

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

SAATİN GİZLİ YÜREĞİ

Çeviren: Ahmet Cemal

ELIAS CANETTI

PAYEL YAYINLARI : 165

Deneme Kitapları : 9

ISBN: 975-388-154-1

Kapak resmi: Giorgione “Üç Filozof”

Dizgi Operatörü: Filiz Koçer

Düzeltili : H. Necmi Öztürk-Filiz Koçer

Baskı : Özal Matbaası

Kapak Filmleri : Ebru Grafik

Kapak Baskısı : İpomat Matbaası

Cilt : Yıldız Cilt

Elias Canetti, 25 Temmuz 1905'te Bulgaristan'ın Rusçuk kentinde doğdu. Daha altı yaşında babasını yitiren Canetti, liseyi bitirene dek annesi ve kardeşleriyle birlikte İngiltere, Avusturya, İsviçre ve Almanya gibi çeşitli ülkelere göç etmek zorunda kaldı. Sonunda Frankfurt'ta Köhler Lisesi'ni bitirdi. 1924 yılında Viyana Üniversitesi'ne girdi. 1929 ilkbaharında aynı üniversitede fen dalında doktorasını verdi. Geçimini sağlamak için bir süre çevirmenlik yaptı. 1931'de *Körleşme* adlı romanını tamamladı. Daha sonra *Hochzeit* (Düğün), *Komödie der Eitelkeit* (Kendini Beğenmişliğin Komedisi), *Die Befristeten* (Süresi Belli Olanlar) adındaki oyunları yazdı. 1960'da kendisinin çok önem verdiği büyük inceleme kitabı *Masse und Macht* (Kitle ve İktidar) yayımlandı. 1972'de yazara *Büchner Ödülü* verildi. 1977-1980 yılları arasında *Die Gerettete Zunge* (Kurtarılmış Dil), *Die Fackel im Ohr* (Kulaktaki Meşale) ve *Das Augenspiel* (Gözlerin Oyunu) adıyla özyaşamöyküleri yayımlandı. 1981 Eylül'ünde *Franz Kafka Ödülü*, Ekim'inde de *Nobel Edebiyat Ödülü* verildi. Elias Canetti 14 Ağustos 1994'te öldü. (Canetti hakkında daha ayrıntılı bilgileri *Körleşme* kitabının başında bulabilirsiniz.

Yapıtın özgün adı: *Das Geheimherz der Uhr*

Copyright © Carl Hanser Verlag, Münih

Türkçe yayın hakları © Payel Yayınevi 2004

Türkçe birinci basım: Mayıs 2006

© Elias Canetti, Zürih 1972

© Elias Canetti'nin Vârisleri, Zürih 1994

Bu kitabın Türkçe yayın hakları

Carl Hanser Verlag'tan

ONK Ajans aracılığıyla

satın alınmıştır.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantev.org>

ELİAS CANETTİ

SAATİN GİZLİ YÜREĞİ

1973-1985

ÇEVİREN: AHMET CEMAL

PAYEL YAYINEVİ

İstanbul

Elias Canetti'nin yayınlarımızdan çıkan öteki kitapları:

- KÖRLEŞME
- KURTARILMIŞ DİL
- KULAKTAKİ MEŞALE
- GÖZLERİN OYUNU
- SÖZCÜKLERİN BİLİNCİ
- KULAK MİSAFİRİ—Elli Karakter
- İNSANIN TAŞRASI

Hera Canetti'ye

ÖNSÖZ

EVET, "SAATİN GİZLİ YÜREĞİ" derken bir de baktım, aslında ben de bir serüvenin, bir tür yolculuğun sonuna yaklaşmışım. Elias Canetti ile birlikteliğimin temelleri, yetmişli yılların sonunda, tek romanı *Körleşme*'yi çevirmeye başlamamla atılmıştı. Bu yolculuk daha sonra, seksenli yılların başında Canetti'nin *Sözcüklerin Bilinci* adı altında toplanan denemeleriyle, 2004 yılında da ünlü "Notlar"ının 1942-1972 arasını kapsayan *İnsanın Taşrası*'yla devam etti. Şimdi 2006'nın ilk ayındayız, ve "Notlar"ın son bölümü olan *Saatın Gizli Yüreği* ile birlikte benim Canetti'yle otuz yıla merdiven dayayan yolculuğum da sonuna yaklaşmış oluyor. Bundan sonra, belki "Canetti üzerine" bazı çeviriler yapabilirim; ama "ondan" yaptıklarım sanırım bitiş noktasında.

Elias Canetti ile tanışmam ve onunla yaşamımın yaklaşık otuz yılını alacak bir yolculuğa çıkışım, çoktandır aramızda olmayan dünya güzeli bir insanla, Türk edebiyatının en büyük adlarından Oğuz Atay'la ve onun sayesinde başlamıştı. Tam yılını anımsamıyorum, ama yetmişli yılların sonuydu. Bir akşam Oğuz Atay, beni Beyoğlu'nda, Ağacamii'nin oralarda, yarı "kendin pişir, kendin ye" havasındaki bir meyhaneye davet etmişti. O akşam, ocak başında bir yandan ellerimizi kızartır, bir yandan da rakılarımızı yudumlarken, iki "ilk"i yaşadım: Birincisi, şalgam suyu eşliğinde rakı içmenin nefasetini ilk o akşam tadışım. İkinci "ilk" ise, Oğuz Atay'ın çantasından bir kitap çıkartmasıyla gerçekleşti. Kitap, Elias Canetti'nin *Körleşme*'sinin İngilizce çevirisiydi. Bana: "Tanıyor musun bu yazarı?" diye sordu. "Hayır, ilk kez duyuyorum," diye yanıt verdim. "Tanımalısın. Avusturyalı. Ve çok, ama çok önemli bir yazar. Bak, tek romanını İngilizce çevirisi de

Penguen'in 'Modern Classics' dizisinde yayımlanmış. Ne yap yap, kitabın Almanca aslını getirt ve hemen çevirmeye başla, çünkü bu romanı Türkçe'ye mutlaka sen çevirmelisin!"

Oğuz Atay'ın çok genç yaşta ölümüyle birlikte Canetti'ye, ondan bana kalmış çok değerli bir miras gözüyle bakmaya başlamış olduğumu anımsıyorum. Sonraki yıllarda, Canetti'nin ölüm olgusu ile yaşamı boyunca süren büyük hesaplaşmasını okudukça ve bu arada Atay'ın erken ölümünü anımsadıkça, böyle bir hesaplaşmanın ne kadar anlamlı olduğunu da kavrayacaktım.

Yukarıdaki anılarla birlikte, ülkemizde de artık ne yazık ki geniş ölçüde geride kalmış bir dönemden söz ettiğimin bilincindeyim. Altmışlı, yetmişli yılların aksine, insanların birbirlerine heyecanla okudukları kitaplardan, gördükleri filmlerden, tiyatrolardan, gittikleri konserlerden söz ettikleri, bunları salık verdikleri, okumayanlardan, görmeyenlerden ve dinlemeyenlerden de bir tür "hesap" sorulduğu bir ortamdan artık geniş ölçüde ayrı düştük. Ve ben bugün çeviri uğraşımı hâlâ sürdürüyorsam eğer, bunu hemen yalnızca bu uğraşa benim fizik yaşamımdan sonraki zamanlara bir kültürel yatırım gözüyle bakabildiğim için başarıyorum.

O zamanlar geldiğinde, yaşama ve insanlara uçsuz bucaksız boyutlar içersinde bakışıyla Elias Canetti'nin, bu iklimin insanlarına pek çok şeyler vereceğine kesinlikle inanıyorum.

Canetti'nin yaşamı boyunca tutmayı kesmediği "Notlar," başlı başına bir türdür; bunları güncelerin, anıların veya denemelerin sınırları içersine tam olarak sokabilmek olanaksızdır. Canetti, "Notlar"ında yaşadığı günlük olayların ayrıntılarını kaçırmamak, kendi Ben'ine vurgulu bir biçimde geçerlik tanımak, belli fikirleri bağımsız ve ayrıntılı olarak ele almak peşinde değildir; onun temel amacı, hep birbirinden kopuk öyküler gözüyle değil, fakat bir nehir-roman gözüyle baktığı yaşamın *bütününden* süzülme düşünsel deneyimleri kaleme almak, ya da ayrıntılardan yola çıkıp düşünce dünyasında böyle bir bütünü oluşturmaktır. Kendi doğal akışı içersinde böyle bir yöntemin okur açısından önemi, ona asla

salt okuyup geçme rahatlığını tanımaması, onu ister istemez türlü açılardan düşünmeye ve bu arada sıkça denilebilecek bir yoğunlukta kendi yaşamıyla da hesaplaşmaya zorlamasıdır.

Saatın Gizli Yüreği, 1973-1985 arasını, başka deyişle Canetti'nin yaşamının son yıllarında tuttuğu notları kapsıyor. Bu notlarda, yaşamı boyunca ölümle hesaplaşmış, tıpkı Gılgamış gibi, bir *yazgı* niteliğiyle insanoğlunun ölümlülüğüne karşı çıkmış olan bir düşünür-yazarın, bir *olgu* niteliğiyle ölümün kaçınılmazlığını hesaplaşma konusu yapmaması gibi bir durumla karşılaşırız. Bu nokta, Canetti'yi anlamak açısından gerçekten de büyük önem taşımaktadır: Elias Canetti'nin karşı olduğu şey, ister inançların, ister alışkanlıkların etkisiyle olsun, herhangi bir biçimde ölüm *düşüncesinin* yaşamı belirlemesidir. Canetti'nin ölümle hesaplaşmasının derinliklerine inildiğinde, onun her olgu gibi bir olgu olan ölüme düşünsel düzlemde olduğundan daha büyük bir *doğallık payı* tanımaya karşı olduğunu görürüz: Ölüm, sadece *kaçınılmazlığı* nedeniyle *doğaldır*, ama insanoğluna anlam katan bir olgu değildir; bu noktada doğallık payı tanımakta aşırıya gidilmesi, *öldürmenin* de kimi zaman doğal sayılabiliş sayılamayacağı tartışmasını beraberinde getirebilir ki, Canetti için belki ölümden de daha öldürücü olan, işte bu noktadır.

1985 yılında düştüğü son not, şöyledir: "*Kendini kendinden kurtarıyor ve rahat bir soluk alıyor. Artık kendisi hakkında asla bir şey bilmek istemiyor.*"

Böyle bir son not, sanırım ancak Canetti gibi bir yaşama bilgisinin kaleminden çıkabilirdi...

Ahmet Cemal

YAZMA SÜRECİNİN SONSUZ BİR YANI VAR. Bu süreç her gece kesilse bile, tek bir yazma eylemi söz konusu, ve bu eylem kendini ancak —türü ne olursa olsun— herhangi bir sanatsal araçla sergilemediğinde en hakiki görünüyor.

Ama bunun için dile olduğu haliyle belli bir güvenin duyulması gerekiyor; hâlâ bunca güven duyuşum ise beni şaşırtıyor. Benim için dil deneyleri hiçbir zaman pek çekici olmadı, onları sadece tanımakla yetiniyorum, ama kendim yazdığımda onlardan kaçınıyorum.

Bunun nedeni, tümüyle yaşamın özü üzerinde odaklaşmam. Dil ile deneylere girişen, bu özün en büyük bölümünden vazgeçmiş olur; küçücük bir parça hariç, her şey dokunulmadan ve değerlendirilmeden kalır; yazar, sanki sadece serçe parmağıyla çalışıyor gibidir.

Ölümün canlıların içinde var olduğu düşüncesine neden karşı koyuyorsun? O, senin de içinde değil mi?

Ölüm, benim içimde, çünkü ona saldırmakla yükümlüyüm. Ona başka hiçbir şey için değil, fakat sırf bunun için ihtiyacım var, onu bunun için içime aldım.

Son bakışların toplayıcısı: Ölümleriyle yaşayan ve yaşayacak olan herkesten vazgeçen teslimiyetçilere öyle acıyorum ki!

Filozofların en derin düşüncelerinin sihirbazlık numaralarını andıran bir yanı var. İnsanın elinde ansızın bir şeylerin olabilmesi için pek çok şeyin yitip gidivermesi gerekiyor.

Ölüm, Schopenhauer'i üç şeyle baştan çıkarmıştır: Babasının aylığıyla, annesine yönelik nefretle ve Hintlilerin felsefesiyle.

Schopenhauer, profesör olmadığı için kendisinin baştan çıkarılmasının olanaksız olduğuna inanır. Baştan çıkarmanın en cezalandırılması gereken ve asla ıslah edilemeyecek türünün ölüm tarafından baştan çıkarılması olduğunu ise kabullenmek istemez.

Bu bağlamda yararlı bir hasım değildir. Ona karşı söylenebilecek olanları Hintlilere karşı söylemek daha iyidir.

Schopenhauer'i kabullenmesine rağmen, Jacob Burckhardt seni ne kadar az yanılttı!

Burckhardt'a çok şey borçlusun:

Tarihten gelen her türlü sisteme karşı koyuşunu;

Hiçbir şeyin *daha iyi* olmadığı, tam tersine, *daha kötü* olduğu yolundaki duygusunu;

Kavramsalın karşıtı olarak, *biçim kazandırılmış* her şeye duyduğu saygıyı;

Gerçekten yaşanmış hayata karşı duyduğu ve feragatinin inceliği ile beslenen sıcaklığı;

Yunanlılara ilişkin makyajsız bilgileri;

Nietzsche'ye karşı direnişi — bu, benim için erken bir uyarıydı.

Burckhardt'ın düşünce dünyasının üzerindeki gölge, hissetmekten kaynaklanan bir gölge değildi. Onun coşkusu, *tek* olana yöneliktir. Bunların arasından bazısı solduğunda, bir başkası etkisini korur. Burckhardt'ı benimseme zorunluluğu yoktur. Ama insan onu bir yana da atamaz.

Geçen yüzyıldan böylesine sınırsız hayranlık duyduğum bir tarihçi daha yok.

"*Kitle ve İktidar*"a giden yolu uzatmak için pek çok ve çeşitli şeyler okuduğum hazırlık yılları sırasında, sanki kitaplardan

oluşma bir okyanusta yitip gitmiş gibiydim. Bu durumu öğrenenler, beni cin çarpmış birine benzetiyorlardı, en yakın arkadaşlarımdan bile dikkatli öğütler geliyordu. Kaynaklardan başka bir şey okumanın gereksiz olduğu, en eski büyük kitapların bile bin kez tüketilmiş ve az sayıda kalıcı bilgilere indirgenmiş olduğu söyleniyordu. Bunların dışında her şey safraydı ve insan onları yüklenmemeliydi. Her büyük çalışmada en çok önem taşıyan şey, gereksiz olanın bir yana atılmasıydı.

Ben ise denizimde dümensiz olarak kürek çekiyordum ve yolumdan şaşmıyordum. Bu davranışım için bir gerekçem yoktu, — ta ki şu cümleye rastlamama kadar.

“Belki de Thukydides’te örneğin birincil önem taşıyan bir olgu gizlidir ve ancak yüzyıl sonra biri çıkıp bunun farkına varacaktır.” Bu cümle, Burckhardt’ın “*Dünya Tarihine İlişkin Gözlemler*” (“*Weltgeschichtlichen Betrachtungen*”) adlı eserinin girişinde yer alır.

Burckhardt’a borçlu olduğum en mahrem şey, yani o yıllarımın gerekçesi, işte bu cümledir.

Kamusallık insanı dürüstlüğünden eder. Buna rağmen, kamusal doğruluk diye bir şey, olanaklı mıdır?

Bunun ilk koşulu, insanın sorularını kendisinin sorması sadece kendisinin yanıtlamaması olurdu. Yabancı sorular çarpıtır; insan kendini onlara uydurur; aslında ne pahasına olursa olsun kaçınılması gereken sözcükleri ve kavramları benimser.

İnsan, sadece yeni anlamlar yüklediği sözcükleri kullanmalı.

Uçurumun kenarında kurşun kalemlere sarılıyor.

Abartmayı *kurtarmak*. Akli başında ölmemek.

Susamış Tanrılara muhtaç olmak.

Ayrılıklar üzerine: Ayrılıklarla hep ne kadar kötü bir oyun oynamış olduğunu söyle.

Tehlikeli yaşamak mı? Hangi hayat, ayrılıkların hayatından daha tehlikeli olabilir?

Kendi havasını gereksinen, sadece o havada düşünebilen insan, bunu ayrılığın korkunç araçlarıyla sağlar. Aynı şeyi çocuğa da en duyarlı yaşında yapıyorsun: Kendi düşüncelerine yaşamak için, çocuğu ayrılıklara alıştırıyorsun.

Gelecekte söz etmeye çalışıyor, kendini beceriksiz biri gibi hissediyor ve susuyor.

Ne kadar iyi insanlar ama başkalarına sanki onlar havadan başka bir şey değilmiş gibi bakmaktalar.

Notları açıklamak, nahoş bir şey, insan sanki onları geri alıyormuş gibi oluyor.

Kendini ölümün esrikliğine kaptıran, ölüm aracılığıyla suçlu olur.

Bir insanı bütün bir hayat boyunca tanımak ve susmak.

Daha *eksiksiz* nefret etmek için boyun eğmek.

Tanrı ölmüş olsun ya da olmasın: Onca zaman var olduğu için, hakkında susabilmek olanaksız.

Yazmadığın öyküler yerine, sürekli kurgular. En yakınındaki insanlardan belki yüz figüre ait olabilecek şeyi almaktasın.

İnsanın bulmak istemediği birini araması.

Bütün figürlerin nasıl gençliğine sızdıklarını seyretti.

* * *

Dünya edebiyatı deyince, kafalarında *birlikte* unutabilmek hakkına sahip oldukları bir şeyi canlandırıyorlar.

Bazı duygulu figürler, yumuşak kısımlar olarak daha sert figürlere giriyorlar ve orada kendilerini ustaca saklı tutuyorlar.

Sonucu perdelemek ya da sertleştirmek: Tek seçim.

Sözcüklerinin etkisini anladı ve bu yüzden konuşamaz oldu.

Kuşkuyla karşıladın, ama yine de kendin için ün istemiş olmalısın. Fakat ötekini, yani bir ölünün hayata geri dönmesini çok daha fazla istemedin mi? Ve bu isteğine erişemedin.

Yalnızca acınası, gereksiz, utanmaz istekler yerine gelmekte, ötekiler, yani bir insana layık olanlar ise gerçekleşmeden kalıyor.

Kimse geri dönmeyecek, birinin geri döndüğü hiç olmadı, nefret ettiklerin çürüyüp gitti, keza sevmiş oldukların da.

Daha çok sevmek, mümkün müydü acaba? Yoksa bir ölüyü daha çok severek hayata döndürmek mümkündü de, daha hiç kimse yeterince sevmedi mi?

Ya da, Yaradılış'ın kendisi kadar büyük bir yalan, bu konuda yeterli olabilir miydi?

Tendeki benler halinde kuruyup kalmış umutlar.

Saygının insanın kendisi için beklediği alanlarını sınırlandırmak. En çoğunu boş tutmak.

Örümcek hep günbatımından sonra ortaya çıkıyor ve Venüs'ü bekliyordu.

Bana, Tanrı hakkında neden olumsuz konuşmak zorunda olduğunu soruyor. Kendini beğendiği için demem gerekir.

Ama bu yargımı ona belli edemem. İnsanı sadece ezen ve hiçbir şeyi değiştirmeyen yargılardan nefret ederim.

Ona iştah duyan her hayvana dönüştü.

* * *

Fillerin yakınma sürüleri: Bütün yakınma sürülerinin en sarsıcısı.

İslahı olanaksız kişi: Her gün hissettiği yüz örümcek ağının karşısında bile sonsuzluğu istemekte — kimin için? Kurbanlar için mi, yoksa örümcekler için mi?

Şimdi yıldızlar, kurbanlar olarak parıldamaktalar, şimdi biz olmadan artık hiçbir şey değiller.

Gökyüzünü fethederek onu yitiren kuşak.

Örümceklerin bacaklarını koparıyor ve onları böyle zavallı bir halde kendi ağlarına atıyor.

Çok fazla sözü olan, ancak yalnız olabilir.

Dilin her on yılda bir değiştiği bir ülke.

Dil bozduma büroları.

İnsanlar için dev örümcek ağları. Ağların kenarlarına dikkatle konan hayvanlar, yakalanmış insanları seyretmekteler.

En dayanılmaz olan şey, *kendini daraltmak*: Sınırlarını koruyan biriyle fazla beraber olmak.

Bu kişi, dürüstlüğü sınırlarıyla örtüşen ve darlığını tedirginlikten ama aynı zamanda da kötülükten *koruyan* biri olabilir. Fakat insanın kendi kendine bunu söylemesinin pek yararı yoktur: Hakikate yönelen kişi için en temiz daralma bile acı vericidir.

O, sınırlar boyunca deli gibi koşuyor ve bu sınırların yoğunluğunu lânetliyor.

Kendinden memnun oluş bataklığının sularını boşaltmak.

Yalnız kaldığında aşılamaz olan biri. Ama müttefikler yüzünden kendini zayıf düşürüyor.

* * *

Sanki insan, haksızlık yaptığı birinden nefret ettiğinde, bu haksızlığı itiraf edebilmiş gibi.

Katedraller gibi bileşik formdaki çiçekler.

Kendilerine yeni bir yıldızlı gökyüzü kurguladılar ve kurtuldular.

Tereddüt etmenin, o farkına bile varmadan bütün bir yaşam boyunca etkin kalan gizli ekonomisi. Bu tereddüt, onun düşünme eyleminin ağırlığıdır, düşünme eylemi, bunsuz boş bir rüzgâr olarak kalırdı.

İnsanlar da, onlar tarafından unutulmuş olanlardan hoşlanmıyor. Onlar tarafından hatırlananlardan hoşlanıyor.

Leonardo'nun taslak çizimlerini içeren Codex Atlanticus, özgün çizimlere sadık kalınarak ve 998 adet olmak üzere, on iki cilt olarak yayımlanacakmış.

"Deri ciltler için yaklaşık 12 000 ineğin postu gerekli, çünkü her ineğin postu ancak bir cilde yetiyor."

Korkunç olan, çelişkiler değil, fakat onların zamanla güçten düşürülmeleri.

Genç dinleyiciler arasında nefesi nasıl da ısınıyor.

Eskiden küçük gördüğü bir geri dönüşe bile şimdi razı olurdu.

Ondan öç almayan tek şey, Notlar.

Değişen görüntüler: Büyük bir ressamın bir süre sonra bir başka ressamına dönüşen resmi. Gizli ve belirlenemez dönüşümler: bir resim ile birlikte neyle karşılaşılacağı asla bilinmiyor.

Ölülerin gözlerinde taşıdığın resimler ne olacak? Onları arkanda nasıl bırakıyorsun?

İnsanın *kendi* kendinden memnun oluşuna bile katlanması zordur. Fakat ya ötekilerinkine!

Tanrının en yıkıcı niteliği, büyüklüğüydü.

Soylu dalavereci, değerli çabaları için hiçbir övgü kabullenmiyor.

K., birisi için "zengin" dediğinde, yüzü geriliyor ve ansızın bir tazıya benziyor. Neredeyse güzelleştiği bile söylenebilir "zengin" dediğinde, çünkü aslında tazının koşma *hızıyla* zengin olmayı isterdi.

Her bakışa karşılık veren hayran olunmuş kadın, sanki kendisine tapılmışçasına ciddi ve kader kadar güçlü. Kendisi sessiz kalıyor. Ama gülümsediği anda her şey berbat oluyor. Kur yapanlara çok erken boyun eğiyor, duyduğu şükran güzelliğini yok ediyor.

Eski eserlerine geçmiş kültürlere bağılıymışçasına bağlı.

Şeker tiryakisi bir at kılığına girmiş dar görüşlü adam.

Bu bir özdeyiştir, diyor ve anında ağzını yeniden kapatıyor.

Haftaya iki gazetesiz gün koyuyor ve gelin görün ki, her şey şimdi nasılsa, yine öyle kalıyor.

Tanrı uyumuyor, fakat korkudan kendini bizden saklıyor olabilir.

Yaşlılıkta duyular yapış yapış olur.

İnsanı karmakarışık eden filozoflar: Aristoteles. İnsanı baskı altına alan filozoflar: Hegel.

Böbürlenmeye iten filozoflar: Nietzsche.

Soluk aldırانlar: Çuang-çe.

Unutulabilen alıntılar.

Goethe, ölümü kendinden uzak tutmayı başardı. Bunu çok iyi başarmış olması, insanın içini buz gibi bir duyguyla dolduruyor; yaşamının tüm kanıtlarının önemini koruması ise hayranlık uyandırıyor.

İçinde bulunduğum hüznün, hiçbir zaman öfkeden arınmış değil. Yazarlar arasında ben, öfke duyan biriyim. Kanıtlamak istediğim hiçbir şey yok, ama hep şiddetle inanıyorum ve inancımı yayıyorum.

Acaba bunun nedeni, Stendhal'in benim için gerekli olması mı? Onun özgürlüğünde ve insanlara duyduğu ölçsüz sevgide kendimi tanıyorum. Fakat o sadece kendisi için, düşünülebilecek her şeye ve hep farklı inanıyor; ama ben bunu yapmadığımdan, hep aynı şeyden ötürü acı çektiğimden ve herkesi bu şeyle doldurmak istediğimden, Stendhal'e hayranlık duyuyorum; bir örnek olarak değil, fakat hiçbir zaman, bir an bile olmayacağımı bir tür daha iyi Ben olarak.

Stendhal daha doğal, başarı konusunda kendisini aldatmıyor, ün, onun için ne tartışmalı ne de utanç verici bir şey. Hesapçı olmaksızın, onun için neyin iyi olacağını görüyor. Çok hızlı, çok şey yazıyor, yazdıklarını bir kenarda bırakıyor. Eskiden ben de bunun aynısını yaptığımı düşünürdüm.

Bütün ölümlerimi saymayı becerebilmem artık olanaksız. Buna kalkışsaydım eğer, yarısını unutturdum. O kadar çoklar, her yerdeler, ölümleri bütün yeryüzüne serptim. Böylece de bütün yeryüzü benim vatanım oldu. Daha elde etmek zorunda olduğum hemen hiçbir ülke kalmadı, ölümler bunu benim için yaptılar.

Hayatını yazmaya kalkıştığın takdirde, her sayfada henüz hiçbir insanın duymadığı bir şey bulunmalı.

Unamuno hoşuma gidiyor: Kendimden bildiğim aynı kötü niteliklere sahip, ama bunlardan ötürü utanmayı düşünmüyor.

* * *

Göründüğü kadarıyla, birkaç İspanyoldan oluşmasın: Rojas (yani "*Celestina*"nın yazarı), Cervantes, Quevedo — hepsinden biraz bir şeyler var.

Stendhal daha çok İtalyan, Ariosto ve Rossini aracılığıyla. Napoleon bile kendisinin İtalyan olduğunu açıklamıştı.

Stendhal'i İtalyanca konuşurken dinlemeyi çok önemserdim.

Stendhal beni her zaman ve her ruhsal durumda canlandırıyor. Kendimi böyle canlandırtmaya hakkım var mı?

Belki de insan, ancak kendisini şaşırtan yeni bir şeyle canlanabilmeli. Belki bu, meşru olurdu, geride kalanların tümünde ilacı andıran bir tat var.

"Solon oğlunun ölümüne ağladığında ve biri ona: 'Bununla hiçbir şey elde edemezsin,' dediğinde, şöyle karşılık verdi: 'Ben de zaten o yüzden ağlıyorum, hiçbir şey elde edemediğim için.'"

Belki de insan ölülerin hâlâ var olduklarını hissedebilir, çok az sayıda birkaç sözcükle, ve bu sözcükleri bilen, ölüleri duyabilir.

İçindeki hayal ağır ağır ölmekte, sen de yalın ve yararlı oluyorsun. Böyle olmak çok güç olduğundan, boşuna sayılmaz.

ERTESİ GÜNÜ HEP FARKLI DÜŞÜNDÜĞÜ İÇİN, kendini akıllı sayıyordu.

Noktalı virgülün düşü.

Eskinin yeniden canlandırılması çok güzel; onca zaman unutulmuş olduğu için, şimdi daha bir *gerçek*.

Acaba hakikat, hep yeniden unutulabildiği takdirde, eskisinden daha gerçek kılınabilir mi?

Daha gururlu olabilmek için, kendine sürekli hakaret ettirtiyordu.

Ölümün şiddetini azaltmamak için, ne kadar da çok şeyden kaçtın!

* * *

Braunschweig ile Bonn arasında geçen dokuz yıl: Aslında hepsi aynı.

Düğün'ün¹ zorba yanını sahnede henüz hiç yaşamadım, aksi takdirde sürü tarafından parçalanırdım.

Daha sonra sahnede görünen yaşlı adam, inat, belki de soğukkanlılığın simgesi, Bock'un tam tersi: Bu, öfkeye kapılan-

¹*Düğün* ("Hochzeit"): Elias Canetti'nin yazdığı üç radyo oyunundan biri.

Başarı, insanın gazetede kapladığı yerdir. Başarı, tek bir günün utanmazlığıdır.

Çocuk, henüz hiçbir insandan korkmaz. Hiçbir hayvandan da korkmaz. Bir sinekten ve birkaç hafta boyunca da aydan korkmuştur. "Şimdi sineklerden korkuyor. Sineklerden biri yaklaştığında, ağlıyor. O korkuyla bir köşede büzülürken, şişman sinek çocuğun küçücük karyolasının duvarlarında geziniyor."

İnsan ancak hiçbir şey istemediği zaman özgürdür. O halde neden *özgür olmak ister*?

Onun şükran borcu insanların başını döndürüyor ve onlar da ağızlarını açıyorlar.

Karl Kraus'ta kuruyup kalmışlık. Artık sahip bulunmadığım bütün zamanı ona harcamış olmak.

Dünden beri içinde bulunduğum sıkıntılı atmosferde Karl Kraus'u okudum. Mızımız'ın 5. perdedeki monoloğunu, "Son-söz"ü okudum, uzun bir süre ve bir kez olsun önyargılardan uzak, kendimi "zırlı dil"in etkilerine açtım.

Bu dil beni alıp götürdü ve güçlendirdi, bana kendi ölü sertliğim içersinde unutmuş olduğum kemiklerimi geri verdi, 50 ve 45 yıl önce yaşamış olduğumu, sonunda yeniden yaşıyorum: Karl Kraus sayesinde iç düzeni ve direnci.

Bu cümlelerin düzenleniş biçimi, uzunluklarının acımasızlığı, sayısızlıkları, uçsuz bucaksızlıkları ve bütünsel bir hedefin eksikliği de bunun bir parçası; her cümle, kendi kendisi için bir hedef, ve önem taşıyan tek şey, insanın bu cümlelerin heyecanını duyumsayabildiği sürece simetrilerinin etkilerine de ken-

dini açık tutması. Görünüşe bakılırsa insan, kendine özgü bir heyecanı çıkış noktası yaptığı takdirde, bu heyecan nasıl bir karakter taşırsa taşırsın, kendini bu etkiye açık tutmakta daha elverişli. Karl Kraus'un zırlı cümleleri, soğukkanlı okunamaz. İnsan onları sinayıcı bir akıl tavrıyla da okuyamaz. Meraklı ruh, hafiftir, gerçek bilgi yalnızca kanatların aracılığıyla kazanılabilir; Karl Kraus aracılığıyla bilgiye varabilmek olanaksızdır. O, bilgiyi, lanet edilebilen bir şey olmadığından, umursamaz. Karl Kraus, insana olup bitenlerin derinine inen bakışlar kazandırır ve insan bunları kendi heyecanı içerisinde yaşadığında, içinde *istemediğine* yönelik direnişin güçlendiğini duyumsar. *İnsanın neyi istememesi gerektiğini* bilmesi, önemlidir, ama iş, bunu tiksinerken ve güçlü bir biçimde bilmektir. Böyle bir durum, yetersiz olarak "ahlâki yasalar" diye adlandırılabilir. Böyle adlandırıldıklarında, böyle harekete geçirildiklerinde, bütün bunların kendilerini etkisiz kılan, sıkıcı bir yanları vardır. İnsan, Karl Kraus'un zırlı cümlelerine çaresizlik, kargaşa ve zaaf içerisinde yaklaştığında, onları sanki alevler içindeki bir çalılıktan veya Sina Çölü'nden geliyorlarmış gibi algılar.

Burada dikkate değer olan nokta, Karl Kraus'un Tanrıyı andırır hiçbir yanının bulunmaması, fakat isteminin bir zamanlar dine özgü olan mutlak bir karakter taşımasıdır. Mutlak olan, dünyevileşmiş, Tanrının korkutuculuğunu, ne yaptığı üzerinde düşünmeksizin, ele geçirmiştir: Tehdit edici, cezalandırıcı ve acımasızdır.

Bu, mizah yazarının bir yönüdür ve bu yön, başka hiçbir yerde Karl Kraus'ta yapılabileceğinden daha iyi incelenemez. Bu, Karl Kraus'un cezalandırma ve mahkûm etme eyleminin en büyük ve en temel konusunun dünya savaşı olması ile bağıntılıdır; modern teknik savaşın doğasını kimse onun kadar eksiksiz ve bütün kesitleriyle kavramamıştır; Kraus, savaşa,

öteki insanların çoğu gibi ancak yenilgiden sonra saf değişti-
rerek değil, fakat daha en başından hep aynı güçle karşı çıktı.
Tıpkı bazı peygamberler gibi, savaşa duyduğu nefretten ötürü
—onda böyle bir şeyden söz edilebildiği ölçüde— kendi safının
yenilgisini istedi; onun gerçekten ait olduğu yer, *kurbanların*
safıydı ve hem insanları, hem de hayvanları kapsıyordu.

Böyle bir etkinliğin coşkusuz gerçekleştirilebileceğini bekle-
mek, çocukça bir şey olur. Coşkuya kuşkuyla bakmak için çok
iyi nedenleri bulunan bizler, geriye dönüp özellikle Karl
Kraus'u coşkusundan ötürü suçlamaya ve hatta bu coşkuyu
onun içinden kovmaya kalkışamayız. Eğer haklı coşku diye bir
şey varsa, bu onunkisidir. Bu coşku, asla içi boşmuş gibi gözük-
mez; bizim için inandırıcılık derecesi düşük konulara
yöneldiğinde bile, hep benzersiz bir tutkuyla doludur; bu coşku,
ancak Karl Kraus'u dinlememiş olanlara teatral gibi gelebilir.

Kendini geriye almak olanaksız. Ben, yeniden 22 yaşında ola-
mam. O zamanlar bana *özgürlük* gibi görünmüş ve beni kanat-
landırmış olan o eski boyunduruğun altına yeniden giremem.

Karl Kraus'un mektuplarını okumak, benim için hep yeni bir
şey. Onları şükran duygusuyla okuma hakkına sahip değilim.
Sadece bu yazıcının ne olduğunu anlama girişiminde bulu-
nabilirim. Onu, sanki sadece benmişim gibi değil, fakat bu mek-
tupların gönderildiği kadınmışım gibi dinlemek zorundayım.

Ahlâki tutumların *kitlesel* yaşantılardan kaynaklandığına
giderek daha çok inanıyorum. Ancak kitlesel yaşantılarından
insanların kendileri mi sorumludurlar? Onlar, bütünüyle koru-
masız olarak bu yaşantıların içine düşmezler mi? Birinin kendi-
ni onlara karşı savunabilmesi için nasıl bir yapıda olması
gerekir?

Karl Kraus bağlamında beni gerçekten ilgilendiren, işte bu nokta. İnsan, başkalarına karşı bağışıklık kazanabilmek için *kendi* kitlesini mi oluşturmak zorunda?

Babanın geçirdiği ruhsal felç: Konuşmaya başlayan çocuk, ondan çok daha dikkate değerdir.

Joubert; Fransız ahlâkçıları arasında en zarif ve benim için en değerli olanı.

Joubert, 20. yüzyılda bulunan Lascaux mağarasının¹ bulunduğu yerde doğdu. Ben Montaigne'e yakındım. Montesquieu'nün pek uzağında değildim ve biraz daha yol alsaydım eğer. Montignac'a,² Joubert'e ulaşacaktım.

"Tek bir güzel ses uzun bir konuşmadan daha güzeldir."

¹Lascaux mağarası: 1940'ta bulunan ve dünyanın yontmataş dönemine ait süslemelere sahip en önemli mağaralarından biri. —*ed.*

²Montignac: Sınırları içinde Lascaux mağarasının bulunduğu Fransa'da Dordogne kantonunun en önemli bölgesi. —*ed.*

GEÇEN ZAMANIN o zamana ait mektuplarla sahteciliğe kurban gitmesine izin verme.

"Sadece damga değil, fakat eğer izleri de taşıyan ve yeniden yakalanan bir at olmanın da ötesinde, yeniden insanların boyun-duruğu altına girmektense ölene kadar savaşmayı yeğledi."

Kardeşlerin olmadığı ülke: Kimsenin *birden* fazla çocuğu yok.

Hiçbir yaşamı *ayrıntılı* olarak kurgulayamadığından, kendinin-kini yazıyor.

Sürekli öfkenin güçlükleri.

* * *

Aynı şeyi gençlik yıllarının biçemiyle yeniden söylemek.

Kuşku-tornacısı.

Sanki bir insanın ne gibi iyilikler yapabileceği bilinebilmiş gibi; çünkü ne gibi kötülükler yapabileceği de bilinmiyor.

Çoktandır dışladıklarından kim bilir hangileri şimdi sana saldırmakta!

Gençliğini anlatmakla hiçbir şey yitirmezsin, anımsananın tüm-celeri arasından ihmal edilmiş olan kendini belli eder ve sen de tüm yitirilmişlerle zenginleşirsin.

Geriye ünlüleri ünlülük kadar *aldatmaktan* başka bir şey kalmıyor.

Kimsenin olduğu *her şeye* karşılık bir dostu yoktur, böylesi yozlaşma olurdu.

İnsan ancak tasarladıklarını yeterince sık *yapmadığında* yaşayabilir.

Bu işin sanatı, yapmamak için doğru olanı seçmektir.

Kendine boyun eğen, başkalarına boyun eğenden daha az boğulmaz. Sadece kendine yerine getirmekten kaçındığı emirler veren tutarsız kişi boğulmaz.

Bazen, özel koşullar altında, boğulmak doğrudur.

İnsanın *kendi içersinde* bir başkasına henüz ne kadar yolu olduğu, yine kendi içindeki hamlelere bağlıdır.

Ruh, rastlantıyla yaşar, ama rastlantıyı yakalamasını da bilmez.

Bir adamı dünyanın dillerinin içine salmak. Bu kişi, anlaşılmaz her şeyle birlikte daha da bilgeleşir. Karanlığı erdem düzeyine çıkarmaktan kaçınır. Ama onun varlığını tüm çevresinde duyumsar.

* * *

Sulukların kararlar halinde yoğunlaşması olanaksızdır.

Giderek yaşlanan ve yaşlanma yüzünden daha bir genişleyen dünya, ve geleceğin kendi içinde daralması.

Alfabenin ayaklanması.

Dili *unutmanın* ders kitabı.

Dünyaya getirdiği yeni bağlamlar için kefareti borcu.

Onun *şükran borcu* karşısında kuşku duymak: Kendini yüceltmenin daha ustaca bir biçimi.

İnsanların küçük bir patlama sesiyle patladıkları bir ülke. Ondan sonra ise iz bırakmadan yok oluyorlar, geride hiçbir şey kalmıyor.

Çevresi hep birbirinden daha aptal figürlerle kuşatılmış durumda ve bunların tümü de aslında kendisi.

Ben, hiçbir şey yapmadığımı biliyorum. Kendime bazılarının bunu bile bilmediklerini söylemem neye yarar ki?

Tarihi kendi içinde tarihçilerin yaptığından daha canlı taşımış olabilir. Tarih, onun çaresizliği idi, ve hep öyle kaldı.

Kafka'dan daha az inandırıcısın, çünkü onca zamandır yaşıyorsun.

Ancak gençler, edebiyattaki ölüm salgınına karşı senden yardım bekliyor olabilirler.

Ölümden her yıl daha çok nefret eden biri olarak yararlısın.

İnsan bir hiç olmuş olabilir, düşünülebilecek en acınası biçimde başarısızlığa uğramış olabilir ama yine de tek bir tutarlılıkla biraz olsun yararı dokunabilir.

Aynı sertlikle söylemiş bir kardeş daha bulmak, harika olurdu.

Artık hayatta olmayan babanın Viyana'da, Josef Gall Sokağın'daki yatakların üzerinde asılı resmi; hiçbir zaman bir anlam taşımamış, soluk bir resim.

İçimde onun gülümsemesi ve sözcükleri vardı.

Babamın anlamsız bulmadığım hiçbir resmini ve inanabileceğim hiçbir yazılı sözcüğünü bulamadım.

İç dünyamda o, hep ölümüyle daha çoğalmış olarak var oldu. Yaşasaydı eğer, benim için ne olmuş olabileceğini düşündükçe titriyorum.

Sen de ölüme böyle bakmaktasın, sanki o bir anlammış, görmemiş ve onurmuş gibi.

Ama o, olmaması gerektiği için öyle. Öleni onun karşısında yücelttiğim için öyle.

Kabullenilmiş ölümün onurlu bir yanı yoktur.

Henüz hiçbir ölüm benden, hakikatten nefret ettiğim noktadaki nefreti alamadı. Belki bu da ölümü kabullenmeyi reddetmenin bir biçimidir.

"Aslında varlık nedenim olan manevi ufkum."

—JACOB BURCKHARDT'IN BİR MEKTUBUNDAN

Övmeyi unuttu ve artık yaşamak istemiyor.

Yaşamı ne kadar da çok hor görmelerden oluştu!

Çaresizlik, çünkü onu terk ettiler.

Korku, çünkü onları artık duyumsamıyor.

Düşünce sahtecisi: Ne zaman bir hakikatten korksa, bir düşünce-
cenin arkasına saklanıyor.

* * *

Çarmıhta İsa, ve onun yanında asılı haydutlar. *Birbirleri için*
duydıkları merhamet.

Onca çok, onca çok, ve hepsi var olmak peşinde. Kendilerine
buldukları, gizemli bir yer: Onca *birbirine* girme, ve tümü de
kendi yapısını koruyor.

Bir daha düşünölmeye değır olabilecek bir düşünce var mı?

Kendini araştıran kişi, bunu istesin ya da istemesin, bütün öte-
kilerin de araştırmacısı olur. O, kendini görmeyi öğrenir, fakat
ansızın, eğer yeterince dürtist idiyse, ortaya öteki çıkar ve bu
öteki, araştırmacının kendisi kadar zengindir, ve son bir doruk
noktası olarak, daha da zengindir.

Düşünölmüş ne varsa tümüne duyulan şu kuşku! Üstelik de sırf
kendini açıkladığı için!

Onun "tüketim" sözcüğünü nasıl dile getirdiğini anımsıyorum;
gizli bir tutkuyla, hani bugün bile pek çoklarının "zengin"
deyişleri gibi, belki de biraz bir şarap uzmanının havasıyla, ama
aynı zamanda da sanki tüketimin vereme yakalanmasını diler
gibi (İngilizce: "he is consumptive"¹). Ancak son anlam,
sözcüğü söylerken dışarı çıkan ve dudakları yalayan kırmızı

¹İngilizce'de "consumptive" sözcüğü hem "tüketilecek," hem de "vereme
tutulmuş" anlamına gelir. —çev.

dilden ötürü pek inandırıcı değildi. "Tüketim," onun için hep gerçek anlamda asla parçalara ayırmadığı bir anahtar sözcük olarak kaldı. Bu sözcük onun dilinde, aşırı anlaşılır olmasından ötürü korkunç biçimde yabancı olarak kaldı.

Atom bombasından sonra "objektif" diyebilenler.

Yılların olmadığı bir dünya.

Sergilenen duyarlığın cıvıklığı.

* * *

Karşık ilişkiler çoğu kez hukuk bilginleri tarafından çözüldü, örneğin bir kölenin aynı zamanda iki efendiye ait olması ve bunlardan yalnızca biri tarafından azat edilmesi gibi.

—İRAN

Yaşlılığı dile getiren çöküşü gözlemlemek, onu heyecandan ve abartmalardan uzak kalarak kaydetmek.

Bütün tutkuların, özellikle de sonsuzluğa yönelik tutkunun yorgun düşmesi. "Ölümsüzlük," sıkıcı ve tedirgin edici hale gelir. Bu durum, insanın zaten tartışmalı şeyleri bırakıp gideceğiyle ve bunlardan zaten kurtulmak istemesiyle ilintili olabilir.

Kendini daha çok aşağı görmek, ama bu, yeterince acıtıcı değil. Yolculuk yapma ve hareketlilik isteği, fakat yer değiştirmeksizin. Hakaretlere karşılık daha sert tepkiler, insanın daha bir geçimsiz olması. Tapınırcasına bağlılıkların azalması, bunların ağırlıklarının hafiflemesi.

Belleğin işleyişinin durması. Ama buna karşın her şey yine varlığını sürdürür. En unutulmuş olan bile yeniden ses verir, fakat eğer *isterse*.

Kalbi, artık çalışmak istemeyene kadar ters yüz etmek.

Belli bir zaman için sönmek, ama insanın daha sonra yeniden ateşleneceğinden emin olması.

Önemli bir belge:

"Bir adam bana, bir beyaz adam öldüğünde beyazların içlerinden birini yitiren buşmanlar kadar üzülp heyecanlanmadıklarını söyledi. 'Beyaz insanlardan çok var', dedi, 'oysa buşmanların sayıları çok az.'"

—LORNA MARSHALL

"Ömeğin *bizler*, domuzların gamsız ve kedersiz ölümüne gitmelerini sağlamak zorundayız, çünkü aksi takdirde etin kalitesi, kandaki Adrenalin miktarının bu kadar yüksek oluşundan ötürü zarar görür."

—DANİMARKA'NIN EN İLERİCİ DOMUZ
YETİŞTİRİCİLERİNDEN BİRİ

Gittikçe daha sık olmak üzere, kendini insanlık için artık bir kurtuluş olmadığını düşünürken yakalıyor.

Acaba bu, bir tür sorumluluğu üzerinden atma girişimi mi?

Ne idiysen onun değeri, her gösterişle birlikte azalır.

Kendisini, geride hiçbir iz *kalmayana* kadar kutsatan bir insanı anlatmak.

Yüceltme yoluyla zararsız kılma. İnsan aklanır, bütün kırışıkları giderilir, kendisinde tek bir kötü nitelik bile bırakılmaz; gözleri olmayan kişi bile şiirsel bir anlatımla gözleri ışıklar saçan birine dönüştürülür, kötücül kuşkucu ise çevresine iyilik saçmaya başlar. Lüks arabasının penceresinden bakarak çevresini aydınlatır.

Hep ortayı arayan bir yazar, — böylesi, bir yazar mıdır gerçekten? Kendini kendi çerçevesi içersinde tutabilmek için, gelen her şeyi ılımlıya çevirir. Kendini böylesine ayrıksı kılan bir yaşam, başkalarının yaşamı üzerine gerçekten bir şeyler bilebilir mi?

O yazarın eserlerinin köşesizliği beni tedirgin ediyor. İçime hiçbir zaman korku salamıyor. Okuru yatıştırmayı hep başarıyor. Onda o titreyen, parçalayan yan eksik, ezilmişlik ve öfke eksik, sağlam bir zeminden yoksunluk ve izlenme korkusu eksik. Alayları keyif verici, mizahı hiçbir zaman belli bir çizgiyi geçmiyor. Cılız olmaktan hoşlanıyor ve bunu bir ayrıcalık sayıyor.

Gerçek övgücü giderek yalnızlaşır, aksi takdirde değeri sifıra iner.

Walser gibi bir karakteri kimse kurgulayamazdı. Walser, yaradılışına kendisinin de katkıda bulunduğu ve o olmasaydı asla ortaya çıkamayacak olan Kafka'dan daha uç noktadadır.

Kafka'nın karmaşaları, her defasında bulunduğu noktayla ilgilidir. Direnci, eli kolu bağlı oluşundan kaynaklanır. Kendini geri çekmek için Taoist olur.

Walser'in şansı, babasının başarısızlığıydı. O, doğuştan Taoisttir, Kafka gibi Taoist olmak zorunda kalmamıştır.

Ona özgü olan elyazısı, onun yazgısıdır. Bu yazıyla belli şeyleri kaleme almak olanaksızdır. Gerçeklik, kendini yazının güzelliğine uydurur. Bu yazı ona şans getirdiği sürece, yazarak yaşayabilir.

Bu yazı aciz kaldığında, Walser ondan vazgeçer. O yazıdan Herisau'daki yıllarda korkmuş olması mümkündür.

Özellikle de yaşamı bağlamında, Robert Walser beni gittikçe daha çok etkiliyor. O, benim olmadığım her şey: Aciz, masum ve insanı şaşırtacak kadar çocukça bir biçimde içten.

İçten, ama hakikate doğrudan yönelmeksizin; hakikatin çevresini dolanarak o hakikatin kendisine dönüşüyor.

Burada söz konusu olan, Thomas Mann'ın hep galebe çalan ve akıllı arabeskleri değil; Mann, ne demek istediğini hep bilir ve demek istediğinin çevresinde dolanışı sadece görünüştedir. Walser ise kendisi için akıllılığı *ister*, ama ona sahip olamaz.

Küçük olmayı ister kendisi için, ama küçüklükle suçlanmaya dayanamaz.

Ayarlanabilir gazeteler, hep aynı.

Yergi aracılığıyla yüceltmek.

Ne herhangi bir ölümle, ne herhangi bir çaresizlik duygusuyla, ne de başkaları, daha iyiler (Kafka, Walser) için duyulan tutkuy-la azalabilen şu yıkılmaz süreklilik duygusu; bunun yanından geçip gidemiyorum. Elimden tek gelen, onu içim istemeyerek kâğıda geçirmek.

Ama gerçek şu ki, ben yalnızca burada, masamın başında, ağaçların beni yirmi yıldır heyecanlandıran yapraklarının karşısında ben olabiliyorum; yalnızca burada bu duygu, o korkunç derecede olağanüstü güven duygusu ayakta kalabiliyor, ve belki de ölümün önünde silâhlarımı bırakmamak için ona sahip olmak *zorundayım*.

* * *

Kudüslü haham, çok sıradan kavramlarla bana daha önceki bir hayatta Çin'de yaşamış olduğumu açıklıyor.

İrkiliyorum ve birkaç gün boyunca Çin'e ilişkin zevkim kaçıyor.

Birkaç ayda bir orada burada rastladığın şu G.'ye en kişisel şeyleri anlatıyorsun ve daha anlatırken, bunların ne kadar azının doğru olduğunu hissediyorsun.

Bunun nedeni, bir zamanlar yazar olan G.'nin şimdi bir rahip, üstelik çok da güzel bir rahip olması. Ölülere giden bir yol bulmuş ve bu yola güveniyor.

Senin için bir üzüntü kaynağı olan, onun için sadece bir seanstan ibaret.

Tek bir kurtuluş tanıyorum: Tehlikede olanın hayatta kalması, ve o kurtuluş anında bu kalışın kısa mı uzun mu olduğunu sormuyorum.

Bazen *hiçbir şey için çok geç olmadığı* duygusunun egemenliğinde kalıyor.

O zaman, sonsuz hayattan henüz kuşkuya düşmemiş mi sayılmalı?

Sadece ölüm karşısında bir başka tutuma kaçabilirsin. Bunun dışında, asla kaçamassın.

Gözleri kör etme. Bizans'ta iktidardan yoksun kılma aracıydı. Ama Bizans'ın asıl fatihi ve sonradan da sekizde üçünün haki-mi olan Venedik Dukası Dandolo, *kördü*.

Her şey ile her şey arasında ilişki kuran yazarlara hiç dayanamam.

Ben, kendi kendilerini sınırlandıran, deyiş yerindeyse eğer, kendi zekâ düzeylerinin altında yazan, kendilerini kendi

akıllarından koruyan, gizleyen, ama bu arada o akıllı fırlatıp atmayan ya da yitirmeyen yazarları severim. Veya kendi akıllılıklarını *yeni*, çok geç kazanılmış ya da keşfedilmiş bir şey sayanları. Kendilerini az şeyle, ansızın aydınlatanlar vardır: Böylesi, olağanüstüdür. Sürekli olarak "önemli" şeylerle aydınlananlar vardır: Böylesi, korkunçtur.

Birisi, tüm mektuplarını okumaya mahkum ediliyor. Fazla ilerleyemeden kendisine inme iniyor.

Benim düşmanlığıma talip, ama boşuna: Onun nefretini artık ciddiye almıyorum.

Her hayata şaşırmak: Merhamet denilen, bu mu?

İnsanın acele düşündüğü ve tekrar kafasından geçirmeksizin öylesine söyleyiverdiği şeyler, — bunları, onyıllar sünmüş düşünme eylemlerinden ve sınavlardan elde edilen sonuçlarla bir tutmaya hakkımız var mı?

Elinde *tek*, ama tek bir ölçülemezlik kaldı: Sabır. Gelgelelim yeni olan ne varsa sabırsızlıktan kaynaklanmak zorunda.

Tam kalbine isabet ettirmek istiyorsun, öyle mi? Ama hangisine?

Yaşlılıkta daha hoşgörölü olunduğu fikri aldaticı. Yaşam daha cömert oluyor, sadece *farklı* şeylere karşı duyarlı hale geliyor.

Her hakaret yerli yerinde oturmakta. Ama o, nerede olduğunu bilmiyor.

Sanki geçmiş değıştirilemezmiş gibi, peşinden koşmakta.

Peygamberler, insanların Tanrı tarafından onlara adil gözüken tehdit edilışini hissederler.

Ama insanların kendi kendilerini tehdit ettikleri günümüzde peygamberlerin de kafaları karışıyor.

HER İNSAN ÖLÜMLE tümüyle yeni baştan hesaplaşmak zorunda.

Bu bağlamda devralınabilecek bir düzenleme yok.

Bütün tanrıların umutlarını bağladıkları son insan.

Onu da yitirdiklerinde, ne olacak halleri?

Kendi özbilincinin süzgeci.

İnsanın *gençliğinin* tarihi, daha sonraki yaşamda önem kazanan şeylerin kataloğuna dönüşmemeli. Aynı zamanda kendini harcamayı ve başarısızlıkları da içermeli.

Kendi gençliğinde hep zaten bildiği şeyleri keşfeden, bir düzenbazdır. Öte yandan, yitirilmiş her hamlenin bir anlam taşımış olduğu söylenebilir mi?

Benim için anılarda varlığını hâlâ sürdüren herkes, kim olursa olsun gerçekten anlamlıdır. Bazılarını üzerlerinde konuşmaksızın bir yana atmış olmak ise bana acı veriyor.

Kimilerini artık hiç bulamıyorum, başka bazılarına ise sırtımı dönüyorum. Bu işi daha kaç yoldan denemek gerekiyor?

Nasıl oluyor da, sadece korktuğum zamanlar bütünüyle ben olabiliyorum? Korkmak için mi eğitildin? Kendini yalnızca korkma konumunda tanıyabiliyorum. Korku bir kez aşıldıktan sonra umuda dönüşüyor. Ama başkaları için duyulan korku da var. Ben, yaşamları için korktuğum insanları sevdim.

"Kolkhis"¹ sözcüğü: Çok erken rastladığım bir ad. "Kolkhis" olmasaydı, Medeia benim için hiçbir anlam taşımazdı. Bu adların oluşturduğu bağlam, bugün bana gerçek ve büyüleyiciymiş gibi geliyor. Ancak Odysseus'un bende önce Polyphemos² ve Kalypso³ aracılığıyla somutlaşmış olmasına pek akılcı bir açıklama getiremiyorum. Nausikaa'nın⁴ Odysseus'a katkısı vardı; Penelope⁵ adına ise bütün gençliğim boyunca antipatiyle baktım.

Öyle sanıyorum ki bu bağlamda önem taşıyan, adların kendileri, yoksa onlarla bağıntılı öyküler değil. Polyphemos'ta, Odysseus'un onun için kendini bir hiç mertebesine indirmesi de rol oynamıştır.

Menelaos, adından ötürü benim için Paris kadar gülünçtü. Teiresias'ı⁶ ise çok muhteşem buldum.

¹Kolkhis: Medeia efsanesinin ve antikçağ Yunan tragedya yazarlarından Euripides'in aynı adlı tragedyasının baş kadın kahramanı Medeia'nın mitolojiye göre doğduğu yer. Karadeniz'in güney kesiminde, Kafkaslara komşu bir bölgededir. —çev.

²Polyphemos: Homeros'un *Odyseia* destanında anlatılan çok ünlü bir peri masalının kahramanı. Mitolojide deniz tanrısı Poseidon'un oğlu olarak gösterilir. Poseidon'un Odysseus'a karşı tükenmez bir öfke duymasının nedeni, oğlu Polyphemos'un tek gözünün Odysseus tarafından kör edilmiş olmasıdır. —çev.

³Kalypso: Nausikaa, Penelopeia ve Andromakhe gibi Kalypso da Homeros'un yarattığı unutulmaz kadın tiplerinden biridir; *Odyseia* destanının renkli kişilerindendir. —çev.

⁴Nausikaa: Çok sayıda öyküden örülü *Odyseia* destanında, Phaiak prensesi Nausikaa'nın yarım bırakılmış öyküsü de vardır. Homeros, sadece güzel Nausikaa'nın Odysseus'la tanışmasını ve onunla bir gönül macerasına girişini anlattıktan sonra, ayrılmaları sonucu Nausikaa'nın uğradığı düş kırıklığına değinmekle yetinir. —çev.

⁵Penelope: Homeros'un destanlarında adı Penelopeia diye geçen Odysseus'un karısı. Eşinden ayrı kaldığı otuz yıl boyunca başkasıyla evlenmemesi nedeniyle, onu evlilikte sadakatin simgesi kılmıştır. —çev.

⁶Teiresias: Gerek Troya savaşı efsanelerinde, gerekse Thebai'de çok önemli rol oynayan kâhin. —çev.

Şimdi Odysseia adını izlemek ve içindeki kaynaklarını bulmak istiyorum.

Özel etimoloji diye bir şey var ve bu, bir çocuğun erken yaşlarında öğrendiği dillerle ilintili.

Gılgamış ve Enkidu, benim için büyük ağırlığı olan sözcüklerdi; onlarla ancak 17 yaşında iken karşılaşabildim. Erken yaşlarımda seslendirdiğim fakat anlamadığım İbranice duaların bu bağlamda rol oynamış olduğu düşünülebilir.

En eski zamanlarıma ait olan ve benim için bu yanılarıyla önemlerini koruyan bütün İspanyolca sözcükleri toplama zorunluluğunu duydum.

Zürih dönemi, *konusulduğu* ölçüde, bütün Roman dillerine sırt çevirdiğim bir dönemdi. Latince onların yerini almadı, onu yapay bir dil olarak algıladım; özellikle Latince dizelerin sözcüklerin yerini gelişi güzel değiştiren dize yapısı, o zamanlar bana aykırı gelmekteydi. Sallustius'un⁷ beğendiğim düzyazıları, benim için sonradan bütünüyle benimsediğim Latin yazarı Tacitus⁸ bağlamında hazırlık oldu.

Yunanca'yı öğrenmeyişim, okul dönemimin en büyük düş kırıklığıydı. Daha çok inat etmeyip Yunanca'ya uzanan yolumun engellenmesine boyun eğişimden ötürü hep manevi bir suçluluk duydum. Romalı kişiler arasından Gracchus kardeşleri sevdin.

Adlara ve sözcüklere *kendileri* için yaklaşmam, gençliğimin tarihinin bir parçası sayılabilir.

Almanca'ya bütünüyle geçişim, İsviçre diyalekti aracılığıyla oldu. Viyana'daki erken dönemimde ise savaştan ötürü İngiliz atmosferi egemen kaldı.

⁷Sallustius (İ.Ö.86-34): Romalıların ilk büyük tarihçisi. Edebiyatta tarihsel monografi türünün yaratıcısı olarak bilinir. Kişileri anlatışındaki canlılık ve renklilikten ötürü başta Tacitus olmak üzere, çok sayıda tarihçinin hayranlığını kazanmıştır. —çev.

⁸Cornelius Tacitus (İ. S. 55-116/20): Romalıların en büyük tarihçisi. —çev.

de de neşeyle gülüyor. Bir şeyin "yanlış" olduğunu duymaktan da, yanlış olanı bizde denemek de onu sevindiriyor.

Hayvan-Hıristiyanlığı: İnsanlara acımak.

Tanrının işi insanlarca yarıda bırakıldı.

Orada kan banyosu yapıyorlar ve kendilerini köle sayıyorlar.

Başkalarının kilolarından, et kitlelerinden tiksinti duymak...

Peki ya kendimizinki, o kimi tiksindirmekte?

İnsanların esenliğini istemek, kendini beğenmişlikten başka bir şey değil mi?

Bunun ortadan kalkması için, insanların bir kulaklarının eksik olması yeter miydi?

Bu esenliğini isteme, ne ölçüde insanların birine benzemelerinden bağımlı?

Parka'ların⁹ yetiştirilmesi. Kara örümceğin ağları.

Bir cennet tanımayan, ona göre cennetin henüz dünyadan koparılıp alınmamış olduğu bir inanç.

Klaus Mann'ın son önerisi: Yazarların (büyük adların) kitlesel intiharları.

Klaus Mann, bu kitlenin bir teki olarak babasıyla eşitlenebilirdi.

⁹Parcae veya Parka'lar: Roma mitolojisinde kaderi ve ölümü simgeleyen üç tanrıça. Başlangıçta Parka, doğuma da bakan bir tanrıçaydı; Yunan etkilerinin yoğunlaşmasıyla Romalılar, biri doğuma, biri evliliğe, biri de ölüme bakan üç Parka'nın bulunduğuna inandılar. —çev.

Ölüm tutkusu çocukluktandır, babasından alınmadır.

Klaus Mann'ı sadece bir kez gördüm, Viyana'da, Amerikan edebiyatı üzerine konuşma yapıyordu.

Sanki her cümlesi, daha o dile getirmeden başını alıp gider gibiydi, Klaus Mann çok hafif ve bu yüzden de mutsuzmuş gibi görünüyordu. Daha önce söylenmemiş hiçbir şey söylemiyordu, ona göre sanki bütün cümleler önceden ayırılmıştı, bu yüzden onları fırlatıp atıyor ve başkalarını alıyordu. Ama daha ağzına alır almaz onların da eski olduklarını anlıyordu. Bu, onun bilgisine ulaştığı şey ve cümlelerinin de kökeniydi. Hafifliği, bu cümlelerin ondan kaçmalarıydı. Yaşamı boyunca, kendisinden kaynaklanma bir cümleyle ağırlaşmak isterdi. Yaşamı boyunca, çünkü ölmeyi istememişti. Ama kendi cümlelerini tanıyabilme, ona bağışlanmamıştı. Belki vardı bazı cümleleri, ama bunların farkına varmıyordu, sadece öteki cümlelerin farkına sürekli olarak varmaktaydı.

Daha sonra başkalarıyla bir araya gelinip oturuldu, fakat Klaus Mann aslında oturmuyordu, yerinde kıpırdanıp duruyor, fırlıyor, kaçıyor, bir ona, bir buna dönüyor, ondan ötelere bakıyor ve yine görmediği bir başkasıyla konuşuyordu; kimseyi görmek istemezmiş gibiydi, bu kadar çok görüyordu. Söylediği hiçbir şey insanda kalmıyordu, zaten kendisinde hemen hiç kalmamış gibiydi, bu durumda başkalarında kalması da düşünülemezdi: Onun yalnız başınayken farklı olduğunu düşünmüyorum, bence o hep pek çoklarıyla ve hiç kimseyleydi.

Kendini sevemeyecek kadar yaşlı. Kendini bir yana bırakıyor, onun dışında her şeyi görüyor.

Herakleitos'tan geriye o kadar az şey kaldı ki, o hep yeni.

Hiçbir şeyi sonuna erdirmemek, her şeyi açığa çıkarıp ortada bırakmak; ya da bu, *kendini* sonuna erdirmemek için binlerce şeyi açığa çıkartan kurnaz yaşlıların bir reçetesi mi?

Kurtuluş için yollara dökülen ve bu yüzden kutup fareleri gibi ölüp soylan tükenen halkların göçleri, beni ayakta kalabilmiş tüm inançlılıklardan daha çok etkiliyor.

Mitlerin doğası üzerine, tek bir mitten çok sayıda mitler dizisinin yozlaştırıcı biçimde karşılaştırılmasının sağlayabileceğinden çok daha fazlasının öğrenileceği düşüncesinden vazgeçemiyorum.

* * *

Tanın *belirsiz* olan olsaydı, ona yine de bağlanır mıydın?

Cümleleri birbiri ardına dizmediği sürece, hakikati yazdığına inanıyor.

50 000 yıl önceye ait bir belgenin bulunması. Tarihin yıkımı.

Umutlarını henüz yitirmemiş ölümlerle yaptığı özel ittifak. Onları gizlice getirtiyor ve besliyor.

Fakat kimi zaman hiç tanımadığı başkaları öne atılıyor, bunlar, *başkalarının* ölümleri, ve bunu açıkça da söylüyorlar: Bizimle kimse ilgilenmiyor, — gönlü onları geri çevirmeye razı olmuyor ve kendininkilerle birlikte onlara yiyecek veriyor, onlar da bundan çok hoşlanıyorlar. Aralarında birbirlerine sorular soruyorlar, yeni arkadaşlıklar kuruluyor, hayattaykenki kadar seçici olunmuyor ve herkes, karşısındakinin birisi olduğunu bilmekle yetiniyor, belki de kendi konumu üzerine yepyeni bir şey öğrenebilmeyi bekliyor.

Şu intiharı disiplin altına aldığını ileri süren B. Ölümün en iyi şey olduğuna herkesi inandırmadan kendini öldürmeye yanaşmıyor.

En önemlisi: Budalalarla konuşmak. Ancak bunlar, senin tarafından atananlar değil, fakat gerçek budalalar olmalılar.

Çok fazlalar. İnsan, ölümlerin aşırı ağırlığı yüzünden ölüyor.

Onun bir parçası yaşlı, bir parçası ise henüz doğmamış.

Görmediği ve bildiği her şey onu hayatta tutuyor.

Bir düşünle barışmak.

Neredeyse hep sevgiden söz etti ve kimseyi yanına yaklaştırmadı.

* * *

Düğüm noktalarının felsefesi. Sahteciliğe kaçmadan yoğunlaşma.

Her şeyi yuvarlak isteyen ve bu yüzden ölüme yapışan arkadaşı.

İçinde bulunduğumuz biçimlerin yoksulluğu ve canlıların sonsuz çokbiçimliliği.

Var olan her şeyin dökümünü yapmaya bile hiçbir yaşam yetmez. Bir de her şeyi bilmeye kalkışmak!

Artık silinemeyecek hale gelene dek hep aynı şeyi söyleme cesareti!

Yeni olan, içine bir bataklıkmiş gibi batıyor. Ruhu bataklık.

Bana yardım eden kimse yok, kendime bir tanrıya sahip olma iznini vermedim.

Şimdi hepsi bana karşı kendi tanrılarını ileri sürebilirler ve haklı olabilirler.

Ama benim istediğim zaten haklı olmak değildi, insanın nasıl yalnız başına ayakta kalabileceğini anlamak istiyordum.

Anlayabildim mi?

Birinin kendi kendisinden nefret etmesini çok iyi anlıyorum. Anlamadığım şey, birinin hem kendinden, hem de başkalarından nefret etmesi. Kendinden gerçekten nefret ediyorsa eğer, başkalarının o *olmadıklarından* rahatlık duyması gerekmez mi?

Her biçimde kendi kendinle de konuş, sen de bir figürsün, ancak sayısızların arasında sadece *bir* figür olduğunu ve herkesin senin kadar söyleyecek şeyi bulunduğunu bil ve asla unutma.

İnsan övgüyü kendisinin ne *olmadığını* öğrenmek için kullanmalı.

İlk karşılaşmaların kesinliği: Hayranlık ya da mahkûm ediş. Hiçbir yeni insana karşı ılıklik veya soğukluk sergileyemem. Karşılaşma, benim volkanım.

* * *

Artık kendi kendisini tanımayan ve buna rağmen solumaya devam eden biri.

Işığa doğru bir tekme yedi. Mutlu mu?

İçimdeki sözcükleri düzenlemek konusunda giderek sıklaşan bir istek duyuyorum; sözcükler aklıma tek tek, çeşitli dillerden geliyor, ve o zaman böyle tek bir sözcük üzerinde uzun zaman düşünmekten başka bir şey istemiyorum. Sözcüğü gözümün önünde tutuyorum, evirip çeviriyorum, o olağanüstü bir taşmış gibi davranıyorum, içinde bulunmuş olduğu toprak ise benim.

Bahşişi kendi kendisine, sağ elinden sol eline verdi.

Veda mektuplarını yazmaya başladı. Bunun için kendine birkaç yıl ayırdı.

Orada insan, yaşamının yirmi yıla kadarını armağan etmek hakkına sahip, daha fazlasını değil. Bu, gerçek anlamda bir kurban, çünkü insan kendisi için geride kaç yıl kaldığını bilmiyor. Her sevgi, armağan edilen yılların sayısıyla ölçülüyor. Değiş-tokuşun yarattığı kargaşa. Bir sevgi son bulduğunda, armağan edilen yıllardan duyulan pişmanlık. Müsrifler ve cimriler, her şey yıllarla ölçülüyor. İktidar sahipleri kendilerine zorla yıllar alabilmek için her şeyi yapıyorlar. Çocukları için yıllar dilenen ana ve babalar. Ana ve babalarını armağanlarla hayatta tutan çocuklar. Bir hayat iksiri yerine geçen yaşgünü armağanları.

Onurlar onu utandırıyor. Yüreğinden yaralıyor. Bu utancı aşabilmek için daha çok onur gereksiniyor.

Bir hayvanı insanlaşması için aldatmak.

Henüz kimsenin çığnemediği tümceler arıyor.

İÇİMDE DEĞİŞEN HİÇBİR ŞEY YOK, ama yine de düşmanın adını söylemezden önce kimi zaman tereddüt ediyorum.

Bir hayvanın ölümünü yaşamak, ama hayvan olarak.

Hayata böylesine sımsıkı tutunmak, — cimrilik mi? Hele bu, başkalarının hayatıysa, — cimriliğin ta kendisi değil mi?

Varlığının temel inancına yöneltebileceği itirazlar arıyor. Bu inanç, özellikle de o, her türlü köleliğin en kötüsü mü? Hayat adına ne varsa tümüne geri alınabilir bir armağan gözüyle bakmak, daha kolay olmaz mıydı? Böylece de hiçbir şey birine ait olmazdı, tıpkı kimseye *hiçbir şeyin* ait olmaması gibi!

İnsan belli bir yaşa geldiğinde, *etkileri* görmezlikten gelemez, meğer ki insan gerçekte etkilere sahip bulunmasın ve bu yüzden onları görmezlikten gelir gibi yapsın, ya da o kadar çoğuna sahip olsun ki, onlardan korksun.

* * *

İnsanın kendisine kulak verecek birini *yaratamaması*!

Belli sözcüklerin kurban edilişi. — kurtuluş, keşke bu olsaydı!

Kadının acısını unutmamak için kendi *kendini* ısıtıyor.

Ölümü zorlayacak bir yitip gitme türünü tasarımlamak.

"İnsan uyur," diyor çocuğa, "ama yeniden uyanmaz." "Ben hep uyanırım," diyor çocuk neşeyle.

Fakat şimdi tüm görkemini bir çırpıda yitip gitmesi rahatlıkla düşünülebilir.

O zaman başkaldırı nerede kalacak, nerede?

Boyun eğişle birlikte, Tanrı ve onun iradesiyle birlikte, her şey neredeyse orada.

Yazının son titreyişleri.

Hiç kimsenin unutmayacağı sözcükler bulmak istiyor. Bu sözcükler, onları ölümün yüzüne fırlatan herkese ait olmalı.

Kendi hesaplaşma noktana vardığında, şunu da düşünmelisin:

Yakınlık bir sözde yakınlık bile olsa, ölümün yakınlığı yüzünden gerçekleşen değişim, yoğunluk, ciddiyet, sadece insan birincil olarak ne ise, onun önem taşıdığı, bunun doğru olması ve yanı sıra hiçbir şeyin söylenmemesi gerektiği, çünkü insanın bunu düzeltmeye fırsat bulamayacağı duygusu.

Ölümü, insanın onun yakınlığını artık hissetmeyeceği kadar uzağa ertelemek gerçekten başarılabilirseydi, — o zaman *bu* ciddiyet nerede kalırdı? Ne, en önemli olan olabilirdi, ve bu en önemliye yaklaşabilen, onunla aynı düzeye varabilen, ne olurdu?

* * *

Bu hesaplaşmayı borçluyum. Onu yapmadan yitip gitmeye hakkım yok.

Bu hesaplaşma, bana hiçbir bakımdan hizmet edemeyecek olan tek şey.

Bu hesaplaşma, ölüme karşı duruşun gücüne hiçbir şey ekleyemez. Bir savunma olarak, onu sadece zayıflatabilir. Bir savunma ile acımasız bir saldırının yaratabileceği etkiyi elde edebilmek olanaksızdır.

Bu hesaplaşma içersinde, ama yalnızca onun içersinde, yaşamımı boyunca olmaya çalıştığım şey olabilirim: Amaçlardan, yararlılıklardan, niyetlerden, sakatlıklardan uzak, bir insanın olabileceği kadar özgür olabilmek.

Ölüm deneyimine kendini erken açmış olan, bir daha kendini ona karşı kapatamaz; bu, insanın soluk aldığı ciğere dönüşen bir yara gibidir.

"Adı yaptıklarından daha büyük olan insanın vay haline."

—*Büyüklerin Sözü*

Hiçbir yorumda bulunma, hiçbir şeyi açıklama. Kafalarını yormak isteyenlere yapabilecekleri bir şeyler ver.

Yeni şehvet dalgası: Her türlü açıklığın reddi.

Herkes çok fazla bir başkasının üzerine gidiyor, ama bu arada sendeliyor da.

Önemli olan, sadece sonradan yaratılan sevecenlik mi?
Anımsanan soluk ve karışık olmayan sözcükler üzerine?

Hayatta kalmak üzerinde yeterince düşündüm mü? İktidarın özüne ait bakış açısı üzerinde odaklanıp, bunun tutkunu olduğum için, başkaca ve daha az önemli olmayan bakış açılarını gözden kaçırdım mı? İnsan çoğu şeyi bir yana bırakmaksızın neyi düşünebilir ki? Bütün keşifler ve icatlar, en önemli olanı bir yana bırakarak mı gerçekleştirilmiştir?

Hayatımı yazmamın, olabildiğince eksiksiz yazmamın temel nedenlerinden biri de belki budur. Düşünceleri, daha doğal görünebilmeleri için, kökenlerine davet etmek zorundayım. Böylece onlara belki de daha farklı bir vurgu kazandırıyorum. Herhangi bir şeyi düzeltmek istemiyorum, ama bu düşüncelere ait olan yaşamı geri almak, yanıma çağırmak ve yeniden o düşüncelerin içine akıtmak istiyorum.

Canına okunmuş olan evren. Sefaletle sürüklenen evren.

Wittgenstein'in "Karışık Notlar"ından: "Dua etmek için diz çökmem, çünkü dizlerim kaskatı. Yumuşadığımı takdirde dağılıp gitmekten (kendi dağılışımdan) korkuyorum."

"Yükselme hırsı, düşüncenin ölümüdür."

"Filozofların kendi aralarındaki selamlaşmaları şöyle olmalıydı: Acele etme!"

"Filozoflar için hâlâ aptallığın vadilerinde akıllılığın çıplak tepelerindekinden çok daha fazla ot yetiştiriyor."

Kendi ününden kaçmak isteyen intiharıcı.

Kendiyle uğraşmaktan asla bıkmayan mızımız insan; tiksinti, acizlik ve mutlak başarısızlık da kaydedilmeye değerdir, ve bütün bunlar, her ne kadar kimse tarafından öğrenilmeyecekse de, mızımız insana kendi kendine sövme gücünü kazandıracakmış yanılsamasını yaratır.

Edebiyatta pek çok şeyin suskunlukla geçirilmesi önemlidir. Önemli olan nokta, susanın söylediğinden ne kadar çoğunu

bildiğinin ve ufku dar olduğu için değil, fakat bilgelikten ötürü konuşmadığının hissedilmesidir.

Bir zamanlar söyleyeceği çok şeyi olan bir adamın geç bir dönemde suskunlaşmasından daha sarsıcı bir şey yoktur. Burada sorumluluk duygusundan ötürü konuşmayan bilgeliğin suskunluğundan söz etmiyorum. Benim kast ettiğim, gerek kendi yaşamına gerekse bütün bir geçmişe boşuna gözüyle bakan düş kırıklığından kaynaklanan suskunluk. Eskiye ait ne varsa, onlardan *daha çok* olamamış bir yaşlılık; kendini daralmış olarak algıladığı, enginleşmiş hissetmediği için o noktaya kadar gelmiş olmaktan pişmanlık duyan yaşlılık.

Günler damlalara dönüşmüş, her biri tek bir damla, hiçbir şey birikmiyor, bütün bir yıl ancak yarısı dolu bir bardak gibi.

Goethe'de olağanüstü olan şey, *bölümlenişi*. Yaşamının çeşitli dönemlerinden hep kurtuluyor ve dönüşümlerini sadece doğru harekete geçirmeyi değil, fakat kullanmayı da biliyor. Kendi Yeni'sinden yararlanıyor ve Eski'sine karşı sadece bu yaşlıya sadakatle bağlı olanlar içersinde karşı çıkıyor.

İçinde sürekli olarak pratik kalan bir yan var; bu yan, hiçbir şeyi gözden kaçırmıyor ve yararlanmadan bırakmıyor; bu, Goethe hep bir şair ve yazar olarak kaldığı ve bunu sakladığı için şaşırtıcı. Hiçbir şair ve yazar ondan daha az müsrif olmamıştır ve bir başkasına sonraki yaşamında en nahoş gelen şey de onun bu tutumluluğudur.

Goethe, kendi kendini yıkmaktan müsriflik kadar nefret eder.

Yaşlı Yakup şöyle dedi: "Yabancı olmak, yabancıları kabul etmekten daha değerlidir."

İnsanın sahip bulunduğu az sayıdaki yeni düşünceyle yetinmesi, başka düşüncelerin gelmesine izin vermemesi, böylece de *yetersiz* bir dünyada devinmesi bir tehlikedir; bu dünya da kendi açısından insanın düzeltmek istediği öteki dünya kadar yanlıştır.

Kısa, daha kısa, ta ki geride her şeyin söylenebildiği tek bir hece kalana kadar.

Ancak kendisine karşı borçlu bulunduğu asıl kitap, *Karamazov Kardeşler*'den daha uzun olurdu.

"Bundan ötürü beyaz bir ipek iplik gördüklerinde, onun rengini ne kadar çabuk değiştireceğini düşünmek zorunda kalıp yakınan insanlar, ve bir de bir yol ağzında yolun ayrılmasından ötürü üzüntüye kapılanlar var."

—TSUREZURE GUSA

Kuşkuların rondosu. Düşmanlarını değiştir!

Başka zamanlarda yürüyen sözcükler, müzikte *yüzerler*. Ben sözcüklerin yürüyüşünü, yollarını, duraklarını, istasyonlarını severim, akışlarından ise kuşku duyarım.

İnsan yorulmak nedir bilmeksizin hep aynı yazarı okuyabilir, ona saygı ve hayranlık duyabilir, onu övebilir, göklere çıkartabilir, her bir cümlesini ezberleyebilir ve yineleyebilir, ama o yazar sanki hiçbir şey talep etmemişçesine ve hiçbir şey söylememişçesine, ondan etkilenmeden kalabilir.

O yazarın sözcükleri okurun kendi kendini büyütmesine hizmet eder, başkaca hiçbir işe yaramaz.

Notlar'ın kendine özgü tonu, sanki sen, filtreden geçme bir insanmışsın gibi.

Bir insanın yapabileceği her şeyin daha iyilere saygı duyulmasını sağlaması gerekirdi.

Ansızın olanı bir yana bırakmak.

Anlamadığın ne varsa, daha sonra çökanlanımlı olarak aydınlanır.

Ölüm üzerine susmak. — Ne kadar dayanabilirsin buna?

Akşam yemeğinde ona, hayvanların dilini anlamaktan hoşlanıp hoşlanmayacağını sordum. Hayır, istemezmiş. Ben "Neden?" diye sorduğumda, biraz durakladıktan sonra şöyle dedi : "Korkmasınlar diye."

JOHn AUBREY,¹ gençliğinden itibaren her türlü zanaate meraklıdır, ama aynı zamanda da kitaplardan önceki bir dünyanın sözlü gelenekleriyle ilgilenir.

Anlatılanların hiçbirini bir yana atmaz, hayalet ve hortlak öyküleri de dahil olmak üzere, her şeyi dinler, kendisine bir şeyler anlatılmasına doyamaz. Yabancılar her şeyi borçludur, annesine ve babasına hiçbir şey borçlu değildir, yeterince bilgi sahibi oldukları takdirde, öğretmenlerinin peşinden koşar, öğrenmek ve deneyim edinmek Aubrey için her şeydir. Yaşadığı, İngiltere'deki bölünme dönemidir (17. yüzyıl), ülkede iç savaş egemendir. Tek *bir* kitaptaki kişilerle ilgilenmez, çünkü bütün kitapları sever. Geçmiş, onun için elle dokunulabilir bir şeydir, ava çıktığında ona çarpar ve bu arada Avesbury kült yerini bulur.

Aubrey'de modern insanın merakı vardır; içinde yaşadığı zaman, modernin kendi kendisini *bulduğu* ve henüz kendinin bir karikatürüne dönüşüp eskimemiş olduğu bir zamandır. Buradaki merak, her şeye yöneliktir, hiçbir ayırım gözetmez, fakat en çok *insanlar* üzerinde odaklaşır; — Aubrey için önem taşıyan, insanların hangi farklarla birbirlerinden ayrıldıklarıdır, naklettiği kişilerin sayısı sonsuzdur.

Aubrey'in insanlar üzerine düştüğü notlar, hep bir başlangıç niteliğini taşımıştır, sonradan eklenebilecekler için yazdıklarına

¹John Aubrey (1626-1697): İngiliz yazarı ve antika uzmanı. En çok çağdaşları üzerine kaleme aldığı canlı ve kimi zaman da iğneleyici biyografik çalışmalarıyla tanınmıştır. Yazarın bu çalışmaları, 1898 yılında iki cilt halinde ve *Brief Lives* adı altında yayımlanmıştır. —çev.

oranla daha çok yer bırakmıştır. Bazıları belki bir cümlede kalmış, bazıları yüz cümleye ulaşmıştır, her bir not bir sonrasına somut ve dikkate değer bir şeyler iletmıştır. Bugün her aptal tarafından anekdot diye adlandırılıp aşağılananlar, Aubrey'nin zenginliğidir. Bunun için sayıları belki de 150'yi aşan kişiler üzerine haberlerle dolu o tek cildi düşünmek yeter; bu kitapta 20 romandakinden daha çok öz vardır.

Aubrey'in asıl yeteneği, hiçbir şeyi bitirememesindedir. Bu yeteneğin bir bölümü, çalışmalarını bitirmeyi alışkanlık haline getirmiş olanlar da dahil, herkes için istenmeye değer bir şey olurdu.

Aubrey'de bu, kendisinden geriye hiçbir kitap kalmama noktasına kadar varmıştır. Ama yazmış olduğu her şey de o ölçüde heyecan verici niteliğini korumuştur. En hızlı yaşlanan şey, kitaplarla gerçekleştirilen sınırlandırmalardır. Aubrey'de her şey taze kalmıştır. Her haber, kendi başına bir bütündür. İnsan, bu haberlerin nasıl bir merakla alınmış olduğunu hisseder. Öyle ki bunlar, kâğıt üzerindeyken bile merak uyandırmayı sürdürür.

Bunların her biri heyecanlı bir haberdir, çünkü başkaca hiçbir şeye hizmet etmez, kendi kendisinin amacıdır, aslında amaç olduğu da söylenemez, kendi kendisi olmaktan başka bir şey değildir. Her yerden not ettiği sayısız şey toplayan Aubrey, aslında bir anti-koleksiyoncudur. Topladıklarını sıraya sokmaz, belli bir düzene yerleştirmez. Onun istediği düzenlemek değil, şaşırtmaktır. Bu, belki bugün bir gazetenin yaptığını çağırıştırır, ama ondan çok farklıdır. Çünkü haberleri toplayan, sadece Aubrey'dir, tek başınadır, ve topladıklarını tek bir gün için kullanmaz. Tam tersine, onları korumak ister. Aubrey'i öfkeliendiren şey, olup bitenlerin yıkıma uğraması veya unutulmasıdır. Bu yüzden yorulmak nedir bilmeksizin heyecanlanmayı sürdürür ve yenilik değeriyle kalıcılık değerinin örtüşmesini başarır.

Hep söylemek istediğinden daha fazlasını söylüyor. Peki ne yapsın? *Kendini* mi, yoksa cümleleri mi daha aza indirgesin?

* * *

Bir köpek kafası, çaresizlik içersinde bana efendisini soruyor. — Ona doğruyu söyleyeyim mi?

Sürünerek Tanrının içine sığınmış. En çok orada korkmayı seviyor.

Hep gizli tertipler içersinde bir yaşam sünmüş olanlar: Günün birinde geçmişteki sırlar başlarına vurur ve onları şişirip, eskiden açığa vurmak hakkına sahip bulunmadıkları sırlar ne ise onlara dönüştürür.

Eşsizlikten daha korkunç bir şey yoktur; ah şu hayatta kalanlar, hepsi de nasıl yanılmaktalar!

Artık en korkunç olanı *yakalayamıyor*, en korkunç olan, pençesini gevşetmiş.

Tehlike ile güvenlik arasındaki çok belli bir çıkıntıya yerleşiyor: Başka bir yerde değil, fakat yalnızca orada yazmak hakkına sahip.

Açık artırmaya çıkarılan gün.

Yazarak yıllanmış kişi, ve onun delik deşik harfleri.

Tanrının başarısız kalmış yaratısına yönelik aşağılayışı. Sırf ıtkınmak üzerine kurulmuş bir yaratı, — nasıl başarılı olabilir ki?

Soyunup tel olarak kaldı ve kendini bir kafes olarak ördü.

Daha çok yolculuk yapmış olsaydın, daha az şey bilirdin.

Fikirleri hazırlamak, hamuru hazırlamak.

Poseidon,² görkemli bir sözcük. Kurtarıcı denizin gök gürültüsü.

Çocuk, erken yaşlarında hayvanların bütün adlarına acıdı.

"Thespesius'un söylediğine göre en kötü yazgı, cezadan kurtulduklarına inanan ve yeniden yakalananların başlarına geldi. Bunlar, suçlarının kefareti daha çocukları ve onların çocuklarıncada da ödenecek olan ruhlardı..."

Thespesius, bazılarını gördü; bunlar, kendilerinden sonraki kuşakların çok sayıda ruhlarının anılar veya yarasalar gibi üstlerine yapışıp, onların yüzünden çekmek zorunda kaldıkları acılardan ötürü kanatlarını çırparak vücutlarını delik deşik ettikleri kimselerdi."

—PLUTARKHOS, *Kutsal Cezaların İnfazı Üzerine*.

Bulanıklaşmak, düşünceyi saklamak, her şeyi neredeyse söylemek, kehanetin yozlaşmışlığına saplanmak.

Ziyaretler ona kendini anımsatıyor.

Merak geçiyor, şimdi düşünmeye başlayabilirdi.

Artık sadece kendi inşa etmiş olduğu köprülerin altından geçiyor, başkaca her yerde korkuya kapılıyor.

²Yunan mitolojisinde deniz tanrısı. —çev.

Belki de onlara, çöküşlerinden önce gelecekteki tüm yıldızların sayısını belirleyebilmek ihsan edilmiştir.

Yolu sorduğu adam, ona dört ayrı yön gösterdi.

Yıllar sonra bir mektubu değiştirip yazmak.

Kurşun kalem, yaşlılığın bataklığında kendine güçlü yollar açıyor.

Kurşun kalem hiçbir yere saplanıp kalmıyor ve duraklamıyor.

Artık sadece görünüşte okuyor, fakat yazdıkları gerçek.

İnsan gereksindiğinde varlıklarını haber veren düşünceleri kendinden uzaklaştırıyor ve yararlı şeyler torbasına tıkıyor.

Gelişleri herhangi bir nedenle veya anlamla ilintili kılınmaksızın ortaya çıkan düşünceleri, kendiliklerinden yeniden yitip gitmeden tutmaya çalışıyor; bunlar, onun değerli nesneleri.

Fakat anlamak zorunda kalıyor ki, gittikçe artan sayıda düşüncenin nedeni yalnızca korkudur. Bunları nasıl sınyayacak? Ağırlıkları belirleyici mi?

Kavramları zehirle canlandırmak.

Bir önceki günü unutmaya yarayan gazeteler.

Parasının son arzusu uğruna öldü.

Savaşı yüceltti ve yüz yaşına kadar yaşadı.

Bir konca gibi açılıp kapanan bir çocuk.

Bunca boş alan, bunca boş alan, boğuluyor.

Kendi dilinde zayıf olan bir ruh. Başka dillerde ise yağ bağlıyor.

O, şimdi neredeyse bir zamanlar tiksiniş olduğu her şey. Bir gelmesi için ölüme rica etmesi eksik.

Anılar da bozular. Acele et!

Bir çocuk geldiğinden beri *daha çok* zamanı var.

Tarihöncesine ait bir insanı icat etmek, seslerini, dilini, onu ta kendinden emin olana kadar izole etmek; sonra onu bugünkülerin arasına götürmek ve onların efendisi yapmak.

Böyleydi.

Gözyaşlarını küçük bir kutuda biriktiren ve satışa sunan biri, ilaç olarak — neye karşı?

Bir kol uzunluğunda uzak tutulduğunda her şeyi yapabilen, daha çok yaklaşmasına izin verildiğinde ise tümüyle aciz kalan biri.

Kaldırılım sonsuzluğu, ondan sonra kim yaşamak ister ki?

* * *

Düşüncenin konulan sonrasız mı belirlendi, yeni konular yok mu?

Olabilir, ama onlara güvenmiyorsun.

Kendini sanki on tutuklu ile onların gardiyanı olan bir özgürden oluşmaymış gibi hissediyor.

Kendini rahatsız etmek için yaşıyor.

Susmak istiyor, ama daha duymak ve, ölmeksizin, dilsizleşmek istiyor.

Yüreğine isabet eden cümleler, kendine itiraf edemediği cümleler.

Uzun yaşamanın tehlikesi: İnsanın ne için yaşamış olduğunu unutmaması.

Yankılan hiç hafiflemeyen bir ses.

Hep iktidarla uğraştığını, başkaca her türlü girişimi küçük gördüğünü unuttun mu? Bu arada başarıyı veya başarısızlığı düşünmediğini, başarısızlığın garanti olmasına karşın bu işi yaptığını?

Kabul ettirmek, başarı, zafer ona en itici gelen sözcüklerdi. Şimdi ise onları umursamıyor. Uyuyor mu?

SAĞIR HATEM

Sağır Hatem'in yumuşak yürekliliği o ölçüdeydi ki, günün birinde bir soru somak için ona gelen ve aynı anda gaz bırakan bir kadına şöyle dedi: "Daha yüksek sesle söyle, iyi duyamıyorum." Bunu, kadın utanmasın diye söylemişti. Kadın sesini yükseltti, Hatem de onun sorusunu yanıtladı. Bu kadın yaşadığı sürece, yaklaşık 15 yıl, Hatem ona kimse aksini söylemesin diye sağınımış gibi yaptı. Kadının ölümünden sonra ise hemen bütün soruları yanıtlamaya koyuldu. Ama o güne kadar kendisiyle konuşan herkese şöyle dedi: "Daha yüksek sesle söyle." Bu nedenle Hatem'e Sağır Hatem dendi.

Ne güzel olurdu sakın bir şekilde eski yerlerde olabilmek, insanın uzun süre özlemine çektiği yeni yerlerde olabilmek de güzel olurdu.

Ama en güzeli, artık oralarda olunmadığında bu yerlerin yıkılmak zorunda kalmayacağını kesinlikle bilmek olurdu.

Tanıdığım haliyle bu dünya için neden üzüldüğümü anlayamıyorum. Ondan bu kadar mı memnundum? Onu onayladım mı? Asla, fakat o dünyanın daha iyiye giderek kendini koruyabileceğini varsaydım. Bu çocukça inanca nereden kapıldım, bilemiyorum. Bildiğim tek şey, bu inancın inatla ve önüne geçilemez biçimde elimden alınmış olduğu. Ayrıca artık korkunç kanaatkâr olduğumu da biliyorum. Yıkımların korkusuyla acı çektiğimde, bazen kendime şöyle diyorum: Belki de her şey şimdi nasılsa öyle kalır, daha kötüye gitmez. Bu, kendimi getirebileceğim en ileri nokta oldu, ve bütün bir yaşamın bu acınası sonucunu lanetliyorum.

Gündüzleri henüz konuşabiliyorum kendimle, ama geceleri artık sadece yıkımın çıkardığı sesleri duyuyorum.

İnsanın ne umutlarla ne de kuşkuyla koruyabileceği geleceğe ilişkin şu duyarlılık!

İçinde yaşamış olduğu bir odadan vazgeçemeyen bir insan, — nasıl bir insandan vazgeçebilir ki?

Yakınan sürülerin bulunmadığı bir dünya.

Geçmiş, her durumda aşırı güzelleşir. İnsanlara en korkunç geçmişler anlattırılınsın; onlar anlatır anlatmaz bu geçmişler de aşırı güzel olur.

İnsanın böyle şeylerin ardından hâlâ duyabildiği sevinç ve doyum, betimlenişlerini renklendirir.

Artık ısırın düşünceler istemiyor. Soluk alıp vermeyi kolaylaştıran düşünceler istiyor.

Okuduğu *son* kitap: Düşünülmesi olanaksız.

Çocuğun beraberinde sürüklediği küçük sandalye. Sandalyenin yolu her tıkadığı yerde ona oturuyor. Birisi gelene kadar biraz bekliyor, gelene bakıyor, ayağa kalkıyor, küçük sandalyeyi kaldırıyor ve bir sonraki eşığe götürüyor.

Nöbetçiler olarak sözcüler.

Bir zamanların "tehlikeli yaşamak"ı, bugün ne kadar tuhaf geliyor kulağa! Sanki biri *eski* tehlikelerle dalga geçiyormuş gibi.

Gelgitlerin tedirginliği: Bizler.

Her şeyi unuttuğundan bu yana çok daha fazla şey biliyor.

"Kadın, kendini içinde resimlerin bulunduğu bir odaya kapattı ve bunlardan da sadaka dilendi."

—GUZMAN VON ALFARACHE

Güçlüklerden korktuğu için okuma yazma bilmeyen biri olarak kaldı.

Kendini parçalar halinde yazdı.

Ellerinden duyduğu korku yüzünden çalışıyor.

Ölüme karşı açıklığın tehlikesi: İnsan kendine asla ona karşı korunmuş olma iznini vermiyor. Çünkü insan ona asla, hiçbir durumda geçerlilik tanımadığında, onu *düşünmeyi* günah saydığına, başkalarına da kendine yaptığı kadar yasakladığında, ölümden gelen her tehdiye sanki bu tehdit ilk ve son kez geliyormuşçasına hedef oluyor.

İnsan, kalkıp da şöyle diyemez: Ne olursa olsun, nasıl gelirse gelsin, onu kabulleniyorum, nasıl geldiği bana bağlı olan bir şey değil, bu konuda birinin karar verip vermediğini bilmiyorum; bu bağlamda olup bitenler benim dışımda, ölümü ben çağırmadım, gelirse, bu kendini ona karşı savunamayacağım içindir, irade açısından bir eksikliğim yok, ona karşı iradem güçlü, ama gelen de benden daha güçlü ve onunla boy ölçüşebilecek bir güç yok. Böyle konuşmalardan hiçbirine hakkın yok. Ruhunun eti açık ve çiğdir, ve hayatta olmak senin için bir önem taşıdığı sürece öyle kalacaktır, ve hayatta olmak da senin için hep önem taşıyacaktır. Buna göre, kullanabileceğin bir silah var mı, yakınlarının ve kendinin önüne tutabileceğin herhangi bir kalkan var mı, senin içinde hepsine karşı işlenen haksızlığa ilişkin olarak soylu bir söylev, cömert bir feragat, yüce bir bağışlayış var mı, onu aşan bir düşünce, biraz da olsa kesin gözüyle bakılabilecek bir geri dönüş, bir müjde ve bir güven var mı, çürümekte veya yanmakta olan bedenden herhangi bir bağımsızlık, kokusu alınabilecek bir ruh, sürekli bir düş, uykuda bir el, tehditle orantılı bir itiraf var mı — hayır, hiçbir şey yok, ve *hiçbir şey* söylememek de seni rahat ettirmiyor, çünkü yanılabilceğin umudunu boğabilmek olanaksız.

Geride izler bırakmak, çok az.

75 yaşında başlayan yeni hayatta babasının ölümünü unuttu.

Artık "insanca" diymiyor, kafası onunla bu denli dolu.

Doğanın *darlığı*, kitlesel çoğaltma gücünde saklı. Doğa kendi kendini boğmakta, ve bizler de kendimizi boğduğumuzda onun öğrencileri oluyoruz.

* * *

Kimi zaman kendini Tanrı tarafından yerleştirilmiş, sahte gözler taşıyormuş gibi hissediyor.

Güçlü arkadaşlara sahip olmayı herkes ister. Ama onlar, daha güçlülerini isterler.

Ortaya çıkıyor. Nedir ortaya çıkan? Düşünmekten hep ürkmüş oldukları. Bütün bunlar, ölüme yönelik bir aşk ilanıya mı noktalanmalı? Karşısında direndiği korkaklığa mı geri dönüyor? Ölümü övenlere mi katılıyor? Bir zamanlar zayıflıklarından tiksindiklerinin tümünden daha zayıf mı düşüyor? Kamını dolduran çürümeyi övüp ruhunun yasasına mı dönüştürecek? Yaşamının anlamı ve gururu olmuş tüm sözcükleri yadsıyıp, ölümün mutlu etme tekeline elinde tutan kilisesine mi inanacak?

Olabilir, her şey olabilir, insanın kendine yönelttiği ve günün birinde gerçekleşmemiş hiçbir ihanet yok, bu durumda sözcüklerin tarihi yerine kendilerinin kazanmaları gerekiyor, önce ve sonra ne olduğundan bağımsız olarak.

Benim için yeni olan bu dilin sözcüklerini okuduğumda, kendi sözcüklerim tazeleşip güçleniyor. Diller, gençlik çeşmelerini *birbirlerinde* buluyorlar.

Freud'a öldürücü darbeyi indirmem için beni zorluyor. Bu darbe *ben* olduğuma göre, elimden gelir mi bu?

Hiçbir kıyım, bir sonrasından korumaz.

Belleğini yitiren ve tanıdığı bütün insanların başka bir şeye dönüştükleri bir adam.

Cümleler ondan *kaçtıkları* anda kendini daha rahat hissediyor.

İnsan yazmanın mutluluğuyla artık kendi mutsuzluğuna inanamayana kadar yazmak.

* * *

Korkuyu bir umuda dönüştürmek. Yazarın sahtekârlığı ya da başarısı.

İçinde hâlâ bir şeyler bulunabildiği sürece ara, anımsa, kendini anımsamaya *gönüllü* olarak bırak, onu aşağı görme, o, sahip olduğun en iyi ve en gerçek şeydir, ve anılarında kaçırdığın her şey yitirilmiş ve sonrasız geçip gitmiş demektir.

Tek sözcükteki cümleler. Sonsuz cümleler.

Bir yıl süreyle hiçbir sıfat kullanmadı. Bu, onun gururu ve başarısı.

Eski defterleri okumanın felce uğraticı yanı. Özgürce anımsamak daha iyi ve daha doğru. Eski koltuk değnekleri anımsama eylemi bakımından rahatsız edici, o eylemin koltuk altlarına baskı yapıyorlar.

De Maistre³ çok az düşünceyle yaşar. Ama onlara nasıl da inanır! Onları bin kez yinelese bile sıkılmaz.

Geçen haftanın iki günü boyunca tümüyle de Maistre'de derinleştim. Ama buna dayanamadım, *dışarıya fırladım*, şimdi bu iki günde neler olduğunu soruyorum. Değiştim mi? O mu değişti?

Aslında şimdi onun üzerine gerçekten de çok daha fazla şey biliyorum, ondan keyif almamı bütünüyle engelleyecek kadar fazla, belki de onu bir daha asla okuyamayacağım, eskiden yaptığım gibi, düşüncelerinden nefret etmek için olsa bile.

İnsanın boşuna yaşayıp yaşamamış olduğu, dünyanın ne olduğuna bağlıdır. Dünya kendini yutarsa eğer, insan da onunla birlikte yutulur. Buna karşılık kendini kurtarırsa, o zaman insan da bu kurtuluşa katkıda bulunmuş demektir.

Bir sonraki düşünceden önce hep uyuya kalıyor. O düşünceyi düşlemek mi istiyor?

Ben-deyici olarak Montaigne. Konum olarak değil, fakat uzam olarak Ben.

* * *

Bana Fransız edebiyatında Stendhal'den başka ne sevdiğimi sordu. Hayretle aklıma ilk gelen adın Joubert olduğunu algıladım.

³Joseph Marie de Maistre (1753-1821); Fransız filozof. Devrim karşıtı kralcılığın başlıca temsilcilerindendir. Mutlakiyeti ve feodal toplumu haklı göstermek için çaba harcamış, papalığı ve Katolikliği siyasal ve toplumsal yaşamın temeli saymıştır. —çev.

Sorunun duyarlılığı. Daha şimdiden yanıttan utanıyor.

Son ağaç, son insan kadar acı veren bir düşünce.

Ben bu parçalanmışlıklar içerisinde *bütünüm*. Onlarsız param-parça olurdum.

İnsanın anımsadıklarını oluşturan bütün o unutulmuş kitaplar. Dış dünyada her sergilemeyle birlikte gerçekleşen rahatsızlık, daha da fazlası. (birini sergilemesi öngörülen resimler, kitaplar gibi) sonraki bütün belgeler aracılığıyla.

Peki bir oyuncu nasıl yaşar, ne *kalır* ona *kendinden*?

Her hayvanda sana sarsıcı gelen, senin erişilmezliğidir. O hayvan seni belki yiyebilir, ama asla tüketemez.

"Hayvan" sözcüğü — bu tek sözcükte insanın tüm yetersizliği gizli.

Yıldızlara dokunulduğundan bu yana hiçbir şey eskisi gibi olmayacak.

İnsan, artık zaten avucunda olan neden vazgeçebilir ki?

"Bu dünyada tek bir an, gelecek dünyadaki bin yıldan daha değerlidir."

—NURİ, FERİD AL DİN ATTAR'DAN

Saygın ölüm diye bir şey yoktur. Başkaları için, kendini unutturan ölümler vardır. Ama onlar da saygınlıktan uzaktır.

SOPHOKLES'İN "Aias"i: "Aias"¹ karşısında çaresizlik duygusu. Bu eserde kavrayabildiğimden çok daha fazlası var.

Hayvanların boğazlanması ve işkence görmesi, *bizim* için önemlidir, yazar için değil. Ama yine de asıl önem taşıyan şey, *onursuzluktur*, çünkü hayvanlar savunmasızdır, ve onlara karşı savaşılan, bir kahraman değildir.

İki büyük an: Odysseus, Aias'ın ona ne yapmayı düşündüğünü görür ve duyar. Çılgınlığın hedef aldığı kişi, onu gözlerinin önünde sergilenmiş bulur. İkinci büyük an ise Aias'ın çılgınlıktan uyandığı ve kurbanının gerçek doğasını anladığı andır: Kahraman, artık sadece bir kasaptır.

¹Aias: Antik Yunan'da üç büyük tragedya yazarından biri olan Sophokles'in tragedyası. Efsaneye göre Aias, ilk Troya savaşının kahramanlarından Salamis Kralı Telamon'un oğludur. O da babasının yolunu izler ve Troya'ya karşı düzenlenen ikinci seferde komutanlardan biri olur. Bedensel gücü nedeniyle "ordunun kalesi" diye anılır. Öteki savaşçılardan daha uzun boyludur ve savaştaki yılmak bilmezliğiyle ünlüdür. Yunanlılar teke tek bir çarpışma için Hektor'un karşısına çıkacak bir şampiyon aradıklarında, Aias'ı seçerler. Yunan ordusunda Aias'tan üstün olan bir tek Akhilleus vardır. Akhilleus'un öldürülüşünden sonra, tanrılar tarafından onun için özel üretilmiş olan silâhların kime kalacağı sorun olur. Bu onura yalnızca iki aday vardır: Aias ve Akhilleus. Karar, Odysseus'un hatırı için Akhilleus'tan yana çıkınca, büyük bir öfkeye kapılan Aias, kendisine haksız davrandıklarına inandığı Agamemnon ile Menelaos'u öldürmeye karar verir. Bunun üzerine Odysseus'un koruyucu tanrıçası Athene, hem onu, hem de öteki generalleri korumak için işe karışır ve Aias'ın aklını bulandırır. Aias, Yunanlı komutanları öldürecek yerde kamptaki koyunlara ve sığırlara saldırır; hem hayvanları hem de onların başındaki çobanları kanlı bir kıyımla öldürür. Kendine gelip ne yaptığını gördükten sonra ise kendi canına kıyar. —çev.

Fakat bu iki an öylesine güçlüdür ki, onların yanında başkaca her şey silik kalır. Mezar için açılan tartışma, Odysseus'un soy-luluğu — bütün bunlar, *göremediği Odysseus'un önünde* ona ne yapmakta olduğuna inandığını *söyleyen Aias*'ın nefretiyle karşı-laştırıldığında nasıl da önemsizdir!

Çıldırılmış Aias'tan *korkan*. Tanrıçanın önünde korkusunu iti-raf eden Odysseus — görkemin ta kendisi! Bu durumda ölü Aias'a, karşısında korkuya kapılmış olduğu için, mezar sağlayanın o olduğu hâlâ söylenebilir mi? Hayır, Odysseus sadece dinsel nedenlerle mezar inancı olan biridir! Hepsi budur, ve Odysseus bu haliyle bir anlamda ölüme boyun eğmiş biridir.

Aias: Görünür kılınmış kasap figürü. Bir *çılgınlık* olarak savaş. Kahramanın (Odysseus'un) kendisine kast etmiş kasap karşısın-da duyduğu korku.

Kendine gelen kasabın onursuzluğu ve *harakiri*'si. Ondan esirgenilmek istenen bir mezarın onuru uğruna çıkan kavga. Tragedyanın bu son bölümünde düş kırıcı olan yan, kahramanın aslında bir kasap olduğunun ortaya çıkmasından sonra artık her türlü mezarın onurluluk bağlamında inandırıcılığını yitimidir. Çılgın Aias'ın erken belirmesiyle birlikte *pek çok şey* gün ışığına çıkmıştır. Bunlar artık gömülemez. (Tanrıçanın ki, say-gınlıktan uzak ve tartışılmaz bir roldür.)

Oyunun asıl *kitlesi*, kıyıma uğramış hayvanlardır.

Bu hayvanları Yunanlılar olarak gören Aias'ın çılgınlığı, korkunçtur. Ve daha sonra, iktidar sahibinin Agamemnon'un sözcükleriyle dile getirilen cüretkârlığı. Oyunun sonunda onurlu bir mezardan yana tavır alan Odysseus'un uzlaşmacılığı, bütün bu kahramanların gerçek yüzlerini artık görmesinden kay-naklanır: O, kasabı işbaşında görmüştür ve buna rağmen kendisi için bir mezar istemektedir. Aias'a, kendisi için de arzu ettiği şeyi verir ve bunu Agamemnon'un önünde dile getirir. Ancak,

bundan fazlasını da yapar: Aias onun varlığından nefret edeceği için, gömü törenine katılmaz.

Aias'ın öldürdüm sandıklarının yeniden ortaya çıkışları, korkutucudur: Bu ortaya çıkma Odysseus'la başlar, Menelaos ve Agamemnon ile son bulur. Bu olayın yeniden dirilişi çağrıştıran bir yanı vardır. Çılgınlığın etkisiyle yanlış olarak öldürülen, hayatta olduğunu kanıtlar.

İnsanları temsil ettikleri için hayvanlara çektirilen acılar. Kıyımın ardından gelen savaş yorgunluğu. Aias — eve mi dönmelidir şimdi? Babasının karşısına nasıl çıkacaktır? Babalar savaşta ısrarlıdırlar, bu, savaşçı onurudur.

"Ganimet-kadın" Tekmessa'nın² rolü, son derece dolaysız ve yapaylıktan uzaktır. Tekmessa ana babasını yitirmiş, vatani Troya yakılıp yıkılmıştır, yatağını paylaştığı erkeğe bağlıdır; o, Tekmessa için ana ve babası, vatani ve kocası, her şeyidir. Yakınmalar, Aias'ın sınırsız gücü, yakınma sesleri.

Başlangıç olağanüstüdür: Odysseus *iz* peşindedir, bir avcı olarak, hakkında söylentiler dolaşan kasaba dikkatle, adeta sürünerek yaklaşır. Ona kendisinin onun için ne kadar gerekli olduğunu kanıtlayan Athena, sefil bir tanrıçadır: Sürünmekten daha iyidir. Aias onun yardımından feragat etme cüretini gösterdiği için, onun kafasına çılgınlığı yollamıştır.

"Aias"ın en dikkate değer yanı *bölünmüşlüğüdür*, eksikliğidir, ortasında intiharın yer aldığı ikiye ayrılmışlığıdır.

Kıyım, çılgınlık biçiminde düzenlenmiş olan ana bölümdür. İkinci bölümde sadece kasabın onuruna adanan mezar ele alınır. (Acaba kendisi de savaşlara komutan kimliğiyle katılmış olan Sophokles'in, öldüren ve işkence eden Aias'tan, tanık olduğu kıyımın gerçekliğiyle ilintili bir tür kefaret yerine geçmesi için, ona bir anıt-mezar sağlanmasında yardımcı olduğu düşünülebilir mi?)

²Tekmessa: Aias'ın geceleri yatağını paylaşan Troyalı köle kadın. —çev.

Kendini bütün büyük insanlardan koparıyor ve türlü entrikalarla insanların en küçüğünün yazgısını ele geçiriyor.

Bir zamanlar aralarına sürekli dönen bir şerit olan uzaklık, şimdi sürekli tekleyen bir çaresizliğe dönüştü.

Susuzluktan kurumuş ayrıntıları toplayıp duruyor.

İstediğim, bir zamanlar ne olduğumu bilmek değil; ben, ne idiysem o olmak istiyorum.

İnsanın bütün türlerini merak etmek, henüz bir hizmet değildir. Bütün insanlar için yer bulmak, henüz bir hizmet değildir. Değişimlerden yana zenginlik, henüz bir hizmet değildir.

Bizinkisine ek olarak yeşil veya mavi bir ırk, anlamsız bir istektir.

Halklar durmadan kaynaşmayı bir unutsalar!

* * *

O eğer o zaman ölüp yıkılmasaydı, — senin inancın farklı bir inanç mı olurdu? Şimdi sahip bulunduğun kadar değişmez bir inanç mı olurdu?

Eirinin inanması, bu inancı başkalarına da bulaştıracak kadar inanması, nereden kaynaklanır?

İnsan, bulaşıcı olmayan bir inançla yaşayabilir mi?

Kendine, ancak yazdığında doğruya dönüşen doğruları söylüyor. Onları kendisi için söylüyor, günün birinde yanacak olan sayısız defterlerden herhangi birinde. Bunu biliyor, ama yazdıkları sanki hâlâ o eski, çoktan yitirilmiş umuda, kalıcılık umuduna sahipmişçesine, onu sakinleştiriyor.

Pusulatsız yazmak mı? İbre hep içimde, ve hep kendi manyetik Kuzey Kutbunu, sonu gösteriyor.

Umuda havayı giydirdi.

Eski eserlerin korkunç gerçekliği yüzünden korkuya kapılmak.

İnsan, bu kadar derinlemesine etkileyen bir gerçeğe daha sonra artık asla rastlamıyor. Sadece daha çok gereksiz çaba harcıyor.

Onun şu durumdan vızıldanan bilgisi!

Hiçbir kuşku uyandırmayan özürler mi?

Hiçbir adın tanınmadığı bir ülkede yaşamak.

Hiç kimse fark etmeden, gizlice geri dönmemi sağla.

Saatler küçülüyor. Her biri daha kısa.

Yazgıların en korkuncu: İnsanın ölmeden moda olması.

* * *

"Gazetecilere asla hakikati söylemem."

—WILLIAM FAULKNER

Gittikçe artan sayıda yaşlı, ona göstermekte; bunun farkına varıyor. Ama hâlâ kendisinin farkına varmıyor.

İnsanın üstünden sıyrıp atmak istediği, sahte deri gibi odalar.

Soluğunu tuttu ve göveriverdi.

Tanrı-yiyici ve açlığı.

Herkesin bir cümleyi başarması gerekmez mi? Başka hiçbir şey başaramayanların cümlelerini toplamak.

Sahip bulunmuş olduğu bütün düşünceler kayıtlarını sildiriyorlar.

Kendini anlaşılabilirliğe karşı savunmak.

Kendini gazetelere teslim etmek; onlardan kaçınmak. Güvensizliğin gelgiti.

Üzerindeki en derin etkiyi, aya ilk inişin uyandırdığı izlenimden de daha derinini, Jüpiter'in aylarından Jo'daki yanardağ patlamasının görüntüsü yaratıyor.

Nixon'un aydaki resmi yüzünden o iniş inandıcılığını yitirmişti. Aktif yanardağın resmi ise Jüpiter'in ayını gerçek kılıyor.

Zengin bir babanın hiç de asi olmayan oğlu Géricoult. Oğlun 33 yaşında erken ölümüyle birlikte, babanın servetinden artık hiçbir şey kalmadığı ortaya çıkar. İtaatkâr oğul, babasını arkasında beş parasız bırakmıştır.

Hep düşüncelerin sende onaylandığını kaydetmekteisin, — o düşüncelerin neyi çürüttüğünü ve geçersiz kıldığını kaydedersen daha iyi olur!

* * *

Bin noktadan yola çıkarak düşünmek, tek bir noktadan değil.

İnsan, bir filozofun kendisine neden itici geldiğini bilmek için onun her hecesini tanımak zorunda değildir. Belki de bunu, o filozofun *birkaç* cümlesinden sonra en üst düzeyde bilir, ve ondan sonra bu bilgisi giderek azalır. Önemli olan, o filozofun ağızını zamanında saptamak ve bu ağı parçalamadan tam zamanında ondan kaçınabilmektir.

İnsan, kendi retoriğinden kurtulabilmek için yabancı retoriği ve ondan duyduğu tiksintiyi gereksinir.

Yeryüzünün devam edeceği öylesine kuşkulu ki, bu varsayıma dayanan her çaba ve her düşünce bir banko oyunu olup çıktı.

Güvensizliğe ulaşabilmek için ne kadar çok yaşlanmak zorunda kaldın! Üstelik bu, kuşkucuların aydınlık *dönemleri* de değil, senin güvensizliğin kapkara.

Dudaklarında şu sözcüklerle öldü: "Nihayet hiçbir şey bilmiyorum."

Yeni bir şey anlatmaktan korkuyor.

Sona ilişkin bilinç: Dayanılmaz bir tutumluluk!

Çok düşün. Çok oku. Her konuda fikrini açıkla, ama *susarak*.

Eski yaşamına hiç cezalandırılmadan dokunabilir misin?

Şunu artık ne zaman söyleyecek: Yok olsun! Sonsuz yaşam yok olsun!

Hep aynı şeyi söylüyorsun. Bu, çok basit. *Bir kez* olsun aksi-ni söyleyemez misin?

* * *

Bütün nişanlarını takmış, yüz yaşında biri, hepsini çıkartıyor ve çıplak kalarak yürüyüp gidiyor.

Birisi, daha en baştan Yunanlıları dünyadan tasfiye etmeye karar veriyor.

Geriye kalan: Bir kekeleme.

Ancak *başka* kentleri tanımış olduğum için *bir* kenti düşünebilirim.

Kentten kente düşünen ilk insanlar Yunanlılar mıydı?

Hayatta kalanların yaşına ulaştım. Bunun karşısında duyduğum tiksintiye kendim neden oldum. Gittikçe artan ölçüde hayatta kalana dönüşmeden başkalarından daha yaşlı olabilmek mümkün değil; bu, ancak insan başkalarını da bu aynı yaşa *kendisiyle birlikte çekebilseydi* söz konusu olurdu.

Olağanüstü bir düşünce.

Kişisel olanı da arkadan ekleyerek her şeyi eritmiş olmuyor musun? Başkaları anlıyor mu bunu? — Bir yaşam öyküsünün tehlikesi.

Dün gece, çok uzun bir zamanın ardından, yine *Lear*'i okudum. Üzerimde, tıpkı en erken yıllarımdaki gibi, olağanüstü bir etki yarattı. İnsanın alışmak zorunda olduğu yüksek "şövalye" dili hemen geçiyor, bu dil, *Lear*'in başlangıçtaki büyüklenişine de uygun düşüyor. Cordelia'nın konuşamaması, kız kardeşlerinin abartmalı diline erişememesi, "hiçlik" noktasına kadar dilsizleşmesi, sanki yüksek dil kendini onun içinde koruyormuş gibi bir etki yaratıyor. — Kötü niyetli kız kardeşlerin değişimleri, bunun *hemen* ardından gerçekleşiyor, bu bir gelişme değil, fakat maskelerin inmesi olayı. Entrikacı, yani Gloster'ın doğal oğlu, kapkara ve kendini saklayışının yetkin-

liđi, oyunda geleneksel olan tek yan; ama kendi gibi olanlara, kız kardeřlere katıldıđından, onlara uygun dűřtűđünden ve onlar da bu ođul uđruna savařtıklarından. bu űclűden ortaya gerćekten kendine iewicz bir çekirdek, bűtűne ait inandırıcı ve kendi içersinde bir bűtűn oluřturan bir bűlűm çıkıyor.

Oyun, aralarında "iyi"lerin de bulunduđu çok sayıda aldatmalarla dolu. Bu arada dűřűnűlebilecek en olađanűstű sahneler arasında yer alan bir sahne var: Edgar —babası olduđunu bilmediđi— kűr babasını Dover kayalıklarına gűtűrűr; baba, kendini oradan ařađıya atmak istemektedir. Edgar "iyi" ođuldur, ama haksız yere suçlanmıřtır, yasadıřı kılınmıřtır ve kendini deli "Thoms" olarak saklamıřtır. Tıpkı dili gibi, çıplaklıđı da onun sahte giysisidir. Gűzlerini yitirmiř olan (baba) Gloster, artık yařamak istememektedir ve kendisine bűyűk haksızlık ettiđi ođlu, bu konuda ona merhametli bir yabancı ve rehber kimliđiyle yardım edecektir. İkiisi de en korkunç hakaretlere ve acılara hedef olmuřlardır. Ancak ođul, babasını  lűm atlayıřını gerćekleřtireceđi yere sadece getirmiř gibi yapar, ona uçurumu anlatır,  lűme atlamıř olduđu konusunda onu kandırır, son olarak da ona "atlayıř"tan önce durduđu yeri anlatır. Niyeti, bűylece onu intihar dűřűncesinden *iyileřtirmek*ti. Sűzde ona karřı koymaz, sűzde intiharına izin verir ve bűylece kűr adamı, giriřiminde bařarısızlıđa uđramasına yol açarak, intiharının *sonuna* gűtűrűr. Hiçbir yerde, intiharın gűrűnűřte gerćekleřtirilmesi yoluyla engellenmesinden daha bilgece bir  ozűm yoktur; bunun "*Kıral Lear*"e duyduđum sevginin nedenlerinden biri olduđunun bilincine dűn geceye kadar varamamıřtım.

Ama beni 1923'den, yani bu oyunu 17 yařında ilk kez anlayarak okuyuřumdan bu yana hiç terk etmeyen řey, fundalıktaki oyun kiřilerinin dil bađlamında *yanyanalıklar*dır. Edgar, deliyemiř gibi yapmaktadır ve artık her tűrlű kavramanın dıřındadır; fırtınadaki Lear, oluřumunu en bařtan onunla birlikte yařadıđımız deliliđe dođru yol almaktadır; sadık Kent Kontu, kendini asla tanıtmaz ve tanınmamak için *farklı* bir dilde konuřur. Kűtűlűđűn dűnyasıyla bađlantıyı kuran Gloster de, bazı aralıklarla,

bu konumdadır, o da tanınmadan kalır. Burada gizli tutmanın bütün dereceleri vardır ve dilin türü aracılığıyla yansıtılmıştır. Bu noktada rahatlıkla akustik maskelerden söz edilebilir. Benim sonradan böyle adlandırmış olduğum durum, burada önceden tasarlanmıştır; ayrıca, o zamandan beri hep *buna* atıfta bulunmuş olduğumu da biliyorum.

Bu oyunda ölüm, hiç maskesiz. ta kendisidir. İyi yürekli Cordelia, kız kardeşlerinden hemen sonra ölür. Bu bağlamda hiçbir aynın güdülmez ve sırf hak ettiği için hayatta kalan kimse yoktur. En son olarak oyunun en yaşlı kişisi, yani Lear'in kendisi ölür. En korkunç şeylere çok uzun süre dayanmıştır; ölümünün huzur verici bir yanı vardır. Daha önce kötüler, birbirlerini karşılıklı olarak ortadan kaldırmışlardır; iyi olanların tek ayrıcalığı, kendi sonlarından önce ötekilerinkini haber almalarıdır.

Bir şeylerin *hâlâ kalmış* olmasından kaynaklanan mutluluk verici duygu, kavuşmanın bir parçasıdır.

Bir-kez görülen, henüz varlık kazanmamıştır. Hepgörülenin varlığı da bundan daha çok değildir.

Sanki hep aynı kalma yükümlülüğü altına girmişlercesine, başkalarını farklılıkla *suçlamak*.

İnsan artık ölümden bile yalnız başına değil.

Okuma-yazma bilmeyen birinin okuma ürünleri.

Kölelik yıllarımın "*Fackel*" dergilerini karıştırdığımda, dehşete kapılıyorum. Her azat edilen, kendini böyle hissetmiş olmalı.

Bir atmosferi güvenlik aracılığıyla taklit etmek.

Mürekkep balıkları arasındaki kardeş öpücüğü.

İLK SAATİNE takılıp kalmış bir gün. Asla son bulmuyor.

Onlar bizi gördüler. Bizler hiçbir zaman öğrenemeyeceğiz.

Artık hiçbir şey öğrenmiyor. Yalnızca daha iyi unutmayı öğreniyor.

Kadının son düşüncesini öptü ve sessizce öldü.

Sonradan gelenlerin yapıp ettikleri. Duydukları şükran borcundan ötürü kendilerini iyi hissetmeleri.

Neden şükran duyduklarını bilmiyorlar.

Övgüden tiksiniyor, ama can kulağıyla dinliyor.

* * *

Yaşamını —bir arşivci gibi olmamak koşuluyla— yinelemek, çok güzel.

İçime sızdı. Onu bir daha hiç görmedim. Soluk almaya çalıştı. Bir daha hiç gitmedi. Kendini özgür kılsaydı eğer, onu düşünürdüm.

Önem taşıyan tek şey, bir şeyin insanın onu ciddiye alması için anı olmaya atanmasıdır.

Benim önemseydiğim, ölümün tasfiye edilmesi değil; bunun mümkün olmadığı söyleniyor. Ben, onun *lanetlenmesini* önemsiyorum.

Üç günde, bir yıl boyunca anlatılabilecek olandan çok daha fazla sayıda insan gördüm. En geniş zamanlar, dile en uzun süre karşı çıkarlar. Dar zamanlar ise sözcüklerde direnirler.

İngilizce olan ne varsa benim açımdan daha bir önem kazanıyor, ama sadece dilde. İnsanlarla çok fazla ilintili değilim, fakat sözcükler, sanki yitirilmiş bir dile aitmişçesine, beni sanyor.

Orada olmayı henüz zorunlu bir görev gibi gömmekteyim; ama belki de dil, tek başına yeterli olacaktır.

Hiçbir zaman sadece *tek bir* dilde olamayacağım. Almanca'nın bunca tiryakisi olmamın nedeni, hep bir başka dili de hissetmekte oluşum. Böyle bir dili *hissettiğimi* söylemem doğru, çünkü onun bilincine varmış değilim. Fakat böyle bir dili gün ışığına çıkartan bir şeyle karşılaştığımda, sevinçli bir heyecan duyuyorum.

Sadece satın aldıklarını öğrenen biri.

İnsanın gerçekten gidici ve hiçbir şeyin de olmayacak olması; ve insan hiçbir şey yapmamıştır, sadece bazen ne yapılması gerekiyordu, onu görmüştür.

* * *

İnsanın kendi ölümünü gözünde *canlandırabilmesi* bile olası değil. Böylesi, gerçekdışı gözüküyor. Düşünülebilecek en gerçekdışı şey. Bunu neden hep direnme diye adlandırdın? Bu, sadece bir deneyim eksikliği.

Savunma uzmanlarına göre Üçüncü Dünya Savaşı, en fazla yarım saat sürecektir."

İnsan hep bunu düşünmek zorunda olduğundan, *daha çok* başka bir şey düşünüyor.

Bu önünde olduğu sürece, insan neyle memnun olmak hakkına sahiptir? İnançlılar, başka kime yönelmeliler? İnançsızlar hangi özgürlüğün onuruna ayaklanmaktalar?

Bunun geçip gidebileceğini söyleme! Çünkü bu, yani son dört yüz yılın tehdidi, varlığını hep sürdürecektir, ağırlaşan, gittikçe çok daha fazla ağırlaşan bir çığ gibi yaşayanların üzerinde asılı kalarak.

Okumak, artık hiçbir yere vanmıyor. Hiçbir şeyi yakalayamıyor. Sis in içersinde kayıp gidiyor.

Saramış ya da donmuş düşünceler.

Yalancının açıklığı.

Daha kısa, gittikçe daha kısa, ta ki kendini artık anlamayana kadar.

"Rahab,¹ kendisinin adını söyleyen her erkeği baştan çıkartırdı."

Çeşitli insanların yaşamlarını *bir* insanın yaşamı olarak toplamaya olanak yok mu?

İnsanı herkesin tanıdığı, ama o insanın kimseyi tanımadığı bir yer.

¹Rahab: Matta İnciline göre Hazreti İsa'nın atalarından olan kadın. —çev.

Korkuyla dolu geçen bir yaşamın ardından öldürülmeyi başardı.

İnsanın ölümü kabullendiği noktayı kaydetmek.

Ahlâk, insan ona *çarptığında* dardır. Gerçek ahlâk, bir iskelete döndü.

* * *

Kendi ölümüyle tehdit etmek, insanlar arasında en önemli yaşama araçlarından birisidir.

Ölümü fazla düşünen biri, ona ilişkin olarak her zaman susamaz. Peki ölümle tehdit etmemeyi nasıl başarır? Aslında inanmaksızın, kendine özgü bir ölümsüzlüğü mü *oynamalıdır*? Yaşlılığın çökmüslüğü içersinde sağlıklı ve güçlüymüş gibi mi yapmalıdır? İnsan, sağlıklılığı nasıl oynar? Kendini nasıl güçlüymüş gibi gösterir?

Adlandırılmamış bir toprak parçası aramak. Yok böyle bir şey.

Sık anlatılan, Homeros'u anımsatmaya başlar, çünkü o, en sık anlatılmış olandır.

"Modern" bir insanın, salt ona hiçbir gerekçeyle karşı koymamış oluşu nedeniyle, modernizme ekleyebileceği bir şey yoktur. Uyum sağlayanlar, ölü zamanlardan bitler gibi dökülürler.

Anılarda insanın çoğu kez anlatmış olduğu, yılların akışı içersinde sabit bir biçim almış, bu yüzden de pek değişmeyen çok şey vardır; bu, bir yaşamın geleneği diye adlandırılabilir.

Öte yandan insanın bir daha asla düşünmemiş olduğu, ancak yazma süreci aracılığıyla çağrılan bir şey daha vardır, ve bu şey

kendini yazdırdığı anda öylesine taze ve yeni boyanmış gibi gözükür ki, insan bu canlılığından ötürü ondan kuşku duyar. Ancak kuşkuya rağmen onun ne kadar gerçek olduğunu bilir; kuşkuya yol açan, bu şeyin yayılışında sergilenen soğukkanlılık ve önüne geçilmezliktir: İnsanın daha önce asla düşünmediği bir şey, nasıl olur da her ayrıntısı bağlamında bunca kesin nitelik taşıyabilir?

Bazıları insandan, onca az hak verilen kuşkuyu dile getirmesini beklerler. Buna göre insan, anımsamanın oluşumu için hiçbir önem taşımasa bile, kuşkulandığını *söylemelidir*. Çünkü anımsama ansızın ve mutlak bir kesinlikle ortaya çıkar; kuşku ise anımsama kendinden çok emin olduğu *için*, bütünüyle etkiden yoksun bir yan ürün, enerji bütçesi çerçevesinde kalan, anımsamanın *biçimiyle* ilintisiz bir olgu niteliğiyle belirginleşir.

Kuşkunun vurgulanmasını ve uzunca bir süre kuşku konumunda kalınmasını kuşku duyandan bekleyenler, çoğunlukla insanın neyi anımsaması gerektiğini bildiklerini sananlardır; sanki kuşkuları abartan, sırf bu yüzden daha bir gerçeklik kazanıyormuş gibi. Oysa aslında o kişi sadece daha zayıftır ve kendi kuşkularıyla başkalarınınkilerin önüne geçer. Bu amaçla abarttığı şey, doğru olmaktan uzaktır; bu kişi, başkalarının önüne kuşkular aracılığıyla makyaj yapmaksızın çıkmaya cesaret edemez.

Çocuğa yönelik yanıltmalar yetişkinleri eğlendirir. Bunu çocuk için gerekli görürler, ama neşeli de bulurlar. Çocuklar onları çok çabuk anlarlar ve bu kez yanıltmaları kendileri uygulamaya başlarlar.

Kutsal Kitap'ın en bulaşıcı yanı: Tanrı üzerinde odaklanmış olan övgü.

Bir çocuğun geleceği hakkında hiçbir şey bilinmez: Bu yüzden pek çok ana baba, çocukları belli mesleklere, kendi bildikleri alanlara çekmeye çalışırlar. Çocukların geleceğinin daha fazlasını görebilmek isterler. Çocukları kendileriyle aynı kıldıklarında, onların ne olacağını da bileceklerini düşünürler.

Oysa gerçekte her şey olabilir, çünkü çocuğun ilerde içersinde yaşayacağı dış koşullardan hiçbiri bilinemez.

Kehanet, kötü niyetli aldatmacadır. Peygamberin gücü kötüyü istemekte yatar. Hiçbir taşkınlıktan hoşlanmaz. Bunları olmamış kılamayacağından, her birine bir tehdit ekler. Ne kadar taşkınlık varsa, o kadar da tehdit vardır ve ne yazık ki bunların sayısı çok fazladır.

Ama peygamberleri neden bir yanıltmaca diye nitelendiriyorsun? Peygamberin esrikliği onun meşruluğudur, ve tehditlerini de ciddiye alır.

Yanıltmaca, misyonuna olan inançta yatar ve kendine yönelik yanıltmacayla başlar. Ancak kendisine bir kez kulak verildiğinde, peygamber için başkalarının onu dinlemesini sağlayacak her yanıltma meşru olacaktır. O, kendi uyarıcı sesinin tiryakisi olmuştur.

Kim olduğumu unutana kadar bana sordu.

Düşmanlarımı sayıyor.

Ölüm üzerine sanki ölüm çoktan geçip gitmiş gibi yazanlar.

Bir başkası olmak, bir başkası, bir başkası. İnsan, kendini bir başkası olarak yeniden görebilmeliydi.

Son kurşunkalem de yenilip yutuldu.

Sırf aşığalandığı için hayatta kalmış olan biri.

İnananlarla dolu bir balina.

Hakikatin ne olduğunu bilmiyorum. Hayatımın kendini onun uğruna tüketmekte olduğunu biliyorum.

Kaskatı kesilip uzandığımda, benim hakikatim nereye kaçacak? Onun yazgısı için kaygılanıyorum, yoksa bir ruhun yazgısı için değil.

Kafanın içi yeniden aydınlanabilse bile, bu aydınlıkla sadece kehanetlere varabilir.

Boşuna olmasına *karşın* matem mi? Anlamı bu mu?

Henüz hiçbir cenaze alayının ayırdma varmamış bir insan.

İnsanın *cesaret* edememiş olduğu bilgiler. Bir tür cehennem girişinde takılıp kalmışlar.

Yalnız kalabilmek için kendini titrek biriymiş gibi gösteriyor.

Esneyenlerden oluşma bir sürü.

Herhangi bir kimsenin sözcüklerin ne olduğunu bildiğini sanmıyorum. Bunu ben de bilmiyorum, ama onları *hissediyorum*, beni oluşturunlar.

İlan etmiş olduğu bütün eserleri, sadece *başkalarını* yazabilmek için ilan etti.

Sadece okuduğunda mutlu oluyor. Yazdığı zaman, daha da mutlu. Onu en mutlu eden şey ise henüz bilmediği bir konuda okumak.

"Ta en baştan" diye bir şey yoktur. İki nehri birbirinden ayıran sınır aşılmıştır.

Aynı şeyi söylüyor, ama soluğundan farklı bir buhar çıkıyor.

İnsanın artık hiçbir yeni şeyi aklında tutamadığını söylemesinin bir yararı yok: Önemli olan, bir insanın içindeki Eski'ye görünüşte çarpması. bu çarpışma, meydana gelen en son şeydir.

Belki de bu bağlamda gerçekleşen tek şey, bakımsız kalmış olan Eski'nin canlandırılmasıdır, bu Eski, darbelerle uyandırılır. İçinde herhangi bir şey değişmese bile, en azından harekete geçer.

Adlar konusuna henüz *başlamadım*: Adlar hakkında hiçbir şey bilmiyorum. Onları yaşadım, hepsi bu. Eğer bir adın ne olduğunu bilseydim, kendi adımın ellerine düşmezdim.

Güçlülere ait olmak acıdır, insan sadece gelecekte, ölümünden sonra onlara ait olabilse bile.

İnsan kendisi için övgü ister, ama tutkuyla istediği düşmanlıktır.

* * *

Otuzlu yılları da kavramaya (tıpkı yirmili yıllarda da yaptığın gibi) öyle karşısın ki, bu kesinlikle başına gelecek.

Herhangi bir şeyi ne pahasına olursa olsun yapmak istemezsen eğer, sonunda başına gelir.

En erken yaşamı aracılığıyla sonraki için kulak kesildi.

Haksız da değildi, çünkü her şey tüm gücüyle daha o zamanlar harekete geçmişti.

Ölüm, her biçimiyle vardı: Tehdit olarak, kurtuluş, olay ve yakınma olarak, yıllara yayılan bir suç olarak. Böylece ölümü kendinden itmek için gerekli gücü kazandı. Böylece onu bugüne kadar önünde sürümekte.

Şimdi öğrenme eylemi daha bir buyurgan, yani boşuna oluyor.

Şarkılar söyleyen kirlilik.

Sözcükleri bir yıl süreyle dinlendiriyor.

Hayvanlar benim için gittikçe daha çok bilmeceye dönüşmekte, belki de insanlar hakkında bir şeyler bildiğime inandığım için.

Hiçbir şeyi gömezlikten gelemiyorum, yaşamakta olan hiçbir şeyi.

Gözlem, beklenmedik bir gözlem: Bir orangutan onu korkudan kurtarıyor. Daha önemli, daha ilginç, daha anlaşılamaz olan öteki.

İnsan hiçbir şey bilmek istememeli mi? Bu başarılabilir. Peki insan daha çok bilmek istememeli mi? Bunun için de insan, geri dönülemez bir tırna kalkmıştır. Gittikçe daha çok yitirmek, nasıl yitirdiğini izlemek, önünde beliren bir özgürlük yüzünden rahat bir soluk almak, sendeleyerek ve sevinçle ona doğru koşmak, çünkü insan onu tanımamaktadır. gülümsemek ve hecelermiş-çesine soluk almak, zira sözcükler artık çok uzun gelmektedir.

Hayvanlara gittim ve onlarda yeniden uyandım. Onların da bizim gibi yemek *yemekten* hoşlanmalarının bir sakıncası yok, çünkü bu konuda konuşmuyorlar. Öyle sanıyorum ki yaşamımda beni hâlâ etkileyebilen en son şey hayvanlar olacak. Onlara sadece hayret ettim. Onları asla anlamadım. Şunu bildim: Ben, şuyum; ama bu, her defasında farklı bir şeydi.

Tanıdığın şu yaşamda sende en çok hayranlık uyandıran ne oldu? O yaşamın kendisini unutmaması.

Kentlerin adları, yaşlılıkta daha ısrarcı ve daha görkemli olmaları.

At gözlükleri gibi mektuplar.

İnsan ötekilerin ardından hayatta kalmanın aşağılıklığını kesinlikle geri çevirdikten sonra, kaç ölüye dayanabilir?

O güneşe konuşuyor ve çocuk da onu dinliyor. Şimdi çocuk konuşuyor ve o güneşi duyuyor.

Hiçbir zaman bir sözcük oluşturmamış olan bir adam. Dilsiz değil, ama asla bir sözcük oluşturmuyor. Bunun için kendini aşması gerektiğinden mi? Bunu çok mu kolay buluyor? Asla, tek bir sözcük bile. Kendisine söyleneni dinliyor ve istediğini alıyor. İstemediğini suskunlukla geçiştiriyor. Kendisine hiçbir şey dokunamayacağı için çok mutlu olan bir adam: Korkacak kendi sözü yok.

Korkunç olan, kendine korkunç atalar arar.

Yaşam öykümde söz konusu olan, asla ben değilim. Ama kim inanacak buna?

* * *

Önceden uyumak, insanın asla uyumayacağı sonraki kısmı için.

Yetmiş yıl sonra *bütün mektuplardan* kurtulan biri. Ondan geriye ne kalır? Bu yaşamın belgeleri, onun en büyük sahteciliğidir. Bu sahteciliğe rağmen gerçeğin izini bulmaktan daha güç olan bir şey yoktur.

İnsanın kendisine ait bütün parçaları, nerede bulursa bulsun, dağınık bırakmasına tembellik mi demeli?

Bir tarikatı tam ortasından kesip ikiye ayırmak.

Tamamlanmadan kalmış her şey daha iyiydi. Seni sallantıda ve doyuma ulaşmamış olarak tutuyordu.

Soluk uğruna kendini yeniden anlatmaya kaptırdı.

Hiçbir şiir, dünyamızın gerçek resmi olamaz. Dünyamızın gerçek ve korkunç resmi, gazetedir.

"Ölüm, yaşayanlar topluluğundan silinip gitmekte."

—HYPERION

Tanrılara veda ediyor, en güç olan bu.

İç i bilgi dolu. Hiçbir şey bilmiyor. Hâlâ bilmek istiyor.

Olme²k'in² dev kafatası: Bir takvim için yeterli mekân.

He is a lesser figure than x (O X'ten daha küçük biridir) — Bir İngiliz ne kadar da hoşlanır bunu söylemekten! Ve ondan sonra kendisi gibi bir kırkayağın hangi bodruma ait olabileceğini düşünmez.

"Minor" (önemsiz) ve "lesser" (daha küçük) diyebilmek için eleştirmen olmak.

* * *

Ün, üne eklenir, ama yoksullar yoksul kalır.

Kahvaltı için gözyaşı kâsesi.

Konusu aracılığıyla gençleşen gerçek eleştirmen.

Küçük adam atları değiştirir.

Onu neredeyse öldüreceklerdi: "Başarı" sözcüğüyle. Ama o, bu sözcüğü kararlı bir tutumla ellerinin arasına aldı ve paramparça etti.

Vebadan kaçır gibi kaçındığın sözcükler arasında her zaman "nesne" sözcüğü de vardı. "Özne," senin için daha uygundu.

Gogol'ün canlandırıcı yanı, kalpsizliğidir. Bu kalpsizliği, korkusu kadar büyüktür. Bu korkudan kurtulabilmek için onunla kötücül bir biçimde alay eder, ama korkusu hiç uyumaz.

Kendimi aldattırmak zor gelmiyor. Fakat bunu bildiğimi fark ettirmemek zor geliyor.

²Olme²k: Veracruz'un güney kıyısında yaşayan, Meksikalı yerli kabilesi; günümüzde Maya kültürünün kökeni sayılmaktadır. —çev.

Şimdi başkalarının onun yaşamını parmaklarıyla yokladıklarını görüyor. "Hayvanlar," diyor, ve kendini onlardan saymıyor.

En kısa cümlenin içinde bu dünyadan ayrılmak.

Kıskançlığın unufak ettiğini ün ikiye katlayarak geriye getirir.

Bilinen, istenen ve kazanılmış olan bile kayıp gider. Sanki insan her şeyi fırlatıp yere atıyormuşçasına. İnsan kendisine ait olmuş ne varsa bırakır ve yeryüzünün çekim gücüne terk eder.

Vaatleri anımsamak; insan, yaşamı boyunca onlardan çok sayıda yapmıştır ve yerine getirmeksizin unutmuştur.

Onlar uyandırılabilseydi, insan yeniden yaşama dönerdi.

* * *

İnsan, sonunda kendisi için ne değerli idiyse, neyi yüceltip başının üzerinde tutmuşsa, onunla karşılaştırılır. Bunun adı yaşlılıktır.

Kendini değerli bir şeyden bir değersize dönüştürme girişimi.

Ölümlere yaltaklanmak. Onlar bunu hissederler mi acaba?

Bir yazıya gönderilen aşk mektupları.

İnsan kendini yanlış inançlardan kurtarabilmek için zaman gereksinir.

Bu çok çabuk olduğunda, inançlar yeniden iltihap toplayıp acı vermeye başlarlar.

Kendisine ilişkin hiçbir şey başaramadığı için acınan bir yere ihtiyacı var.

Başkalarının eserlerini kıyasıya emiyor, ama onların iliklerine asla erişemiyor.

Onun için önemli olan, *kim üzerine* yanlış konuştuğu, yoksa söylediğinin yanlış olması değil.

Çok Geç Kalmamış Bir Onurlandıma

Cenevre’de, daha okuma seansı sırasında, ilk sırada oturan ufak tefek, çok solgun, neredeyse bembeyaz denilebilecek bir adam dikkatimi çekmişti; yaşlıydı, tepeden tırnağa dikkat kesilmişti, benim sevdiğim tek yönde yaşlanmıştı, yani *daha çok* hayat-taydı, tüm yıllarının toplamınca, daha dikkatliydi, daha ısrarlıydı, çok daha beklentilerle doluydu, ve sanki görevi daha pek çok şey konusunda karar vermekmiş, bu bağlamda hiçbir şeyi unutmamakmış gibi hazırды. Artık ölçmek değildi önem taşıyan, konunun kendisiydi, düşüncelerdi, dönüşümlerdi, akışlardı, darbelerdi. Salon doluydu, boş yer yoktu, ve ben her okuma seansında olduğu gibi çok sayıda yüzün farkına varıyordum, ama ben sürekli olarak önümdeki o doğal diye nitelendirilemeyecek kadar bembeyaz olan başa geri dönüyordum; adam sadece meraklı değildi, fakat —bunu açıkça hissediyordum— aynı zamanda görülmek de istiyordu. Onun kim olduğunu öğrenmeyi çok istiyordum; bu —bana göre— seksen yaşındaki bir adama ait olan kafa, bir saatten biraz uzun süren okuma seansım boyunca beni meşgul etti. Onun için konuşuyor değildim, ama o, her cümleyi anında yakalayıp tırttığını fark ettiğim tek kişiydi.

Okuma seansından hemen sonra tanıştırıldık; yanında oturan ve onunla ilgilenir görünen orta yaşlı, uzun boylu bir hanım,

bana kalabalığın ortasında hitap etti ve şöyle dedi: "Sizi tanıştırmak istiyorum. Bu bey, Ludwig Hohl."³ Onun gelebileceği olasılığını aklımın kenarından bile geçirmemiştım, ama şimdi yaşlılık yoğunluğu bağlamında yanılmış olduğum beyaz başın Ludwig Hohl'e ait oluşundan ötürü çok sevinçliydim. — Topluluk, konferans salonundan içinde bir büfenin de bulunduğu, yandaki bir odaya çekilmişti; oraya gitmek için hiç de geniş sayılamayacak bir kapıdan zorlanmak gerekiyordu. Bu, bana Ludwig Hohl'e yol vermek için ilk fırsatı kazandırdı. Tereddüt etti, ben vazgeçmedim, sonunda epey çekingen bir ifadeyle: "Peki, daha yaşlı olan benim!" dedi ve bir adım attı. "Hayır!" dedim, "o yüzden yol vermiş değilim, benden yaşlı olduğunuza inanmıyorum." Gerçi biliyordum, benden birkaç ay büyüktü, konuşmanın bu bölümü biraz aptalcaydı, ama istediğime de erişmiştim: Onu *onurlandırmış* olduğum, çok açıktı. Hemen ardından tanıdığım ve tanımadığım başka kişiler benimle konuştular, Ludwig Hohl ile ayrı düştük, ve o yeniden bir araya gelmemizin biraz zaman alacağını görünce, koruyucusu olan hanımla birlikte odadaki tek ve yuvarlak masanın başına oturup beklemeye başladı.

Ona gitmek istedim, ama o kısacık yolda yeni konuşmalar yüzünden sürekli engellendim. Bazen onun bulunduğu tarafa bakmayı başardım, önünde küçük bir kâğıt vardı ve kâğıda bir şeyler karalarken çok derin düşünüyordu, fakat sadece birkaç sözcük yazdığını fark ettim, çünkü o kâğıda daha fazlası sığmazdı. Sonunda yanına ulaştığımda, kâğıdı bana uzattı, o anda altında ikinci bir kâğıdın daha bulunduğunu fark ettim. Ludwig Hohl, bunların bir ya da iki yıl arayla *İnsanın Taşrası* üzerine yazmış olduğu iki ayrı not olduğunu açıkladı. Bunları belleğinden yeniden kurgulamaya çalışmıştı, tam olarak doğru olduklarından emin değildi.

³Ludwig Hohl (1904-1980): Tanınmış İsviçreli yazar. —çev.

Ona yol vermem ne kadar soylu bir biçimde karşılık verdiğini hissettim. Böyle konularda düşünülebileceği ölçüde, "yarışmayı" geçerlilik taşıyan tek alana, notların alanına taşınmıştı ve benim onun kişiliğini onurlandırmam gibi, o da benim *İnsanın Taşrası* kitabımı onurlandırmıştı. İnsan, hak edilmemiş onurlandırmaların esrikliği içersinde, hak edilmiş olanları sunmak ister.

Bir zamanlar "Kızıl Haç"ın kurulmuş olduğu binadan geç vakit en son biz çıktık. Aşağıda, binanın ana kapısında onu son kez önden gitmeye zorladım. Çok karşı koymadı, çünkü benimkinden çok daha özlü olan jestinin —iki kâğıdın— bende olduğunu biliyordu. Metinlerini henüz okumadığım halde, onları değerli bir şey olarak kabul etmiştim. Caddede birbiri-mize veda ettik.

Tarih, 16 Şubat 1978'di. Ludwig Hohl, 3 Kasım 1980 tarihinde öldü.

İnsan, yanına fazla şey almaktan çekiniyor. Bazılarını boşaltmak istiyor. Alınanların çoğunun boşaltılmadan kalacağını bildiği için de, bunları ortadan kaldırmak istiyor.

Bir dünyadan ötekine, ya da bu dünyadan hiçliğe ağır yüklü olarak yolculuğa çıkmak, dayanılmaz bir düşünce.

Felakete götürse bile, her kararın rahatlatıcı bir yanı vardır. Yoksa bunca insanın gözleri açık ve dimdik olarak kendi felaketlerine yürümeleri açıklanabilir miydi?

Bin yıl sonra: Çok az türden birkaç hayvan. Tanrılar kadar ender ve el üstünde tutulan.

İnsana ta en baştan biçilmiş adımların sayısını bilmek.

Yürek atışlarının ve soluk alıp vermelerin sayısını.

Isırıkların sayısını.

Gelecekte öylesine az emin ki, onu ağzına almaya bile çekiniyor. Uzun süre onun ağırlığını taşıdı; eskiden onun tiryakisiydi, daha da önce, gençken, sarhoşuydu. Nasıl da duman olup uçtun, ey gelecek, neredesin. hiçbir yerdesin. Hiçbir yerde olmayan sende kaçınan kaldı mı hâlâ? Bağırsaklarının alaylarına hedef olmaksızın "planlıyorum" diyebilen kaldı mı?

Daha çok, daha çok, daha çok, en azı.

Seni çaresiz bırakmaksızın hakikati söyleyebileceğim dost, neredesin?

Hiç kuşku yok: İnsanın araştırılması henüz başlangıç evresinde. Ama bu arada insan sonunu görüyor.

Seksen yılda kaçırılmış olanı bir saatte ele geçirmek. Bunun için insanın seksen yaşına gelmesi şart.

Çin sergisi: Oradan gelen her şey gittikçe daha şaşırtıcı oluyor. Bu kısa yaşamda kimse tamamını tüketemeyecek. Ama Çin hakkında ne kadar uzun zamandır *bilgi sahibi* olduğumu gurur duymadan söyleyemiyorum, sadece Yunanlılar benim için daha erken bir dönemde vardılar, fakat altı ya da yedi yıldan daha erken değil, ve Marko Polo hakkındaki en erken bilgilere de geçerlik tanırsam, o zaman ikisi eşzamanlı oluyor. Yaklaşık 60 yıldan bu yana kafamda Çin hakkında bir fikir var; bu fikir değiştiğinde, daha bir dallanıp budaklandığı ve çoğaldığı anlamına geliyor.

Son yıllardaki mezarlar, yeni mezarlar her türlü ölçünün ötesinde görkemli. 100 parçayı aşmayan bu sergiyi insan o sergidekilerin oynadığı sahneye dönüşene kadar sık görmek gerek.

Mezarlar olmasaydı ne kadar az şey bilineceğini düşünmek sarsıcı. Ölülerin sonraki yaşamlarına ilişkin inanç bu mirastan başka bir şeye hizmet etmeseydi, yine de haklı olurdu, ama o inancı oluşturanlar için değil, bizim gibi çok çok sonra gelenler için.

İnsanları saydam olarak görmek, ta ki onlar gerçekten yitip gidene kadar.

* * *

Biri adıyla tek bir kez bile imza atmaksızın yaşıyor.

Adını kimsenin bilmediği bir insan, ne ölçüde *işlerliğe* sahiptir.

Tolstoy'un tatminsizliğini onun Tanrı inancıyla bağdaştırabilmek, benim için çok zor.

Bazen onun *kendine* olan inancını itiraf etmemek, kendini yüceltmemek için Tanrıya sarıldığını düşünüyorum. Biri kendisiyle değil de insanlarla ilgilendiğinde, Tanrının yerini neyin aldığı sorusu, bu olağanüstü önemli soru yoğunlaşır. İnsan kendini aşırı önemsememek için Tanrıyı mı gereksinir? Kararların bırakılacağı son ve en yüksek bir makamın varlığı zorunlu mudur? Bu makamın kendisi olmasına izin verseydi, insan nasıl bir denetime sahip olabilirdi? Kendi kendisiyle en yüksek makam olarak uzlaşmaya varmak, küçümsenemeyecek bir yozlaştırıcı iktidar anlamına gelir. Bu, Tanrı inancı olmaksızın nasıl engellenebilir?

Başkaları ölürlerken, insanın içinde kendini güvencede sandığı bulut.

Ölümün ne olduğunu açıkça anlamadığım sürece yaşamamışım demektir.

Başkaca her türlü girişimim, ister sonuna kadar götürülmüş olsun, ister salt niyet olarak kalsın, bununla ölçüldüğünde hiçbir anlam taşımaz. İşi böyle anlaşılmaz bir söylemde mi bırakacağım? Hissettiğim bundan çok daha *belirgin* bir şey değil mi ve bunu anlaşılır bir biçimde dile getirme konusunda kararlılığım mı eksik?

Kendilerini ölümün savunucuları olarak gösterenlerin o tedirgin edici öfke çığılığı kafamı karıştırdı. Çoğu kez ölümün var olduğunu sanki bu bir buluşmuş gibi düşünüyorum. Ölüm elbette var, elbette hep vardı. Ama sırf bu nedenden ötürüdür ki ben ötekilere sırt çevirmek ve kendi olayımı sanki ölüm yokmuş gibi değerlendirmek zorundayım.

Bütün ölenlerin ağırlığı çok büyük, buna karşı bir karşı güç oluşturabilmek çok fazla çaba gerektiriyor, ve bu artık olmadığı takdirde, ölenlerin her saat artan ağırlığına karşı bir şeyler düşünebilmek olanaksız olacak.

Ölülere yapılan ziyaretler, onların belli yerlerde toplanması zorunludur, aksi takdirde inanılmayacak kadar kısa bir zamanda yitip giderler.

Ölüler, yasal yerlerine, yani eğer yaşasalardı *olabilecekleri* yerlerine dokunulduğu anda çok büyük bir aceleyle yaşamlarını yeniden kazanırlar. Ansızın, çok ansızın insan onlar üzerine unuttuğunu sandığı her şeyi yeniden bilir olur, konuşmalarını duyar, saçlarına dokunur ve gözlerinin parıltısında yine canlanır. Belki de eskiden bu gözlerin rengi konusunda tam emin olamamıştır, şimdi ise bu bağlamda bir soru sormadan onları tanır. Şimdi ölülerdeki her şeyin eskiden olduğundan daha fazla yoğunlaşması, onların sadece bu ani yeniden ortaya çıkışta bütünüyle kendilerine dönüşmeleri olasıdır. Her ölünün ona

geride bırakılanlardan birinin sunacağı yeniden dirilişte yetkinliğini beklemesi, olasıdır. Bu konuda kesin bir şey değil, yalnızca arzular dile getirilebilir. Ama bu arzular, bir insanın sahip bulunduğu en kutsal şeylerdir; bunları kendince hissetmeyen ve korumayan tek bir acınası insan var mıdır?

Yanlış anıların da izini sürmek.

İleri yaşlılıkta, insanın *henüz bir hiç* olduğu duygusu çok güzeldir.

Düşünmenin biçimleri olarak hayvanların biçimleri. O insanı hayvanların biçimleri oluşturmakta. O, bunların anlamını bilmiyor. Heyecanla hayvanat bahçesinde dolanıp kendini bir araya getirmeye çalışıyor.

Kendini bunca *geniş* dağıtmak, doğrudur. Ama dağıtma, yeterince geniş değildi.

Kendini aldatıyor: Onu heyecanlandıran ve içini tiksintiyle dolduran şey dış başarı *değil*, fakat bu başarının onu meşgul etmesi.

Başarı karşısında duyduğu tiksinti öylesine büyük ki, o başarıyı hak etmiş olanlara karşı da adil davranamıyor.

Ölümün kafandan çıkmaması yüzünden neden bunca gururlusun?

Böylece kendini daha gerçek veya daha yürekli mi buluyorsun? Senin asker olma tarzın bu mu: Emir almamak, fakat yine de herkese ait bulunan ve bugüne kadar kimsenin sırtından atmadığı bir tür üniforma giymiş olmak?

Ölümden kaçabilmiş tek bir kişi olsaydı bile, yine de ölümü sürekli düşünmek zorunda kalır mıydın?

Daha iyi kulak kabartmak, beklenmedik bir şeye kulak kabartmak, neye kulak kabarttığını artık bilmemek.

Ruhun insandan insana geçmesi, sonsuza kadar uzatılmış, ancak *anımsamanın* kesintiye uğradığı bir var oluş olurdu. Neredeyse esprili bir çözüm: İnsan, suçları beraberinde tanımayı sürdürüyor, fakat onları masum bir şekilde, yani bilmeden yaşıyor.

Okumanın ürünlerinin öcü.

Okumak daha bir güçleşecek, çünkü *daha çok* devinim var.

Kafa avcısı geldiğini haber veriyor. Kimin kafasını kast ediyor?

Nasıl oluyor da 75 yaşına gelmişken, yaşamı boyunca asla işkence görmemiş insanlar arasındasın? İnsan, her şeye katılmış olmaktan suçlu mu?

Bundan yüz yıl önce ve çok kötü koşullar altında yaşamış olan "yeni" ressamalara ilişkin haberler beni sarsıyor. Her aşağılanmaya açık kalan, hatta bunların en ağırına, özel bir kitapta ona intihar etmesini önermiş olan gençlik arkadaşı aracılığıyla hedef olan Cézanne'ın masumiyeti de beni sarsıyor.

Aslında herkesin artık mahvolmuş gözüyle baktığı, uğruna nice yaşamlar harcadığı, kendilerinden hiçbir şey beklemediği, belki de erken dönemlerdeki beklentilerini kendi gözünde haklı kılmak için, daha derinlere ittiği, aşağıladığı ve sövüp saydığı gençlik arkadaşları olmuştur — sanki bunlar herhangi bir

yerinden yakalayıp kendileriyle birlikte onu da aşâğılara çekebilirlermiş gibi.

C  zanne'a ait olup da, Zola'nın, bir zamanlar o resimlerin ressamına inanmış olduğu için, bir tür ayıp gibi kendisinde kilit altında tuttuğu resimler.

Sonunda C  zanne'ın yenik düştüğü, kendine yönelik sonsuz kuşkuları mıdır? Ya da bu kuşkular sadece onun ikizi, gençliğin-deki oyun arkadaşları mı olmuştur?

Zola Paris'te yükselirken, C  zanne'nın kendi kökeninin peyzajına dönüşmüş ve bu peyzajı yeni baştan belirlem ş olması, şaşırtıcıdır.

Okumanın *düzensizliği* olmadan yazar da olmaz.

Yazarın *alçakgönüllü* görevi, sonunda onun belki de en önemli görevidir: *Okunanların başkalarına iletilmesi*.

Dil hâlâ en büyük kötülükleri yaparken, onun *neyi yapamaya-cağına* yönelik şu anlamsız araştırma.

 ıplaklıktan nasıl yeniden bir şeyler kurgulanabilecek?

Edebiyata gerçekten değer verenin onu nasıl *inceleyebileceğini* anlamıyorum. Böyle biri, adlar arasında denge sağlanması benzer bir durumdan korkmuyor mu?

Yazarları gözümde en çok bir demir yolunda, büyük bir ustalıkla birbirlerinin yanından geçip giderken canlandırmayı seviyorum.

Masalın mutlu sonu, beni artık rahatsız etmiyor: Bu sonu gereksiniyorum.

Kendini öylesine unuttu ki, elinden tutup evine götürmek zorunda kaldılar.

O: Ben burada yaşamıyorum, dedi, ve kimseyi tanımadığı için, onu tanıyan da çıkmadı.

Yeniden kendini bulmadan, uyumak zorunda kaldı.

Kendi kendilerini betinlemiş yaşamlar yeterince yok. Olanlar arasında da çoğunun tadı saman gibi.

Ah bir kitap, böylesine tutkuyla okunan bir kitap!

"Fakat insan günahını başkalarının önüne taşırsa, her türlü utanma duygusunu kolayca yitirebilir."

Unutmanın o kendini açığa vurmazdan önceki güzelliği.

Artık hiçbir şey bulmak istemiyorum. Zaten nasıl isteyebilirim. Hiçbir şeyi unutmak da istemiyorum. Bunu asla istemedim. Ben sadece her şeye eşzamanlı olarak *dayanmak* istiyorum.

Hayır diyebilmekte dev bir güç gizli, ve bazen bana öyle geliyor ki, bu güç tek başına insanı yaşatabilecek kadar büyük.

Dün —uzun bir süreden bu yana yine— 53 yıldır bende bulunan ve tanıdığım en açık yazılmış kitaplardan biri olan bir kitabı karıştırdım; "*Rus İnsanı Konuşuyor*" adlı bu kitap, 1915/16 yıllarında yaralı askerlerin konuşmalarını dinlemiş olan bir hemşirenin notlarından oluşma. Her şey son derece gerçek ve insana sevdiği en iyi Rus edebiyatıymış gibi geliyor; belki de bu edebiyat, içinde çoğu henüz okuma yazma bilmeyen yaralı askerlerin konuştukları gibi konuşulduğu için bu kadar iyi. Gecenin geç saatlerine kadar —görülmedik bir zenginlikte

olmasına rağmen, kalın denilemeyecek— kitabı bir solukta okuyup bitirdim; kitap, bana bir yıl önce anıların arasında canlanması nedeniyle bir kez daha yakınlık duyduğum bir Rus'u, Babel'i anımsattı. Hatta belki de son zamanlarda okuduğum her Rus'u anımsatabilirdi. Kitapta kısa parçalar yer almış, ama bunların her birinde kalın kitaplardan tanıdığımız soluk var. Erkeklerin kadınlar üzerine söyleyebilecekleri tüm kötü şeyler, dayaklar, süngüler, sarhoşluk, Kazaklar tarafından parçalanan küçük kızlar yer almış; insan kitabın sonuna geldiğinde kendini korkunç bir kasvetin içinde buluyor; bu kitap, Birinci Dünya Savaşı'na ilişkin olarak rastladığım en gerçeğe sadık resim; herhangi bir yazarın kaleminden çıkına değil, fakat farkına varmaksızın yazar olan kimselerce anlatılmış.

Hemşire Sofya Fedorçenko, notlarını *stenogramlar* diye nitelendiriyor; yani çok hızlı, kendi deyişiyle dikkat çekmeksizin yazabilmiş, çünkü çevresindekiler onun mesleği ile ilgili pek çok şeyi not almasına alışkınmışlar. Böylece kendisinden kuşkulanılmamış ve böylece cümleleri her türlü yapaylıktan uzak.

Savaşın bunlardan çıkan görüntüsü, aslında herkesin bu cümleleri ezbere bilmesini gerektiriyor.

Sabahları, horoz ötüşleriyle birlikte, hiçbir şekilde bir araya gelmelerine izin verilmemesi gereken tek tek tümcelerle başlıyor.

Kabuk bağlamış olan reklam yaraları.

Çocuk, Olimpos'u arıyor ve Kuveyt'i buluyor.

İnsanlardan ölümsüzlüğün çalınmış olduğu çağ. Hırsız, yine onlardı.

Yaşamını *yakınmalarda bulunmaksızın* yazabilmesi gerekirdi. Ama o zaman bu yaşam, inandırıcı olur mu?

Yakınmalar dönemine gimmediğin sürece bu başanlabılır. Fakat ahlâr ve oflar, minik acıların çoraklığı başladığında, hemen susmalısın!

Uzamdaki öteki dünyalara ilişkin bütün düşünceler, tahminler ve spekülasyonlar, yeryüzü içindeki atom hayhuyu nedeniyle salt sese ve dumana dönüştüğü andan başlayarak yaşamsal önem kazanıyor. O zaman bize öteki dünyalarda geriye kalan ne olacak? Bizden geriye bir şeylerin kalabileceği başka dünyalar var mı ki zaten? ve bu geriye kalanlar, o dünyaların ne işine yarayacak? Bizim bir uyarı olarak hizmet etmemiz düşünülebilir mi? ya da bizden bulaşanlar nedeniyle onlar da aynı yolu izlemek zorunda mı kalırlar? Bizden, yıkılıp gittiğimizin farkına bile varamayacak kadar bağımsız oldukları düşünülebilir mi? Dünyada olup biten her şey, birbirinden *kopuk* ve öyle de kalmaya yargılı mı? Ya da aralarında, kurtuluş olasılığını hâlâ açık bırakan çok ince bir bağ var mı? Bu kurtuluş, geçici ve yapılacak yanlışlarla her zaman yitirilebilir nitelikte olabilir mi? Yer değiştirtilebilir ve —burada kurtuluş, burada da yıkım— nasıl isterseniz, denilebilir mi? Ya da kurtuluş ancak kötü ve daha kötü ile değiştirilebilen bir şey, aşağıya doğru giden, fakat can sıkıcı bir çizgi midir?

Daha kafada canlandırılabilcek pek çok şey düşünülebilir, buna karşılık asıl olan, yani olması zorunlu şeyi düşünebilmek, belki de olanaksızdır.

İnsan *hiçbir şey* bilmiyor, fakat sanki büyük ve gizli bir bilgiye sahipmiş izlenimini yaratana kadar bununla oynuyor.

Çin atı — atların çağının ardından nasıl da matem tutmakta!
Ama dans edebilsinler diye onlara şarap içirmesi, onları en
yetkin düzeye çıkarmaya anlamına mı geliyordu?

İçinde en *gelip geçici* olanın, bir tür tazının kral olduğu bir
toplum.

Yaşamı boyunca bir *af* için şükran duymuş olan Dostoyevski.
Neredeyse yitirilmiş olan bir yaşam, işte bu kadar değerlidir.

Bir yaşamın izlencesine dönüşen ruhlar. Egemenlikleri öyle-
sine güçlü ki, insan onyıllar sonra bile onları tümüyle tanımaya
cesaret edemiyor.

Uçarken martılar gibi gözüken, kendi aralarında ise martılar
kadar iğrenç olan yazarları izlemek.

Çok sayıda inanan arasında ona en güç gelen şey, inanmak.

ÇİNLİLERİN GÖKYÜZÜ; bizi henüz korumak istediğinde, insanlığın ruhunun doruk noktası.

Çuang-çe'yi yeniden okudum. O olmasaydı eğer, sadece köklerden ibaret kalırdım. Ama o beni köklerin arasından *birini* bile zedelemeksizin doruklara taşımakta. Özgürlüğü, dünyamızın çoraklaşmasıyla birlikte büyüyor. O da kendine *bir* sınır koydu, yani ölümü, ama o, bu sınırlamadan ötürü öfke duymadığım tek kişi.

Kavgalarında bize çok yakın. Sofistlerle *konusuyor*, ama onları çok sert bir biçimde geri çeviriyor. Geri adım atmaksızın, sözcüklerin bir şey olduğunu söylüyor, onlara saygı duyuyor, onları onurlandırıyor ve zar atıcılardan esirgiliyor. Yarar denilen şeyi aşağı görmesi beni çok derinden etkiliyor.

Enginlik hakkında bir şeyler biliyor ve dıştaki enginlik ile içteki enginlik arasında bir ilinti kurmuş. Onu enginlikle dolu kişi diye adlandırmak da olası. Dolu olduğunda da boşmuşçasına hafif kalıyor, eğer onun da herhangi bir zaman boş olabileceği düşünülebilirse.

Bir şeyler vaat etmeyecek kadar yalın sözcükler bulabilir misin?

Bir adı olmamış kılmak.

Şöyle diyebileceğim kimsem yok: Beni özgür bırak.

Oradan daha önce ne yağmış olursa olsun — "gökyüzü" sözcüğünden vazgeçemiyor.

Düşünecek bir şeyi olmayan, onu sözlükten bulur.

Ebedi öğrencilerin çok değişik türleri: Hep sözlüklere ve hep bilgelik kitaplarına saplanıp kalanlar. Ama bilgelikleri sözlüklerin yardımıyla çözümlemeyi yeğleyenler de var.

Üzerlerine tanıtma yazısı yazdığı kitapları hep daha sonra okurdu. Böylece de o kitaplar üzerine ne düşündüğünü önceden bilirdi.

İnsanı boğan bir bilgiçlik. İnsan bir konu hakkında o kadar çok şey bilir ki, onun hakkında bir daha asla bir şey bilmek istemez. Dikişler patlar. İnsan o konuya sırt çevirir. Acaba nasıl olmuş da onunla ilgilenebilmiştir?

Her soruya üç bin yanıt. Hangi soru buna dayanabilir ki?

Sorumluluğun bu yaygınlaşmasının kof bir yanı var. İnsan kendini yaptığını herkes için yaptığina inanmaya zorluyor; bu, en azından herkes için harcanmış bir çaba gibi gözükmeli.

Peki, nedir o "herkes?" Yaşayanlar, şimdi yaşamakta olanlar da dahil mi buna? Veya ileride gelecek olanlar? Peki ya öncekiler? Onlar birer hiç mi? Yaşayanlardan konuşanlar, asıl onlar değil mi? İnsan çoğu kez kendini onların, yanlış ve gönüllü olmayan kurbanların birleşik sesleriymiş gibi hisseder. Biri daha sonra gelecek olanların kurbanlarını önleyebildiği takdirde, öncekiler için bir şey yapmış olur mu?

Sorumluluğun yaygınlaşmasıyla insan, belki de daha yapmayı başarabileceği şeyden kaçınmış olur.

İnsanlara duyduğun saygı, onları bu kadar iyi tanımasaydın eğer, kuşku uyandırırdı.

En kötü olana saygı duyan, onun dönüşüme uğrayabileceğine inanıyor demektir.

"Yaratıcı," iyi bir sözcüktür, çünkü insan onu sürekli ve zorlu bir devinim olarak görür.

Tanıdıkları canlandırmak, ta ki tanıdık olmaktan çıkana dek.

Öğretmeninin ününe dişlerini geçirdi. Bu yüzden ağzında acı bir tat duydu.

Onun günlük diline dönüştün. Ona kulak vermek, o zaman bundan ötürü kızma gereğini de duymazsın.

İçinde hiç soru sorulmayan bir dil. Soru işaretlerinin yerine esneme işaretleri.

Milyarlarcası arasından bir yıldız, ama yine de fark ediliyor, öyle mi?

Yalnızca gecede sürdürülen bir yaşam: Peki sabahın yerini ne alacak?

Övgü, soluk almanın kuralını bozar.

Kendi üstünlüğünden ötürü hayvanlara nasıl da hayranlık duyuyor!

Mutlak bir yalnızlık içersinde geçirilen bir haftanın yerini tümüyle insanların arasında geçirilen bir hafta aldı. Böylece de o, ikisinden de nefret etmeyi öğrendi: İnsanlardan ve kendinden.

Başkaları açlık çekerken o yazıyor. Başkaları ölürken, o yazıyor.

* * *

Kendini beğenmiş değilim, der en kendini beğenmiş olan, duyarlıyım.

Adil olmayanın anlatısı: Olsaydı, galip gelecek olandan yana çıkar.

Kaybedenlerin hep haklı çıkacakları bir tarihçilik.

İtiraz edecek bir şeyinin bulunmamasının sarhoşluğuyla, çevresine tek tek cümleleri saçıp duruyor.

Ölümsüzlük tutkusunun değeri, doğrudan böyle bir şeyin olmadığı inancından kaynaklanmadır.

İnsanın en şiddetle istediği şey, olanaksız olandır. Bu doğrultuda insan, tutkuyu karıştırır durur, doyurulmasının olanaksızlığına ilişkin binlerce kanıtlar.

Korkunç ve sürekli bir gerilim, insana en yakışan tek şeydir. Bu gerilimde aynanın karşısında kılıçla yapılan bir düelloyu, saygınlıktan uzak bir yaradılışın işaretini görmek gerekir. Ölümlülüğün bilincine boyun eğmek, acınası bir şeydir. Tanrılardan dayak yemeye ses çıkartmamak ve onların gücüne tapmak, acınası bir şeydir. Ama ölümsüzlüklerini onlardan zorla almak, acınası bir girişim değildir, çünkü bu ölümsüzlük yıkıma uğramaya yargılıdır.

Unutmanın kurnazlığı: Unutmadan daha iyi bir şey ortaya çıkacağı.

Hiçbir düş yorumuna inanmıyorum. *Hiçbir* düş yorumuna inanmak istemiyorum. Bu son özgürlüğe dokunmayacağım.

Şimdi yazılmış olan eski yaşam, yaşlılıktaki sonraki yaşama el uzatıyor ve bunun senin için bir yazgıya, yani kendi sonunun özel bir biçimlemesine dönüşmesi büyük bir olasılık.

Tamam, hiçbir şey bilmiyor. Ama bunu gittikçe daha iyi biliyor.

* * *

En yakınların dışında, insanı hiç kimse tanımıyormuş gibi yaşamak. Böylesi, yaşlılığın yetkinliği olurdu.

Hiçbir adı yutmuyor, ama onları kemirip duruyor.

"Bu sırada yüzbaşı bir insan kalabalığı, yaşamaktan yorgun düşmüş olana artık kendini boşluğa atması için bağırıyordu."

Tek kurtuluş: Bir başkasının yaşamı.

Hiçbir şeye alışmadım, hiçbir şeye, ve en az alıştığım da ölüm oldu.

Kendini çiziktiren Tebeşir-Tannı.

Artık ancak *tartışabilecek* kadar aptallaşmış insanlar.

Her gün, başkalarında hoş görmediğin kim bilir kaç nahoş sap-
tamada bulunmaktasın.

"Diyalog" derler, söylev vermek isteyenler.

Ölümlle aklının başına gelmesi için, insanın ne sıklıkta yaşaması gerekir?

İnsanı korkudan kurtaran budalalaşma.

Bir zamanlar yaşadığını her şeyi muhafaza eden çılgınca inadım yüzünden, yazarların dünyada neleri berbat etmiş olduklarını anlamaya başlıyorum.

İnsan, insanlık bundan sonra da varolacakmış gibi yaşamalı, ve bunun olmasına katkıda bulunamasa bile, en azından onu *korkutmalarına* izin vermemeli.

* * *

Her yeni doğanla birlikte aynı deney, sanki miras diye bir şey yokmuş gibi. İnsanoğlunun görkemli çılgınlığı.

Kendinden nefret etmekle böbürlenip duruyor. Kimse, kendinden ondan daha az nefret etmek hakkına sahip değil.

İnsan düzelmez. Bütün temaslar insanı kötüleştirir: Onun korkusunu uyandırır.

"Daha iyi," "iyi," — bu sözcükleri, sanki onların içeriklerini ve sınırlarını gerçekten belirleyebilmişsin gibi kullanmak bu kadar kolay ve önemsiz mi?

Bunu yapamazsın, ve buna rağmen onlara ilişkin çok belirli bir duygun vardır; senin önünde olup bitmiş bir şeyi *haklı olarak* iyi bir şey saydığını kesinlikle bilirsin.

Buna ilişkin bilgi, senin tek umudundur. Çünkü sen bunu böyle içgüdüsel ve tanımlanamaz bir biçimde biliyorsan eğer, bu başkaları için de böyledir, ve en azından iyiyi bilmek bağlamında, insanlar arasında aynı zamanda hem çok eski, hem de çok kesin olan bir ortaklık var demektir.

Bazen kendi kendine artık söylenecek bir şey olmadığını söylüyor; sırf artık söyleyebilecek konuma gelemeyeceği için. — Ne kadar aşağılayıcı! Oysa gerçek bir cömertliğin insana kendisinin artık sahip olamayacağı her şeyi istetebilmesi ve başkaları için uygun gördürtebilmesi gerekirdi.

Çocukların birilerinden kötü olan ne varsa *soyaçekim* yoluyla almaları yetmiyor: İnsanlar çocuklarına kötülüğü büyük çabalarla ve kendi elleriyle de ekiyorlar.

Peki insan kendine şöyle dese: Kendi çocuğun diye bir şey yoktur, bir çocuk, her zaman ödünç alınmış biridir?

Düşmanlar bir insan için çok nahoş olabilirler, ama ne de olsa asla yandaşlar kadar sıkıcı olamazlar.

* * *

"Yeraltının" kahramanları da vardır. Dostoyevski, onların ilki ve en zorlayıcısıydı.

Aşağılanma hakkında Dostoyevski gerçekten çok şey bilir, onu asıl tanıyan kişidir. Bana gelince, gururu çok iyi bilen Cervantes'i kendime daha yakın hissederim.

"*Yeraltından Notlar*," günümüzün edebiyatına kadar, ne kadar çok şeyin köküdür! Kendini aşağılamak ve kendine sövmek, tozların içersinde yuvarlanıp duran bir Hıristiyanlık, pişmanlığın retoriği.

İnsan, bunu kendinden bilir, herkes kendinden bilir, ve yine de bunda, her şeyi sahte kılan bir yan vardır: Son gerçek olarak ruhların değişkenliği.

O yazarken, kertenkelesi cebinden sıyrılıp tavanda eğleniyor. Kertenkele tepesinde oraya buraya seğirtirken, o da cümleler

kaleme alıyor, kimi zaman kertenkeleye ısıklık çalıyor, ya da bunun tersi oluyor.

İşi bitince, artık aklına hiçbir şey gelmeyince, kertenkele yeniden onun cebine süzülüyor.

Acılar da yanılabilirler.

Herhangi bir yerinin bulunmadığı hiç olmadı, ama hep pek çok yeri oldu. Bunlardan her birini insanın tek bir vatan için sergilediği şaşmazlıkla korudu.

Hazırda *hiçbir* yanıtlım yok: Her durumda yeni bir yanıt ararın. İnancını, henüz sallantıda.

Bir gazete hapı: İnsan onu yutuyor ve hap da insanın içinde tüm yeniliklerle birlikte çözülüyor. '

Şaşkınlığın gagalarını beslemek.

* * *

Ne olduğu anlaşılamayan bir hayvan. Etkileriyle tanıdık, biçimi açısından belirsiz, değişken büyüklükte, hızda ve ağırlıkta. Hayatta olup olmadığı veya herhangi bir zamanda yaşayıp yaşamamış *olduğu* kesin değil. Çıkardığı sesler, düşlerde korunmuş.

İktidar sahipleri ile olan arkadaşlıklar ve bunların nasıl bir etki yarattığı: Tarihçiler ve edebiyatçılar için çekici bir konu. İktidar sahiplerine ilişkin, eleştirellikten uzak geleneğin kökeni böyle arkadaşlıklardadır. Prokopios'un ki gibi bir olay, neden bu kadar enderdir? Onunkilerden daha çok "gizli tarihler" var mıydı? Bunlar sonradan kayıp mı oldu?

Ve ölüm olmasaydı eğer, kaybetmenin acısını ne karşılardı? Ölümü haklı kılan tek şey, bu mu: Bu en büyük acıyı gereksinmemiz, onsuz insan diye anılmaya değer olmamamız mı?

Artık uyandı. 75 yaşına kadar düş görmüştü, hep aynı düşteydi. Şimdi uyandı, maskesini attı ve başkalarının ne söylemek istediklerini anlıyor. Sadece kısa bir süre için, ama herkesi anlıyor. O kadar iyi anlıyor ki, kimseyi lanetlemiyor. Artık uyandığı için, hiçbir şey söylemiyor. Anlıyor ve dinliyor.

Bir arkadaş oluşturmak.

Kendilerini patlamalara kapatanlar, tümüyle, gelecek tüm zamanlar için, — nereye çekilebilirler?

Artık inzivaya çekilenlerin sığınabileceği herhangi bir orman kalmadı ve dilenci kabındaki pirinç de zehirli.

Çok şeyden pişman. Ama açıkça pişman olmak, — hayır, böyle-si pişman olmamak olurdu.

Mızmız adam: Ölümün karşısına çıkacak yerde yaşlılık üzerine vızıldanıp duruyor.

* * *

Ucube de uzun yaşamak istiyor, 200 yıl, diyor kadın.

Öleni kendine düşman etmeyi başardı.

Dişler yerine ağzında sözcükler var. Onlarla çiğniyor. Hiçbir zaman dökülmüyorlar.

Senin mutsuzluğuna sevinmeliler mi, herkes, her insan, sen onlarınkinden ötürü sevinmediğin sürece asla, hiçbir zaman.

Önemli olan, bir düşüncenin ne kadar yeni *olduğu* değildir; önemli olan, onun nasıl yeni *olduğudur*.

En zarif hayvanların korkusunu hissedebilen çıksaydı!

Zaman geldi, o ne idiyse, her şey yıkıldı. O da yanında durdu ve elleriyle alkışladı.

Bağlamaların sığlaşması.

Kendisi için daha az delikli bir kalp ve artık kulağa hoş gelmeyen bir ad istiyor.

Çok burnu büyük insanlardık ve birbirimizi kardeş diye adlandırdık.

Dönüşüm, senin inandığın yeni Tanrılarca yenilgiye uğratılmandan bağımlı olurdu.

Yaşlılığın bereleri.

Nietzsche'nin kime yaran dokundu? O, kötüye *kullanılmadı*, nasıl idiyse, öyle etkin oldu.

Bu yüzyılda kaleme almış olduğu meseleler, geçip gitti.

İnsanın kaçırmaması gereken düşmanlıklar vardır. Suskunluk, çürüme demektir.

En iyi insan, başkalarına yardım etmeyi boşuna denemiş olduğu için kendine nasıl yardım edeceğini bilemeyen insan mı olurdu?

"Saydamlık" ve "açıklık," sende kötüye kullanılan sözcüklere dönüştü. Onları fazla sık kullandın. Onlar için yeni sözcükler bulmak zorundasın.

Açıklıkla söylemek istediğin, *dikkatinin dağıtılamaması*.

Saydamlıkla söylemek istediğin ise, *bulutlardan vazgeçmek*.

Çıkıp gittikleri takdirde, inancıma göre başkaları olarak geri dönecekler veya hiç dönmeyecekler.

İçinde, kendilerini gizleyen pek çok kişi yaşamakta. Onları asla görmüyor. O uyuduğunda, ötekiler gidip geliyorlar. Rüyasında onların soluk alışlarını duyuyor.

Düşüncenin bütün gemilerine uzanan rampa çengellerini andıran cümleler.

Acaba insanın *kendini* görebilmesi için, tümüyle bir başkasının yaşamına mı girmesi gerekir?

Kendini uzağa fırlattı ve bir sonraki yüzyılda yakalandı.

Bazı ölülerin geri döndükleri bir ülke. Hangilerinin, ve neden?

Dağlar gibi kaygılar, korkunun boş kâseleri.

Kendi yazgısını yeryüzününkiyle karıştıran adam.

Bugüne kadar daha önce kendi işine yaramamış bir şeyi iyilik diye yaptığı hiç olmadı.

Yaşama açlığını, yaşamı ucuzlatmayla karıştırmamak gerek.

Yaşlılıkta bir zaman geliyor, insan düşüncelerinde sadece iki adım geriye ve iki adım ileriye atabiliyor. Bunu, dar bölgenin zamanı diye adlandıralım. Ama bu zaman bile, daha önce geniş bölgelerde dolanmış biri için verimli olabilir.

Bir karınca yuvası olmak. Bu yuvanın insanlar hakkında bildikleri.

Varolmama'nın tanrıbilimi. *Kendisi* varolabilsin diye, herkesi yıkıma sürüklüyor.

Satürn'ün karmaşık öte dünya-halkaları.

Yaşamı çığlık çığlığa edebiyat istiyor, yani bu kadar gerçek.

Eski şeyleri sanki bugüne kadar hiç olmamışlar gibi düşünmek.

Artık ondan kaynaklanmayan cümleler, bunlar cümleler.

Kentlerin anılarda iç içe geçmesi. Adları kucaklaşıp birbirlerini ısırırmaktalar.

Korkudan özgür değildi, ama bu, artık *onun* korkusu değildi.

En büyük mutluluklardan biri, *kendini geri çekmektir*: İnsan umarsızca düşmanın pençelerine veya ağzına düşüp *ganimete* dönüştüğünde, kurtuluşa ilişkin çok eski bir anı.

Dünyanın bu halinde üstünlük görüntüsü veren her şey, içini nefretle dolduruyor.

Çünkü, üstünlük aracılığıyla daha ne yapılabilir ki?

Hiçbir şey, ölümlerin sözleri kadar kötüye kullanılmamakta. Böyle sözcükler, en utanmaz biçimde uyduruluyor ve günümüzde ölümlerden ne kadar az korkulduğu ortaya çıkıyor.

Asıl ya da gerçek anlamda büyük şeyler de hayatta kalabilmek için büyük çaba harcamak zorundalar.

Her şeyin ortadan kaybolmak gibi kötü bir eğilimi var.

Gevezeliğinden ötürü akıllanmıyor. Bu, kendi gevezeliği ve bilmediği bir dil gibi.

Kovalar dolusu yazıyor ve bu kovaları, başını öteye çevirerek okurlarının başlarından aşağıya boşaltıyor. Onlar ıslanmak *istiyorlar*, diyor, fakat ben bunu görmeye istekli değilim.

Saati kurban ediyor ve gelecekte kurtuluyor.

Onun derisi zaman ve derisinin yüzölmesine ses çıkartmıyor.

İnsan, başkalarının onurlandırılmalarını izlerken kendisine ait onurlandırılmaların gülünçlüğüne yaşıyor.

O kadar çok anlatılacak şey var ki, insan yaşamının zenginliğinden ötürü utanç duyuyor ve susuyor.

Şaşkınlıklar içerisinde keyif çatmak.

Doğru, geçirenlerin karşısında okudu, ama onlara geçirdiklerini gösterdi.

Ünlüler, birbirlerinden destek alıyorlar: Bu, adalete ve görgü kurallarına aykırı bir durum.

Kendini başkalarının gözünde küçültmek ne kadar da kolaydır! Bu konuda insanın tek yapması gereken, kendi hakkında, ne kadar olasılıkdışı olursa olsun, birkaç küçültücü şey uydurmasıdır, bunlar hemen benimsenir ve gerçek sayılır.

Yalanlarla dolu mektuplar. Ölülerin sporu.

TÜKENMEK BİLMEZ BİR KİBARLIK merakına kapıldı, sürekli eğilmek istiyor, herkes gitmiş, ama o eğilmeyi sürdürüyor.

Artık hayatta olmayan bazıları sevinebilirlerdi, fakat sevinçten hayata geri dönecek kadar değil.

Sözde alçakgönüllülük bile bir işe yarar: Başkalarının *kendi* özgüvenlerini kazanmalarına yardımcı olur.

Aslında hiçbir zaman istenmemiş olana ilişkin nostaljik hüzn.

Şimdi sormayı kendileri için bir onur sayıyorlar. Ansızın sanki söyleyecek bir şeyin varmış gibi oluyorsun. Ama ne olduğunu unutmuşsun.

Çocukken ona buna taş atmadığı için onu suçlayanlar var.

Ayrıca kendinden utanmazlığa sapmadan söz etmesini de kötü karşılıyorlar.

Seksen yaşına geldiğinde, cinsiyetini itiraf etti.

Yanlış umut etmiş olduğuna göre, — yanlış da korkmuş olmasın?

Birinin yaşamının son bulması, çok önemsenemez. Aslında uzun zamandır son diye bir şeyin olması, bazılarının, şunun veya bunun, herkesin son bulması çok önemsendi.

Yeni yaşama biçimini *görmeyişini* abartmamalısın.

Sadece başkaları, daha sonra, onu bulmalı, kavramalılar — önemli olan, sen değilsin.

Kabullenilmesi zor olan şey, önem taşıyanın sen olmandır.

Başka biçimler içersindeki insanlar, konuşan nesneler, gelecekte bu mu var?

Ayaklarının ezdiği yaratıklar.

Yaşamı boyunca kendini hayvanlara tanıtmaya çalıştı — ama boşuna.

Tanıdığım yazarlar arasında en büyük yoğunlaşmaya sahip olanı, Büchner. Onun her cümlesi benim için yeni. Her birini tanıyorum, ama hepsi de benim için yeni.

Çökmekte olan bilgi, onu bir arada tutuyor.

Artık aklında yeni bir şey tutmamasına rağmen — öğrenmenin devinimi onu bırakmıyor. O da bu devinin içinde kaldığı sürece, kendini ölmüş gibi hissetmiyor.

Zaman zaman, birkaç ayda bir, eline dünyanın bilinmeyen bölgelerine ait yeni bir kitap geçiyor. O zaman her yanını bir sıcaklıktır kavlıyor, dünya sanki hâlâ kurtarılabilmiş gibi hissediyor.

Tehlikeler toplanıyor, her biri çok büyümüş. Her biri saptanmış ve adlandırılmış, hesaplanmış. İçlerinde ehlileştirileni yok. Pek çok kişinin durumu iyi. Çocuklar açlık çekiyor. İnsan ancak soluk alabiliyor.

Kendi önceki yaşamına şükran borçlu olması, başkalarının önceki yaşamlarını düşünmeye değer bulduğu anlamına gelmiyor.

Stendhal'in İspanyol yanı, 18. yüzyıl Fransızcasındaki İtalyan yaşamı. Daha fazlası beklenemez.

Eğer durum senin yaşamında olduğu gibiyse : *Hiçbir* şey geçmemişse, — o zaman insanlık nereye koyuyor bütün bunları?

Neden anımsıyorsun? Yaşa şimdi! Yaşa şimdi! Ama ben, sırf şimdi yaşamak için anımsıyorum.

Bilmeye değer olandaki artış, anlaşılabilirlikteki azalma, her gün bir damla daha az kazanıyor, yanından geçip sızan damlaların sayısı çoğalıyor, ama onun içine sızıyor, ve bilmek isteyebileceği her şeye çok büyük bir özlem duyuyor!

Hiçbir hayvana sarılmadım. Bütün bir yaşam boyunca acı veren bir merhametle hayvanları düşündüm, ama hiçbir hayvana sarılmadım.

Sinama-sabırlısı, zehirlenmek için gönüllü olmayı öneriyor.

Yargıda *bulunmamayı* dene. Açıkla. Yargılamaktan daha iğrenç bir şey yoktur. Yargılamak her zaman şöyle ya da böyledir ve hep yanlıştır. Kim, herhangi birini yargılamak için yeterince

bilgi sahibidir ki? Kim, bunu yapabilecek kadar bencillikten uzaktır?

Sonunda her şeye daha hayattayken kavuştu ve unutuldu.

Çevresini yeniden canlandırılmışlarla sardı.

* * *

Karamsarlar can sıkıcı değildir. Karamsarlar haklıdır. Karamsarlar gereksizdir.

O sıralarda, Cenevre’de bir kendini-sınayan’la karşılaşmıştım. Öyle olduğunu henüz bilmiyordum, ama yüzü farklıydı. Kafamda bir hortlağı nasıl canlandırmak istiyorsam öyleydi: Öldüğüne razı olamayan biri.

"— Eğer kolay anlaşılır değilsem, yarattığım dünya yokolup gider."

—STENDHAL'DEN BALZAC'A

Henüz on yaşına bile gelmemiş, dev bir Çince sözlüğün sayfalarını karıştıran bir çocuk.

Onu yüreklerinden çıkarmış olan herkese teşekkür ediyor.
Sonunda yalnız kalmak istiyor.

Çöküşün ortalık yerinde bile kitaplarda tek bir hece değiştirmek istemiyor.

Bunu önceden söylemiş olan herkese duyulan öfke. Dudaklarından ne kadar da kolay çıkmıştı!

Yaşlılığın, adını hak ediyorsa eğer, en iyiyi yaratması gerekirdi.

Çok sayıda ülkeye *bir* geri dönen.

Avrupa'yı terk etmek isteyen bunca kişi. Banâ gelince, Avrupa' da daha çok var olmayı isterdim.

Dünya beş dakikada bir çöle dönebilir, ve sen hâlâ kitaplardan kopamıyorsun.

Keder ve baharattan oluşma bir akşam, pencerenin önünde de bir balıkçıl kuşu.

Ömürleri bir dakikadan fazla sünmeyen yaratıklar.

* * *

Daha az bağışlanılabilir, bağışlamak onlara iyi gelmiyor. Çünkü utanmalarına da izin vermek gerek!

Bugün en sık okunan sözcük, işkence.

Yapmacık öfke nöbetleri, tarihöncesine ait.

Günlük gazeteler yüzünden solmak.

İnsan kendi yerine kimi dövmeli?

Eskiden zalimce cezalar, bugün kitlesel cinayet.

"Kitlesel cinayet"te bile kitlenin çekiciliği.

Mutsuzluğunu dürüstçe kazandı ve onu elden çıkartmayı düşünmüyor.

"Emli n mfas" — "Nefesin Efendisi." Tuareg'lerde Tanrının adlarından biri.

"Söylendiğine göre, dinsel şarkıların dışında her türlü şarkı söylemeyi yasaklamıştı. Hiçbir davul çalınmayacaktı ve hatta eşeklerin anımları bile bastırılacaktı."

—THE TUAREG

"Aulus Gellius'a göre Afrika'da, konuşmalarında özel bir gücün gizli bulunduğu aileler yaşamaktaydı. Bu insanlar güzel ağaçları, zengin tarlaları, sevinli çocukları, iyi atları, yağlı ve iyi beslenmiş sığırları aşırı övdüklerinde, bütün bunlar başkaca bir nedenden ötürü değil, fakat bu övgüden ötürü ziyan olup giderdi."

—*Noctes Atticae, IX, 4.*

* * *

İnsanın eskiden ne idiyse, gene o olabileceği kadar iyi saklanabilmesi.

İnsanın daha bir geçerli olmayı *boşuna* istemiş olduğu zamana duyulan özlem.

"İshak'ın ölmemiş olmasına rağmen Kitap, ona sanki ölmüş de külleri mihrapta bir yığın halinde duruyormuş gibi bakar."

Çağdaşların elinden çıkma her şey, daha bir rahat okunabiliyor. Çünkü ne ölüleri yüceltmeyi gerektiriyor, ne de tam bir kesinliğe sahip. Yarın ise bütün bunlar belki de bulanıklaşacak, tanınmaz hale gelecek.

Sen, asla bu yüzyılın insanı değilsin, ve kayda değer bir yanın varsa eğer, o da bu yüzyıla asla boyun eğmemiş olman. Ama bu

yüzyıla karşı koyarak boyun eğmiş olsaydın, belki de bir şeyler başarabilirdin.

Vicdan girişimcileri.

İyi niyetli bir anlatıcı olarak, insanlık havaya uçmazdan iki ay önce o insanlığın güvenini kazandı.

Kendi yaşamının yanıtlarından kuşku duyuyor. Ama bu, söz konusu yanıtların yanlışlığının ortaya çıktığı anlamını taşımıyor.

At numarası yapan eşek.

Hükümdar olarak bellek akrobatı.

Çocuk, çocukluğunu gittikçe daha küçüklere iletiyor.

Büyükler için bir kulübe, bir büzülen-kulübe.

Konuşmanın acısı. Kendinin yanından geçip giderek konuşman.

* * *

Düşmanlar aracılığıyla insanlara ulaşmak.

Başarılardan çok kaçırılanlara bağlı.

Tannılar varsa eğer, felce uğramışlar: *bizim* Curare'miz.¹

Doğanın asıl körlüğü olan o umursamaz çoğalma eylemi, anlamsızlığı, çılgınlığı, edepsizliği ve kendini beğenmişliğiyle

¹Curare: Felce yol açan ve oklarda kullanılan bir yerli zehri. —çev.

ölüme karşı bir nefret bildirimi aracılığıyla bir yasaya dönüşür. Çoğaltma eylemi artık kör olmaktan çıktığında, tek tek her şeyi önemsemediğinde, artık anlamlı gerçekleşiyor demektir. "Daha çok! Daha! Daha! Yıkım uğruna!"nın korkunç bakış açısı, "Tek tek her şey kutsanabilsin diye: Daha çok!"a dönüşür.

Ölüm, bir dağılıp gidişe dönüşmezden önce bir karşılaşmadır. Her türlü boşunaliğe direnerek onun karşısına dikilmektir. Ölümün suratına tükürme cesareti demektir.

Eskiden beri deneyimi: Ölüme yönelik kötücül alayları ne zaman çoğalsa, ölüm yakınlarından birini alıyor.

Kendisini neyin beklediğini hissediyor mu, ya da bir ceza mı bu? Kim cezalandırıyor?

Masumiyetini korumuş olan sözcükler arasında, ürkmeden söyleyebildiği sözcükler arasında *masumiyet*'in kendisi de var.

Yitip gitmek, ama tümüyle değil, insan bilebilsin diye.

Reddedtiğin ve bir yana ittiğin ne varsa yeniden ele almak.

Tek olmak, ama kendi için değil.

Hiçbir şey açıklama. Bir yana koy. Kaybolup git.

Belki de ayrıntılara saygınlıklarını geri verdin. Belki de bu, senin önem taşıyan tek eylemin.

İnsan *bugün* var olabilmek için çok başka zamanların mahremiyetini bilmeyi gereksiniyor.

Zamanların birbirleri için gösterdikleri dikkat.

* * *

Hançerlerle mi, yoksa soluklarla mı yazmak?

Belki de her inanç onu çekiyor ve belki de bu yüzden herhangi bir inancı yok.

Düşünmenin ona kuşkulu gelmiş olan *görkemi*. Parıltı ve diyalektik, müzik bağlamında akraba sözcükler.

Tanrı olmasaydı eğer, Tanrı *şimdi* ortaya çıksaydı!

Hiçbir zaman bulamadığını unutmak mı istiyorsun?

Yadsımak olanaksız: Eski kültürlerde onu en çok ilgilendiren şey, bu kültürlerin tanrıları.

Yanıtılan yılanın şaşkınlığı: Elmanın ortadan kaldırılamaz artığı.

"Yaşam bilgisi" öyle çok bir şey değil, ve tümüyle yaşamdan yoksun olarak sadece romanlardan, örneğin Balzac'tan, öğrenilebilirdi.

Belleğin felce uğramasıyla birlikte kendi buluşu olan her şey, insandan kopup gidiyor. İnsan sadece geleneksel genellemelerden oluşuyor, ve bunları, sanki buluşmuşçasına, şiddetle savunuyor.

Şu gelecek yüzyıllar için kendini okumayla sağlama alma numarası.

İnsanlığı yıkımdan kurtaran bir hayvan. — Ve yıkılıp gitmiş insanlığa ilişkin kim bilir nasıl anısı olan bir hayvan.

İzlenimlerini incelttikçe inceltiyor, ta ki bunlar başka kimseye yaramayacak kadar incelene kadar.

* * *

Geleneğin yıkıcısı, onun korunmasına en çok katkıda bulunan kişi.

Ölüme karşı daha bir savunmasız oldu. Kendini adadığı inanç, bir koruma değildi. Ona kendini koruma izni verilmemişti.

Gelgelelim onunla birlikte olan başkaları da vardı. Onları da mı korumadı? Nasıl oluyor da herkesin yıkılıp gitmiş olmasına karşın o hâlâ ayakta? Burada bilmediği nasıl bir gizli ve utanç verici ilişki var?

İnsan yeterince uzun yaşamışsa eğer, "Tanrı" sözcüğüne yenik düşme tehlikesi beliriyor, sırf bu sözcük hep var olmuş olduğu için.

Zamanımızın tehlikelerine ilişkin yakınmaların *kirli* bir yanı var; sanki bu yakınmalar kişisel başarısızlığımızı mazur gösterebilmiş gibi.

Bu kirli özden bir şeyler daha en baştan bu yana ölümden ötürü yakınmalarda da vardır.

Kimliklere dayanmanın çeşitli nedenleri vardır, bunlardan biri, önemli ve doğru olanı, yıkıma direnmedir. Öteki, yani değersiz olan, kendini farklı biçimlerde yansıtmaya tutkusunda olan ve insanın kendine yönelik sevgidir.

İki neden de birlikte etkin olur, bir insanın geçerli ya da kendini beğenmiş kimliklere ulaşması, bu ikisi arasındaki ilişkiye bağlıdır.

Yürek fazla yaşlandı ve şimdi her yana özlem duyuyor.

İnsanın "kesin" diye yazdığı, en az kesin olandır. Ama kesinlikten uzak, belki de gelip geçici olan, bu eksikliğiyle süreklilik kazanır.

En az inandığını kanıtlayan biri.

* * *

Ayaklarının üstünde sağlam duran ve bütün gözeneklerinden terlemeyen, tamamlanmış ve dingin cümlelere geri dönmek.

Geleceğin önündeki duvara baktığında, kendini nasıl hissediyorsun?

Musil, benim aklım, tıpkı bazı Fransızların benim için hep oldukları gibi. *Musil*, paniğe kapılmıyor veya kapılsa bile bunu fark ettirmiyor. Tehditlere bir asker gibi dayanıyor, ama onları *anlıyor*. Duyarlı ve sarsılmaz bir kişiliği var. Yumuşaklıktan korkan, ona kaçıp kurtulabilir. Onun bir erkek olduğunu düşünmek, insanı utandırmıyor. Sadece kulaktan ibaret değil. Suskunluğuyla hakaret edebilir. Hakareti, teselli ediyor.

Hep yanlış şeylerle ilgilenmek. Peki doğru şeyleri biliyor musun?

Aynı korku, yetmiş yıldan bu yana, ama hep başkaları için.

Okumadan artık aklına hiçbir şey gelmiyor. Hiçbir şey bir başka şeyle ilinti kurmuyor. Her şey çözülmüş ve kendi başına boşlukta sallanır gibi kalıyor. Otlar gibi sık değil, fakat birbirine uzak saplardan oluşma bir arazi.

Her şeyin belki de boşuna olduğu düşüncesi kafasından çıkmıyor. Sadece kendisinin değil, fakat her şeyin.

Ama buna karşın ancak her şey boşuna değilmiş gibi yaşamayı sürdürebiliyor.

Pj.: Odayı görüyorum. Yatağını, çürümekte olan dişlerini görüyorum. Bu kadar uzun yaşamayı nasıl başarabildi. Bunu daha önce kimse için sormamıştım kendime. Yaşlıca kadınların boyunlarını kemirdi, onlar da bunu yapmasına izin verdiler. Onu Paris'te bir defasında Sorbonne'un bahçesinde görmüştüm, sürekli olarak öğrencilerle kötücül bir biçimde alay etmekteydi, tek sertliği, bunun dışında sevecen ve yumuşaktı. Pj'yi hiç kuşkusuz on yıl, hatta belki de daha uzun bir zamandan bu yana görmedim. Ama eskiden, Paris'e geldiğimde, bana sanki eskiden beri tanışıyor muyuz gibi davranırdı, bunu yapan tek kişi olarak, bana ön adımla seslenirdi. Bana bunca yakınlıkla davranmasına karşın, neredeyse hiçbir ortak yanımız yoktu. Toplama kamplarında kalmış olduğunu biliyordum. Bu yüzden onurlandırılmaktan çekinmiyordu. Ama asıl tutumu, kendini artık hiçbir şeyden, hiçbir kuraldan, hiçbir evlilikten, hiçbir olay akışından, hiçbir giysiden bağımlı kılmamaktı. Giydiği her şey üstünden sarkıyordu, başkalarının kullanılmış ve ona armağan edilmiş giysileriydi, ve kimse onu üstünden sarkan giysilerden farklı bir kılıkla görmediği için de, her zaman gülen bir palyaçoya çok benziyordu.

Dostoyevski'nin "*Ölümler Evi*"ndeydi, fakat yalnız yaşıyordu. Çekici yanının bu olduğunu biliyordu. Serbest bırakılmıştı ve

hâlâ oradaydı. Gülümsüyor ve özgürlüğüyle alay ediyordu. Bana mutluymuş gibi görünüyordu. Belki de bu yüzden, kardeşimin ölümünden sonra artık ona dayanamadım.

Hiçbir anlamdan kaçamazsın. Her anlam yönünde çarpıtılacaksın. Belki de sırf çarpıtılmak uğruna bu dünyadaydın.

Pek çok kişi sadece adların içinde yaşayabilir. Kendileri için tanınmış insanların adlarını edinirler ve bu adları sürekli kullanırlar. O zaman böyle insanlar üzerine ne söyledikleri artık neredeyse hiç fark etmez, çünkü adları *söylemeleri* yeterlidir. Adlar, onların alkollü içkileridir. Bu adları tüketmekten korkmazlar, arkadan başka adlar gelir, zaten hep yeni adların arayışı içersindedirler, başka türlü bulamadıklarında, adları mezarcılardan alırlar.

Ünleri rehin alanlar.

Halklar birbirlerine ne borçlu olduklarını keşfediyorlar. Borçluluk şenlikleri.

Adalardan oluşma bir yıl.

Bugüne kadar hiçbir ünlü adamın ayak basmamış olduğu bir yer, bakir bir yer.

* * *

İyi eserlerin hazinesi olarak görülenin hazinesi.

Anıları haklı kılmak mı? — Olanaksız.

"Bir başka üzümü gören üzüm, olgunlaşır."

—BİZANS ATASÖZÜ

"İçten bir hazla şunu anlattığında, yüzünde aynı türden ciddi bir sevimliliğin parıltıları belirirdi: Bir defasında ellerinin arasında bir güvercin varmış, bu güvercinin gözlerine bakmış ve kendini gökyüzüne bakmış gibi hissetmiş."

—WASİANSKİ: *Son Yıllarında* IMMANUEL KANT

Tanrıya inanmayan biri için en zor şey: Teşekkür edecek kim-sesinin olmaması.

İnsan, sıkıntılarından çok teşekkür etmek için bir tanrıyı gereksinir.

Kötü bir gece. O gecede yazdıklarımı okumak istemiyorum. Hiç kuşkusuz zayıf bir şeylerdi, *yazılmaması* gerekirdi, ama beni yatıştırdı.

İnsan, yatışmak için kendine ne kadar çok şey söylemek hakkına sahiptir ve bunun sonraki etkisi ne olur?

Sen, unutmayan tek kişi değilsin. Kim bilir aynı duyarlılıkta olan ve bunun üstesinden asla gelemeyecek kaç kişiyi kırdın.

Öfkenin yeraltındaki hazırlık çalışmasını kimse anlamaz.

Ona, yenmemesi gereken bir uzuv seçme hakkını tanıdılar: Şükran nedir bilen yamyamlar.

Her defasında, her yeniden doğuştan önce, savunmaya geçiyordu.

Eski halklar arasından onu en çok ilgilendirenler, hâlâ Mısırlılar ve Çinliler: Yani yazanlar.

Güzellikler, evet, ama senin yazdığın dilde değil, *öteki* dillerdekiler.

Hakaret etmediği kimseyi anlamıyor.

Kimsesi ölmeseydi, ne kadar yaşlı olacağını düşünüyor.

Gizli yaşamak. Daha muhteşem bir şey var mı?

Avrupa büyüklüğünde ve yalnızca dört insanın yaşadığı bir bölge.

Yalnızlık nedir, diye soruyor, ve insanın yalnız kalma hakkını elde etmezden önce kaç kişi tanınması gerektiğini, bu yalnızlığın insanın süresini doldurması gereken bir ödüllendirme olup olmadığını, daha sonra bunu pek çokları arasında geçirilecek bir cezanın izleyip izlemediğini.

Görünüşe bakılırsa Yaradılış, daha ilerde — ve bizler de onu önlemek için varız.

Kendini her duyguda suçüstü yakalıyor.

Artık hiçbir şeyi fazla ciddileştirmemek. Düşünceleri çıplaklıkları içersinde kesmek.

Schopenhauer'ın büyük olan yanı, asla unutmadığı, asla çarpıtılmasına izin vermediği, çok az sayıda ve geçmişe ait şeylerle

belirlenmişliği. Daha sonra gelen her şey sağlam bir süslemeden ibaret. Schopenhauer, onların altında hiçbir şey saklamıyor. Ayrıca bilincine varılmadık bir şey de yok. Eskiye kendine karşı doğrulamak için okuyor. Hep öğrenmesine karşın, asla yeni bir şey öğrenmiş olmuyor. Bundan yüz yıl sonra da eskiyle kesin bir hesaplaşmayı başaramazdı.

* * *

Her gün bir başkası, onun adından bir parça ısırmak peşinde.
Bu adın tadının ne kadar acı olduğunu kimse bilmiyor mu?

Bütün öğrenilmemişleri düşünüyor.

Teşekkür etmek mi? hayır. Ama teşekkürle boğmak!

"...ve moda olduğunda 'bilinçdişi'ni nasıl yüceltilirse, şimdi de moda olduğu için aristokratizmi yüceltecekler."

—PAUL ERNST, FR. NIETZSCHE, 1890

İktidarın dehşetini kavrayanların, onun ölümü ne kadar çok kullandığını görmemeleri! Ölüm olmasaydı, iktidar zararsız kalırdı. İktidar üzerine konuşup duruyorlar, ona karşı çıktıklarını düşünüyorlar ve ölümü bir yana bırakıyorlar. Doğal saydıkları, onları ilgilendinmiyor. Durumları doğalarınınkinden farklı değil. Ben, kendini değişmez olarak tanıttığında ve ben de onu öyle sandığımda, kendimi doğada kötü hissettim. Oysa şimdi, değişebilirlikleri her yerde, dört bir yanda ve yönde ortaya çıktığından bu yana, kendimi daha da kötü hissediyorum, çünkü değiştirenlerden hiçbiri neyin asla ve hiçbir koşulda değiştirilmemesi gerektiğini bilmiyor.

Tehditten ötürü geçmişin öneminin onun için azalması gibi bir durum yok, tam tersine, geçmiş daha da geriye doğru izliyor, sanki tehdidin karşısına başarılı bir biçimde çıkabilmek için bilinmesi gereken kırılma noktası orada bulunabilirmişçesine.

Oysa çok sayıda kırılma noktası var ve her biri kendi açısından tek kırılma noktası.

Juan Rulfo: "Bir ölü ölmez. Ölüler yortusunda onunla konuşulur ve kendisine yemek verilir. Aldatılmış olan dul kadın, ölen kocasının mezarına gider, ihanetlerinden ötürü onu suçlar, küfür eder ve onu öcünü almakla tehdit eder. Meksika'da ölüm, kutsal ve yabancı değildir. Orada ölüm, düşünülebilecek en sıradan şeydir."

"Peki Bay Rulfo, yazdığınız zaman ne hissediyorsunuz?"

"Viddan azabı."

Her şey çökse bile: *Söylenmiş* olmalı. Geride hiçbir şey kalmasa dahi, — en azından uslu uslu gitmek istemiyoruz.

Daha ne için varolduğumu düşündüğüm sürece kendimi zayıf hissetmiyorum. Bunu düşünmediğim anda ise zayıflık hissediyorum.

Kendini insanlar tarafından ırzına geçilmiş, resimler tarafından canlandırılmış hissediyor.

Hoşgörü dilemiyor, çokgörü diliyor.

Soutine: "Bir defasında köy kasabını bir kazın boynunu bıçakla açarken ve kanı akıtırken görmüştüm. Bağırarak istedim, ama kasabın neşeli bakışı yüzünden gırtlığım düğümlendi."

Soutine, gırtlığına baktı ve devam etti. "Bu çılgınlığı hâlâ hissediyorum. Çocukken öğretmenimin basit bir portresini çizdiğimde, bu çılgınlıktan kurtulmaya çalıştım, ama boşuna. Öküz kadavrası resmini yaptığımda, kurtulmak istediğim hâlâ bu çılgınlıktı. Ondan kurtulmayı bugüne kadar başaramadım!"

—SOUTINE'DEN EMİLE SZİTTYA'YA

İnsanlara yaklaşımımızda sergilediğimiz sabırsızlıkta kötü bir güç gizlidir. sanki o insanlar ısıramasınlar diye iki elimizle birden ağızlarını kapatıyormuşuz gibi. Ama onlar, her defasında ısırmak istemezler, insan onların ağızlarını zorla kapadığında, ne istediklerini nasıl bilebilir ki? Belki de bir daha asla söylene-meyecek bir şeyi söylemek istiyor olamazlar mı? Belki inlemek istiyorlardır! Ya da soluk vermek!

İnsanların dişlerinden korkulduğu için en masum, en iyi şeyler kaçırılır.

Övündüğü yanı, yolunu bulamamaktı. Şimdi zayıf düştü ve yola bakıyor.

* * *

Tarihin en nefret ettiği yanı, öç almasıydı.

Bilgileri onca az olan eski tarihçileri sevmende şaşılacak bir yan yok.

Bütün unutulmuşlar kapısına geldiler ve ondan yüzlerini aldılar.

En değerlileri bile kirleten övgü sözcükleri.

İnsan zaman zaman kendine karşı ihanet ederek, bir başlangıcın olanaksızlığını itiraf edip, bunun sonuçlarına mı katlanmalı? Bunu yapamayanlar, yani deyiş yerindeyse, kendilerine ölesiye inananlar, neden insanların hoşuna çok daha fazla giderler?

Bazı karışıklıklar için herhangi bir din yoktur.

Artık ısınmamak, cümlelerin ağzını açık bırakmak.

Sanatı mesafesizliğinde yatan yazar: Dostoyevski.

İnsan zamanını en iyi biçimde onda *varsaymadığıyla* dile getirir.

Tanrıya hiçbir zaman somıadı.

Açıklığı sadece görmeyi olanaklı kıldığında istiyor. Onun dışında ise her yerde sorgulayan bir karanlık olmalı.

"*Kitle ve İktidar*"'ın biçimi, gittikçe onun gücüne dönüşecek. Sürdürseydin, bu kitabı umutlarınla berbat edecektin. Şimdiki haliyle ise okurları, *kendi* umutlarını aramaya zorluyorsun.

Eserlerini yadsımaksızın bencillikten uzak kalmak istiyor. Yazarın geçirdiği dönüşüm.

EV SAHİBİNİ mahcup etmemek için görünüşte yiyormuş gibi yaptı. Kendi ülkesinde insanlar, yemek yeme alışkanlığından çoktandır vazgeçmişlerdi ve kesilen hayvanların çığlıkları duyulmuyordu. Havayla yaşanıyordu, orada hava sağlıklı bir besindi, alınması belli saatlere bağlı değildi, insanlar yemek yediklerini asla bilmezlerdi, tabak, çatal ve bıçak sadece arkaik birer süs eşyasıydı. Yiyenlerin ülkelerine yapılacak yolculuklar için, tıpkı ekzotik bir dil gibi, barbarların davranışları öğrenilmişti ve insanlar, aslında hiçbir şey yemeksizin acıkmış gibi yapmayı biliyorlardı.

Düşmanlar, diyor, ve bulunduğu çöl canlanıyor. Güneş, iğne gibi sokuyor ve havadaki kuşlar susuzluktan kuruyorlar.

Orada insanlar, ölümlerinde en canlı oluyorlar.

* * *

Orada insan, kimsenin bilmediği ve alay olsun diye takılmış bir adla ayakta kalıyor.

Orada insanlar, sıralar halinde dışarı çıkıyorlar, yalnız görünmek utanmazlık sayılıyor.

Orada kekeleyen herkes aynı zamanda topallamak da zorunda.

Orada evlerin numaraları, kimse evinin yolunu bulamasın diye, her gün değiştiriliyor.

Orada herkesin acıları için bir başkası var, kendi acıları sayılmıyor.

Orada aynı şeyi söylemek ayıp sayılıyor.

Orada bir cümle bir başkasına ekleniyor. Arada yüz yıl var.

Kesilip biçilmiş dinler, okumanın ürünleri halinde sıraya sokulmuş, soluksuz bırakılmış ve böylece de çarpıtılmış.

Bir öğreti, sırf bu nedenle bir yana atılacak kadar doğru olabilir.

Bizim yaşamı olumsuzlama meraklılarımızın yanında Budizmin tavrı ne kadar olağanüstü!

Yaşama yönelik bir tiksinti, ama belki bin tane yeniden doğuş öyküsü.

Yitip gitmek, güzel olurdu. Yitip gittiğini insanın yalnızca kendisinin bilmesi, güzel olurdu.

Her köşede kendi kendisini tutuklayan biri.

Kendin için en çok istediğin şey —ne büyük alçakgönüllülük!
— *okumaya* yönelik bir ölümsüzlük.

* * *

Onunla birlikte ölen her sözcükten ötürü acı çekiyor.

Tek bir adı *anlamak*.

Aristoteles'in en *verimli* yanı: Bütün ayrıntılara önem vermesi.

"Yılanlara acı çektimek için, çocuklar onları sönmemiş kireçle dolu bir çuvala tıkıp üstüne su döküyorlardı; ondan sonra da yılanların yanık acılarından ötürü çıkardıkları tıslamaları *yılanların gülüşü* diye adlandırıyorlardı."

Bir zebra için takma bir ayak. Onunla postunu kaşıyor.

Bütün onurlar yan yana diziliyorlar ve onurlandırılanı kapmaya çalışıyorlar.

Hiçbir şey düşünmüyor. Mutlu. Benim kurşun kalemime bakıyor ve gülümsüyor.

Gelecekteki dinler ve sen onlar hakkında hiçbir şey bilmeyeceksin. Belki de onlar, kurbansız dinler olacak.

Ciddiye alınamayacak ne kadar çok insan ona karşı iyi niyetliydi, ve ciddiye aldığı ne kadar çok kişi de onun adını bile duymak istemiyordu!

Ruhgöçü düşüncesinin çekici yanı, kafamızda hayvanların böylece ruhlara vamlarını ve böylece de çok yüceltilmelerini canlandırmak (insanlar kadar olmasa bile, çünkü bir hayvanın bedeniyle birleştirilmek, bir ruh için bir cezadır).

İnsanın, ruhunun çıktığı bu yolculuk sonucu herhangi bir hayvanda tümüyle farklı bir canlıya dönüşmesi ve sonra da yaşamı boyunca bu başka canlı olarak kalması, sanırım daha güç kabullenilirdi. Kendi başına ele alındığında çekici bir olgu olan, dönüşüm, özgür olmalı ve dışarıdan emredilmemeli. Her şeyden önce de, insanın şimdiki yaşamda ne ise o haline dönebilmesi

olanağı hep bulunmalı. Demek ki benim açımdan asıl ağırlık noktası hep bu şimdiki yaşamda, bu dünyanın öyle bir odak noktası ki, onun odak noktası olarak kalmasını istiyorum, geçiciliğine razı olamam; eylemlerinin ağırlığıyla yüklü olan ruh varlığını sürdürse bile. Ama odak noktası dediğimde de asla bunun tek veya en önemli odak noktası olduğunu düşünmüyorum, onu her biri önem taşıyan sayısız odak noktalarından biri olarak görüyorum.

"İnatçılığım," kendini hiçbir yaşamı, tek bir yaşamı bile feda edemeyişimde kendini gösteriyor, benim için her yaşam kutsal. Ancak bunun bir yaşamın yararlılığıyla, birinin elde etmiş olabileceği görkemle, saygınlıkla bir ilintisi yok. Aşağı ruhların yüksek ruhlara birer besin olarak hizmet etmekle yükümlü oldukları anlayışı bana çok aşağılık geliyor.

Her ruhun sadece kendisi için önem taşımakla kalmayıp, asla önceden kestirilemeyecek herhangi bir biçimde başkaları ve hatta bütün ötekiler için anlam kazanabilmesine yönelik bir umut olmalı ve bu umut beslenmeli.

Ruhgöçü, bir karm¹ ile bağlantılı kılındığında, artık önceden belirlenmiş bir yanı da vardır, henüz gerçekleşmemiş dönüşümlerden hiçbirisi özgür değildir, ortada yalnızca bütün bir gelecek boyunca sürecek olan, parçalanmış bir zorunluluk vardır. Oysa olağanüstü niteliğini taşıyan ve gerçek dönüşüm bağlamında insanoğlunun asla kaçırmaması gereken şey, özgürlüktür. Bir dönüşüm her yöne doğru gerçekleşebileceğinden, hangi yöne varacağı asla önceden bilinemez. Bu konuda insan, belki yüz yola açılan bir yol ağzındadır ve hangi yolu seçeceğini —en önemli nokta da budur— asla önceden bilmez.

¹Karman veya karma: Hintçe'de eylem anlamına gelir. Brahmanizm'e göre karma, insanın dünyaya tüm gelişlerinde bir tür alın yazısı olarak gerçekleştirdiği eylemi ifade eder. Ruhgöçü'nü yaratan, bu eylemdir. —çev.

İnsanoğlunun planlayan doğası, asıl doğasının, dönüşüm doğasının ırzına geçmiş olan, sonradan oturtulma bir doğadır.

Her yer dolu ve eski yerler karınca sürüsü gibi kalabalık.

Birini mutlu eden bir mektup. Ondan sonra mektubu yazanla yapılan bir telefon görüşmesi, ve o kişi o mektubu hiç yazmamıştır.

Tanrı korkusu, bundan Tanrının bizim karşımızdaki korkusu doğdu, ve bu korku öylesine büyük ki, Tanrı saklanıyor ve kimse onu göremiyor. Tanrı, insanın utanmak nedir bilmeyen yüzünden ve yarattığı bu canlının samimi bir ifadeyle kendisini yaratmış olana sarılıp onu yatıştırmasından korkuyor. "Korkma, bizler daha buradayız, yaratıkların seni koruyacaklar!"

Saatın gizli yüreği kimsece bilinmemekte.

O kadar yaşlanmalısın ki, artık farkına varmamalısın.

Tüm ulusların tadına bakan ulus-savurganı.

Sahneyi canlandırmak için övgüler düzenlerin peşinden giden günahkâr.

"Bir insanın sonsuz yaşamasının tümüyle olanaksız olabileceğini sanmıyorum, çünkü giderek azalmak, bitmek kavramını zorunlu olarak içermez."

—LICHTENBERG

Şu anda X.'i en şaşılası insan olarak buluyorum. Ateşte yanarak ölümünden 50 yıl sonra bana Peter Kien olmadığını için kızgın.

Hep yalan söylemek zorunda olan biri, her yalanının aslında doğru olduğunu anlıyor.

Sana hayranlık duyulmadan ne kadar yaşayabilirdin? Tanrıların oluşumu için bir neden daha.

Demek ki ilk içgüdüsel tepki, doğru olan tepkiymiş. Bundan yaklaşık 50 yıl önce Nietzsche'nin annesinin mektupları yayımlandığında, öfkelenmiş, hasta Nietzsche'de "İktidar İradesi"ni sezmiştim; o günden beri Nietzsche konusunda asla bir ödün vermedim.

Her şey daha başlangıçtan vardı. Eğer önceden belirlenmiş diye bir düşünce var idiyse, o Nietzsche'ninkiydi. Şu iki kardeş! Birbirlerine benzer ve düşman! Annesinin evinde haykırıp duran deli erkek kardeş, ve neredeyse yüceliğe varan kız kardeş. Aslında Naumburg'dan nefret olan ve Hristiyanlığa duyulan nefret, ve Liszt'in Weimar'ında gelen son. Her ikisi için de Bayreuth örneği, ama Nietzsche'nin orada küçümsenişi. Bu kız kardeş sayesinde yükselişi.

En kendine özgü hayatta kalan, Nietzsche'ydi, on iki yıl boyunca hayatta kalmış olduğunu bilmedi.

Bir öğrencisinde kendini öylesine bir araya getirilmiş buluyor ki, aslında o öğrencisini yeniden parçalara ayırmak istiyor.

Ünün *acımasızlaştırıcılığı*.

"Fortuna,"² artık herkes için dayanılmaz oldu. Bu *yeryüzünde* artık ona yer yok.

²Fortuna: Yunan mitolojisinde kör talihi simgeleyen tanrıça. —çev.

Yeryüzünün insanlar açısından belli bir *yoğunluğa* ulaşmak zorunda oluşu, çok zorlayıcı bir düşünce; yeryüzü daha önce patlamak hakkına sahip değil.

Benim izimi sürüyor. Ama bana ait izlerinin izini sürmemden rahatsız oluyor.

Ondan bazı şeylerin, bir denge sağlamak üzere, bilinmeden kalması iyi bir şey, çünkü bilinen yanlarından olan bıkkınlığa dayanamıyor.

Eğer *en son* kimi göreceğini bilseydi, yaşamı daha farklı olurdu.

Amor fati'den³ daha iğrenç bir şey yok: Hasta Nietzsche, bağırarak annesinin yanında.

Bir yaşamı kaleme almak ve hiçliğe varan geçiciliği tanımak, zor iş.

* * *

Sözcükleri tanıdığım sürece, nasıl can sıkıntısı çekebilirim?

Senin için cümleleri olanaklı kılan her yer, bir bütündür. Parçalanmış yerler kekeler.

Filozoflarda olduğu gibi, her şey birbirine uyduğunda, bunun artık bir önemi yoktur. Her şey birbirinden ayrıldığında ise yaralayıcı ve önemlidir.

³Amor fati: Nietzsche'den; 'zorunlu ve kaçınılmaz olana duyulan sevgi' anlamında. —çev.

Tehlike bunca yaklaştığından beri yakınmaktan nefret ediyor.

Genel umutsuzluğun felç edici yanı: Bir yanılsama. Her şey eskisi gibi devam etmektedir ve yalnızca kurşuni sözcükler her yerde birbirine benzer. Korkuyu sözde kabullenişin dışında, hiçbir şey sıradışı gözükmez.

Benden ısırp aldığı ne varsa, güzel kokan yapraklara sarıp geri gönderiyor.

Yolunu tarih kitaplarının içinde yitiriyor. Zamanı, hele ele geçi-
rilemez bir gerçeği hiç önemsemiyor. Peki neyi önemsiyor? —
Başka adları.

Orası o kadar soğuk ki, adlar bile donuyor.

Ta var olana kadar yalnız kaldı.

Dün bütün gün tehlikeden ötürü dehşetle doluydu: İsabet alan uçak.

Böyle, tam da böyle başlayabilir ve her şey hemen son bulur. Bunun için artık hiçbir sözcük, hiçbir akış ve hiçbir süreç yoktur.

Bunu bu kadar çok mu hak ettik? Bir şeyler hak edişe göre mi olup bitmekte? Yetkili en son makam, biz miyiz? Bu yüzden mi aklımızı yitirdik? Ya da başlangıçtan itibaren her şey bir delilik miydi? Bir başlangıç var mıydı? Yoksa son, daha başta mıydı?

Tanrı ne kadar süre için saklandı?

Bütün kitlesel kıyımlar: Erken belirtiler.

Bunu biliyordun. Söylemedin.

Umudun, bu muydu?

Başkaları için kullanmış olduğu ve kendi için geçerlik tanımadığı kötücül alay, şimdi bütünyle üstüne çökmekte.

İnsan, kendisi olandan *yeniden* nefret etmek için ona dönmeli. Yoksa unutuşun rehaveti içersinde gevşedikçe gevşiyor.

Kör bir Kutsal Kitap.

Herkeste kimi kıskandığını bulup çıkartmak.

Yaşlanıyor ve saygı duyduğu insanlar bulabilmek için acele ediyor. Artık bundan böyle onun içinde değişmeyecek insanlar. Peki bu, daha önce tanımış olduklarının tümünün içinde birer canavara dönüştükleri anlamına mı geliyor?

Kutlamana izin var, kökenin dışında.

İnsan, hâlâ karşısında korku duymayacağı bir şey icat edebilir mi?

Onu sorgulamak amacıyla üstüne saldıranları sorgulayabilmeyi ne kadar isterdi!

İnsanın hiçbir itiraza yol açmayacak adlara gereksinimi var, bundan daha çok gereksindiği bir şey yok.

İleriki dünyadan kaynaklanan rahatsızlıklar.

Kendisinden daha iyi tanıdığı onca kişi varken, yine de sürekli olarak tanımak istediği kendine dönüyor.

* * *

İnsan, sanki her şey böyle sürüp gidecekmiş gibi yaşamak zorunda. Böyle yapmak zorunda mı gerçekten? Her saat, elli yıla kadar hiçbir insanın olmayabileceğini düşünmesine rağmen?

Hâlâ "insan" *diyebiliyor*, hâlâ tiksinierek veya sıkıntıyla başını çevirmiyor.

Ama dediğini duyamıyor.

Herkese güzel bir şeyler söylemek gibi bir güdüsü olan bir adam. Dalkavuk değil. Ama samimi mi? Çoğunluğun tepkisi şaşkınlık. Pek çokları tiryakisi kesiliyorlar ve yeniden bir şeyler duyabilmek için onu arıyorlar. Ama o, artık bu kişilerle konuşmuyor. Başkalarına, güzel bir şeyler söyleyeceği yeni kişilere gereksinimi var.

Çirkinler için pusuya yatıyor. İnsanlarını alacakaranlığın içinden seçiyor. Bir kişiden daha fazla yalnız kalan asla yok.

Kişiliğinden nefret ettiği bir ruh karşısında duyduğu şu saygı! Onu en çok tedirgin eden nokta ise, belki de *kimin* ne düşündüğünün asla önem taşıması.

Gizliden *her insanın* düşüncelerinin peşinden gidenler. Ne yaparlar ki o düşüncelerle?

İnsan yandaşları nasıl engelleyebilir? Yandaşlar için iyi bir şey değildir bu. Ama sen kendin de öyle biri değil miydin? Hem de

nasıl! Hem de nasıl! Ve benim için de iyi değildi. Ancak elli yılda aşabildim.

Daha iyi fren yapmalısın! Çok fazla hissediyorsun.

Hiç, hiç, hiçbir şey bilmiyorsun. Ama bu yüzden bir nihilist misin?

Onca şey oldu, ve senin başına hiçbir şey gelmedi mi? Kendini nasıl ciddiye alacaksın?

Nedir korktuğun? Henüz bir adı bulunmayan yıkım. Tanrı yardım edebilseydi, ne kadar kolay olurdu. O, beklenmedik bir biçimde yardım eder. İnananlar da dua etmeyi sürdürebilmek için yeryüzünü kurtarmak istiyorlar.

Daha az inanç mı? — Peki o zaman daha iyisi ne olurdu?

İnsan, kendini haklı görenlere bile güvenemiyor. Göklere çıkardıklarına ansızın sövüp sayanlar ve bu konuda haklı olmak isteyenler var.

Lichtenberg'in kirli defterleri, 200 yaşında can sıkıcı mı olurdu?

Aşırı geçmiş, boğucu.

Ama başladığında, geçmiş ne kadar görkemliydi!

Niyetleri *cehennem* olanlar dayanabildilerse eğer, — bizler *kendi* niyetlerimizle neden dayanamayalım?

Daha iyi olmak istemiyor, ama daha yavaş olamaz mı?

Her yıldan on iki damla. Sürekli damla mı? Hangi taş?

Yanlışlıkla edebiyat tarihine kayıvermiş, artık silinmiyor.

Eve geldi. Her şey yerindeydi. Masa eriyip gitmişti. Oturdu ve havaya yazdı.

Konuşmaların geç kalan etkileri, sanki insan kendi söylediğini günler sonra anlamış gibi.

Ancak zamanla kendilerini açan sözcükler.

Mermiler gibi, hemen varan sözcükler.

Geçişme aracılığıyla alıcılara dönüşen sözcükler.

Başkalarına konuştuğunda *kendi içinde* yol açtığı karışıklıklardan korkuyor. Sözlerinin yankısı.

* * *

Paranoyak, hiçbir yerde yolda değildir. Dış dünyada ne varsa, onun içindeki labirentin bir parçası olur. Kendinden kaçamaz. Kendini unutmaksızın yitirir.

Bir süre sonra kaçınılmaz bir biçimde övünmenin pençelerine düşüyor: Herkes, alçakgönüllü, geçinilmesi kolay adama bakıp soruyor: Bu da kim?

Uçabildiklerinden bu yana, görünüşte ölü binalar yapıyorlar.

Karl Kraus'un okulunda polemiği öğrenmeyen kalmış mıdır? Ama bana, ruhumun en derin noktasında, polemik çok aykırı bir şey. Kavga etmekten hoşlanmam. Başkalarını dinlerim. Kendi

fikrimi söylerim. Ama başkalarının fikriyle benimkinin kavga etmesine hayır, bu, istediğim en son şey. Kavganın benim için çok çirkin bir yanı var.

İnsan bazen kendine, söylenebilecek her şeyin söylenmiş olduğunu söylüyor. Tam o sırada bir ses duyuluyor, gerçi aynı şeyi söylüyor ama, söylenen yine de yeni.

O sırada incelik, hafif bir el hareketiyle ayağa kalktı ve bütün patlamalar sustu.

Ah, ne kadar çok manzara kaçırdın! Ve seni zorlayan, çözüm-lenmemiş görüntülerle dolusun.

Mektuplardan oluşma bir geç dönem eseri.

En yaşlı insanlar için en iyisi, bunca yitirilmiş geri almayı isteyebilmek olurdu. Yaşanmışlar karşısındaki saygıları, kendi terk edilmişlik duyguları kadar büyük olmalıydı, ve bir insanı geri alabilmek mümkün olsaydı, ona kendi yıllarından birkaçını sunarak hoş geldin diyebilmeliydiler.

“**H**ERHALDE, bütün canlıların sevinçleriyle ve acılarıyla duygusal paylaşım kuramayanın insan olmadığı söylenebilir.”

—TSUREZURE GUSA

Hep hissetmiş olduğun hayatta kalmış olma *suçu*.

Dilin kaslarını kendisi için alıkoyuyor ve kanlarını saçıyor.

İnsan ruhunun yüce mucizesi: Anımsama, ve bu sözcük beni çok etkiliyor, sanki kendisi çok eskiymiş, unutulmuş ve yeniden ortaya çıkarılmış gibi.

Broch, güneşten kendi Vergilius’unu yarattı. Peki benim onu olduğu şekliyle adlandırmaya hakkım yok mu?

* * *

Mısırlıların tanrılarının başından hayvan maskesini koparıp almaya kim cüret etti?

Kurt olarak baba, benim ilk tanrım.

Söyleyecek hiçbir şeyleri olmayan uyum dehaları. Dehalar mı? Evet, onlar, türlerinin en yetkin düzeydeki temsilcileri; insanoğlunun başlıca eğilimini örnek bir biçimde, yani korkutmak amacıyla en uç noktaya taşıyorlar.

Hayvanlar! Hayvanlar! Nereden tanıyorsun onları? Her şeyden önce ne değil isen, ama denemek amacıyla bir kez ne olmak istiyorsan, ondan.

Ta Mısırlılardan bu yana yazma eyleminin temel bir cüretkârlığı var: *Kaydetmenin* cüretkârlığı.

O zamandan beri hiçbir şey unutulmadı ve her şey *kaydetme* sayesinde sabitleniyor.

Artık başka bir dünya tasarımlamak istemiyor, heyecan verici veya olağanüstü olabilecek bir dünya da buna dahil; onun için artık yalnızca bu dünya var.

Son tepki, başkaldırı mı olacak? Acı? Teşekkür? Ödeşme?

İçlerinde paramparçalıkların dikildiği güzel köyler.

Bunu her yerde görüyorum, ve gerçekleşmemesi için de *görmemeye* çalışıyorum.

Pozlar, nerede pozlar? Kim kimi talep ediyor? Kim kimi görevlendiriyor?

Şimdi biri kalkıp onu yine açıkladı, daha iyi biliyor ve onun hakkında asla çenesini tutmayacağına söz veriyor.

Kimden korkmadı? Ama ondan kimin korktuğunu biliyor mu?

* * *

İnsanın ne kadar çok ve ne kadar boşuna sevdiği, asıl önemli olan bu.

Nietzsche'nin aşıladıkları: Çok büyükler, Musil gibi, ve dokunmadan bıraktıkları : Kafka.

Bence önemli olan ayrım, bu:

Burada Nietzsche vardı.

Burada Nietzsche yoktu.

İspanyol edebiyatına sadık olan Almanya şubesi.

G. ödül sahiplerinin yazgılarını önceden söylüyor:

İntihar, bunama, yitip gitme, kopma.

Ben ona ödül sahibi olmayanların yazgılarını soruyorum.

Halley'den Halley'e, senin yaşam süren.

"Ben" diyen birinin hemen toprağa gömülüverdiği bir ülke.

Sokrates öncesi filozoflardan ve Çinlilerden bu yana hiçbir şey olmamış gibi davranıyorsun.

Dalavereciler baştan başlayalı epey zaman oldu.

Gökyüzü pahalı bilgilerle gürlüyor.

O, nerede bir manzara görse içine girip saklanıyor.

Orada parçalamış olduğu her şey. Tanrılar bu insan kurbanlar için sana teşekkür edecekler mi?

Neyin kalacağını sen belirlemiyorsun. Belirlemeye kalkışma.

Ona inanma, yorumlanmak için yazıyor. Açık ve seçik olanların ise yeterince yorum isteklisine rastlamamak gibi mutlu bir

eksikleri var. Ama bunlar herhangi bir nedenden dolayı ansızın çoğaldığında, her şey daha bir karanlık oluyor.

Senin için hiçbir şey, aşağılanmadan daha iyi değildi, çünkü hiçbir şeyi bunun kadar derinden hissetmedin.

Okumadan, Kutsal Kitabın *içindesin*.

Herhangi bir Tanrının seni düşündüğünü sanma. Acıma, — elbette ki söz konusu değil, ama senin elinden bir şeyi almak isteyen bir tanrı da yok.

Cehennem ateşinde bir ara yaşam, her şey cennetteki gibi. Kazanılan günler, soluk alan umut.

Başarılı şimdiki zamana ilişkin daha az korkular.

Başlarına geleceklere inanamayanların hepsi böyle yaşar. Böyle daha iyi yaşarlar.

Onları aşağı görmeyi dene bakalım!

Alı, şu bilinçli olarak bilmeceye dönüştürülmüş sözcükler, beni nasıl da tiksindiriyor!

Tanrıları gömen biri, ve tanrıları asla bulmayan biri.

Ona kendi kısır düşüncelerini temel yapmaktan utanmıyor.

Sus ve onlara suçlarını armağan et!

Karma'nın onayladığı her şeye karşı nasıl da savundun kendini! Şimdi ise bu korkunç inanç bile sana ne kadar yumuşak geliyor!

Ölen dillerin, ölen hayvanların, ölen yeryüzünün ardından matem tutuyorsun.

Sürekli konuşuyor. ta ki her şey dökülene kadar.

* * *

Kül, henüz orada. Henüz savrulmuş değil. Onun hafifliğini henüz hissediyor. Ona henüz bir sezgi atfediyor.

Hakaret olarak ölüm. — Ama nasıl betimlemeli ki bunu?

Söylemediğin, daha iyi oluyor.

Kendini çok tutuyormuş gibi görünüyor: Gözleri imbikten geçirilmiş su gibi.

Benim için itici güç niteliğinde olan düşüncelerim açısından Sonne'ye bir şey borçlu değilim, ama bu düşüncelere değgin sürekli ve yoğun hazır olma bağlamında borçluyum.

O, bunları daha önce kimsenin yapmadığı kadar simgeledi. Onu hep bulabildim. Her konuda benimle konuşmaya hazır. Herhangi bir zaman sahiptiyse bile, *kendi* hırsını aşmıştı. Büyük feragatine rağmen, etkileyici, uyanık bir ruh olarak hayatta kaldı. O, asla, hatta düşüncelerimde bile kırmamış olduğum tek insan.

Onu, sabır göstermediği ölüm taşıyor.

Orada dimdik yürüyorlar ve iki parça oluyorlar.

Yanılmış olan herkesi geri çağırıyor. "Tekrar düşün! Geri dönebilirsin."

Biri yeniden gözlerini açtığında, ne büyük bir an!

Büyük sözler şimdi sende de iflas ediyor, peki hangi küçük sözler kalıyor?

Dokundurmalar içersinde yaşamayı mı yeğledin?

Görkemli bir üniforma olarak peyzaj.

Herkes tarafından unutulma yetisine sahip biri.

* * *

İki tür yağmacı: Teşekkür nedir bilen ve nefret dolu olan.

Bu arada Tanrılar gizlice adlarını değiştirmişlerdi.

Bir başka yaşamı kurtarabilecek bir intihar, — izin verilebilecek bir intihar mı?

Kendi üzerine okuyor ve bir başkası olduğunun farkına varıyor.

Giderek daha az, ama onurlu bir biçimde bilen yaşlılar.

Bilmediği büyük kutsal kitapları. Öylesine kutsallar ki, onları açmaya cesaret edemiyor.

Sadece dillerini anlamadıklarına inanıyor.

En tercih ettiği dostlar, kısıtlılar, onların ölçsüzlüğü.

Yaşlı olmayan bir ölümsüz tasarımlanabilir. İç dünyasında değil, yalnızca görünüşte herkesin ardından hayatta kalmış biri. Çünkü herkesten önce varolmuş olduğu için, herhangi bir zaman akışı içersinde karşılaştırılabilmesi olanaksız. Onun kadar geriye

gideni yok, bu yüzden o da kimseyle boy ölçüşmüyor. Herkes *farklı* zamanlarda ortaya çıkıyor. Gıpta edilmeye değer biri, her şeyin ötesinde, ama *her bakımdan* değil, öteligi içersinde de bilinmeyen ve anlaşılamayan biri.

Önceden matem tuttu, yıllar öncesinden, doğuşundan beri onlar için matem tuttu, daha onları tanımazdan çok önce, onlarla tanıştı, neden matem tuttuğunu öğrenmek için.

İnsan kavramları fazla sık duyduğunda, onları dışlamak bir zorunluluğa dönüşür: Ruhun dışkıları. — Bugün senin durumun da fetiş, Oidipus ve başkaca iğrençlikler bağlamında böyle. Başkaları da kitle, sürü, diken bağlamında böyle olacaklar.

Birinin *yerine* geçemem. Ucunda hep bir insan var.

"Susuzluktan ölüyorum, bana belleğin sularından ver de içeyim."

—ORFİZM'DEN

Daha bırakılmak isteyen kimi içermekteyim. Kimi bırakmıyorum?

Tek tek harfler kendiliklerinden çözülüp dökülüyorlar, hangilerinin döküldüğü bir bilmece.

Kötü sözcükler kaleminden tıpkı Enkidu'nun burnundan dökülen kurtlar gibi dökülmekteler.

Onu bağışlama, eriyor.

Aynanın önünde duruyor ve kendine dişlerini gösteriyor. Artık sadece kendinden korkuyor.

Ölümün önünde ağırlaşmak yok: Daha çabuk, daha çabuk.

Anımsamanın başkalarınıninkiyle teğet olduğu nokta.

Şu kentler, o kadar zengin ve büyükler ki, insan anılarda bile önce onların *yolunu bulmak* zorunda.

Tanrıyı bütün çömleklerden boşalttı.

Hakkında çok fazla şey bilinen bir yaşam, dayanılmaz bir yaşamdır.

Terk edilmiş yeryüzüne yapılan keşif gezileri. Suçluları arayış. Bulgular.

* * *

Halkı, onun için yeterince eski değil. Ürdün ne demek? Sina ne demek? Daha öncesi, daha öncesi!

Artık kendinden başka kime dayanabiliyor? Ve sonunda kendine de dayanamayacak hale geldiğinde, kendinden ayrılmayı nasıl başarıyor?

Kendini hep gözlemleyen, öyle ya da böyle, daha başka neye gülebilirdi ki?

Orada herkes başka bir yerde yatıyor ve ortada *sahte* mezarlardan başka bir şey yok.

Hayvanlar arasında tek bir dostun bile yok. Buna yaşam mı diyorsun?

Artık tek bir cümle bile anlamayana kadar okumak, asıl okumak işte budur.

Hiciv içersinde yolun kısalığına dayanamıyor.

Yerlerin hallerinden memnun oluşları yüzünden ölmek.

Gürültü akıp gitti, ve o hiç kimseye dönüştü. Ne mutluluk! Ve üstelik onun da bunu yaşaması!

Baş döndürücü bir soluklanma fırsatı. Ne kadar kazanıldı? Bir kış, sonsuz bir kış mı?

Eski insanlarını çok fazla önemsemiyor musun? Bugün dünyanın canına kimlerin okumakta olduklarını unuttun mu?

İnsanın hep daha çok gerilere gitmesi, olgunluk anlamını mı taşıyor? Kurtarmak ve korumak, elbette. Ama şimdi artık her şey tehlikede değil mi?

Sırf bu konuda talim etmek için hayır diyor.

* * *

Dünyada olma hakkına sahip bulunmayan biri: Nasıl davranacağı (örnek bir öykü).

Başkalarının deneyimlerinden ders almış olan öne çıksın. Peki ya kendininkilerden ders alanlar?

Acılarını arkasından taşıyacak insanları gereksiniyor.

Eve dönerken düşüp ölen S. İçkiyi bırakmıştı, sarhoşken hiç düşmemişti.

Dilsizlerin gürültüsü.

"Tanrı" dediğinde, kendini yaratıcıymış gibi görüyor.

Aptalca inadı bir işe yarar sanıyor. Ama inatçı olmayan, daha mı kumazdır?

Duyulan her sözcüğü sevmek. Daha duyulabilecek her sözcüğe yönelik beklenti.

Sözcüklere ilişkin doyumsuzluk.

Bu mudur ölümsüzlük?

Yolculuk tavn. Bir kentten aynı kente kaçarak kendini kurtarıyor.

Filozofların iskambil kâğıtlan biçiminde kısaltılması.

Yaşlılığında Goya: Çirkin oğlu. Belki de kızı olan ve daha şimdiden resim yapmayı öğrenmeye başlayan dokuz yaşında bir kız. Onun annesi, Therese diye biri, Goya onun yüksek sesle küfürler edişini duyamıyor. Bir kurtuluş olarak sağırlık.

Ölülerden oluşma bir dağarcık, *pişmanlık duymak* için.

Acınası çevresini ve iç dünyasını düşünüyor, yaşlandıkça daha ısrarla ve daha güçlü sevdiğini, kendi ölümüyle hiç ilgilenmediğini, ama en sevdiklerinin ölümleriyle sürekli ilgilendiğini düşünüyor; gittikçe daha az "nesnel" olabildiğini, en yakınlarına karşı asla kayıtsız kalamadığını düşünüyor; soluk almak, hisset-

mek ve bilgilenmek olmayan her şeyden nefret ettiğini düşünüyor.

Fakat düşündüğü başka şeyler de var: Başkalarını görmek *istemediğini*, her yeni insanın onu en derin noktalarına kadar sarstığını, bu sarsıntıya karşı kendini ne isteksizlikle ne de nefretle koruyabildiğini, onların fark etmemelerine rağmen, korunmasız bir biçimde herkesin eline düştüğünü, onlar yüzünden huzur bulamadığını, uyuyamadığını, düş göremediğini düşünüyor, — her yeni insanın onun için ötekilerin hepsinin arasında bir istisna olduğunu, onların önemlisi, en önemlisi niteliğini taşıdığını düşünüyor, ve bu durumu başkalarının yaşlılıklarında kazandıkları yararlı, ama bu yüzden daha az uyanık sayılamayacak huzurla karşılaştırdığında, neyi yeğlediğini bilemiyor, böyle bir huzurdan ötürü, ruhunun çıplaklığından duyduğununki gibi bir utanç duyabilirdi, huzurlu kişi olmaktan memnun olabilirdi, onun gibi olmaktan memnun olmayabilirdi ve bir şeyi kesin biliyor: Yerini onunla değiştirmek istemezdi.

Bir şey söylemediğinde, daha da az duyuyor.

Tyana'lı Apollonius'un, olayların iç yüzünü görme'nin alışılmadık bir biçimi olarak bilgiye ulaşması. Ruhgöçüne inandığından, burada onun için daha önce yaşayanlara yönelik bir maskelerin indirilmesi durumu söz konusu. Birinin eskiden kim olduğunu bilmek istiyor, ve biliyor.

Evcilleşmiş bir aslanda Polykrates'in dostu, Mısır kralı Amasis'i buluyor. Bir dilencide kötü bir ruh görüyor ve bir kalabalığı onu acımasızca taşlaması için kışkırtıyor.

"Kendisine bir fil armağan edilen kadın, kendini armağan edene veriyor. Hintliler, bir fil uğruna gerçekleşen böyle bir kendini verişini ayıplamıyorlar, hatta kadınlar, güzelliklerinin bir fil kadar yüceltilerek değerlendirilmesini muhteşem bir olay sayıyorlar."

—ARRİAN

* * *

Anlatmadığında, eriyor. Kendi konuşmasının kendisi üzerindeki gücü ne kadar da büyük!

Bütün bir yaşama göre çok az sayıda düşünce, bunların sanki yeniymiş, ama yine de biliniyormuşçasına sürekli geri dönmesi, yapılara sarılmış gibi zamana sarılmış olarak.

Uçuş halindeki turnalar, harfler oluşturmaları.

—HYGİNUS

İnsanların kızdıklarında başlarının üstünde yürüdükleri bir ülke.

Biri, yaşlılığında konuşmalarıyla neleri berbat ettiğini anlamaya çalışıyor.

İçinde konuşulan bütün sözcüklerin, yanlarına ulaşılmasına izin verilmeksizin, bir yana kaldırıldığı bir toplum.

Belirli olmayan zamanlarda kapları açılıyor ve sözcükler önlenemez bir biçimde onları söylemiş olanların başlarından aşağı boşalıyorlar.

İÇ, HADİ İÇSENE! Anlatmadan, susuzluktan öleceksin!

Kendini beğenmişlik: Dev teleskop.

Bir yaşamın toplamı, parçalarından daha az.

Her gerçekle birlikte, sanki o gerçek olmayan bir şeymiş gibi kendini ele verdin.

Onu herkes kabullenmiş olsaydı, artık doğru olmazdı. Bir yaşam öyküsünün içinde tutuklu olmak: Çağrılmış ne varsa şimdi artık buradadır ve eylemde bulunmayı sürdürmektedir. Artık bir yana konulmasına veya saklanmasına meydan vermez. Yeni hakkını talep eder. Uzun süre saklı kalışını tazmin ettirir. Çaresizlik karşısında öfkeye kapılır.

Nefretin yurtsaması.

* * *

Daha iyi olmayı isterdi, ama öyle olmak çok pahalı.

Görkeme düşmek.

On dakika Lichtenberg, ve bu, bir yıldan bu yana içinde bastır-
dıklarının tümünün kafasından geçmesine yetiyor.

Hiçbir günün işaret bırakmadan geçmesin. Birisi bunu gereksinecektir.

Olmak istediğin kadar kısa daha hiç olmadın.

Konuşma parçalarından oluşma bir adam.

Senden nefret ediyorlar, çünkü kendini saklıyorsun. Böbürlenmekle kalsaydın, senden daha az nefret etmeyeceklerdi.

"Körler özel bir korumadan yararlandılar. Borçluları onlara olan borçlarını ödemeleri için zorlandılar, böylece körler de birer tefeci olarak büyük servetler edindiler."

— JAPONYA 1850'LER.

Yaşlılık, kendi yasalarından daha çok bağımlıdır. Yaşlılık, yeterince rastlantısal değildir.

Yaşamöykünün bağlamlılığından, olup biten her şeyin daha sonrasına atıfta bulunmasından ötürü suçlanıyorsun.

Fakat kendi daha sonrasına yönelmeyen bir yaşam var mıdır? Biri 80 yaşına geldiyse eğer, yaşamını sanki kendini 40 yaşındayken öldürmüş gibi kaleme alamaz. Asıl yazmak istediği kitap anlatılması olanaksız duraklamaların ardından nihayet meydana çıkmışsa ve varsa, keyfi istedi diye kendini başarısızlığa uğramış gibi gösteremez.

Yani bırak, seni "*Kitle ve İktidar*"a inandığın için, o kitaptaki bilgilerin —büyük bir umursamazlıkla bir yana itilmelerine karşın— geçerliliğini korumuş olmalarından ötürü seni suçlasınlar. Sen, kendi yaşamını bu inançla kaleme aldın, yaşam

öykünün biçimi ve içeriğinin de önemli bir bölümü bu inanç tarafından belirlendi.

Bu yaşam öyküsünde o kadar çok insanın yer alması ve bunlardan bazılarının anlatıcıdan daha çok yer kaplamaları, kafa karıştırıcı gibi görünebilir. Arıcak, bir yaşamın *gerçekliğini*, o yaşamın güçlü yönüne rağmen yansıtabilmenin tek yolu budur.

İnsanları düşün, o zaman bir şeyler bilebilirsin.

Günleri yönetiyor, günler değer kazanmış. Gelgelelim değerleri yönetim sayesinde daha fazla artmıyor.

Sonsuzluğun uçlarında. Ne zaman başladı bu sonsuzluk? Ne zaman bitecek?

Asla iktidar sahibi olamayacak, o yüzden de tarihçi olmuş bir iktidar tutkunu.

Dilencinin veziri.

Neredeyse sürekli olarak bir şeyleri reddediyorsun ve bunu nefretinle kanıtlıyorsun.

Ama belki de birtakım şeyler, asıl sürekli nefretle daha azalıyor.

Acaba sadece ne pahasına olursa olsun öyle olmak istemeyen mirasçıları mı sevmeli?

"O kadın hakkında altmış yıl boyunca nehrin kıyısında yaşadığı, ama nehri görmek için bir kez bile eğilip bakmadığı anlatılır."

—*Büyüklerin Sözü.*

80 yaşında. Sanki izinsiz bir başka yüzyıla adım atmış gibi.

Schopenhauer'in baştan çıkarıcı yanı, kararlı ve değişmez bir biçimde tanrıya sırt çevirmesidir.

Tanrıyı kabullenmek koşuluyla iktidardan özgür bir yaşam, olanaksızdır.

* * *

Kendine ait olandan bıkmak; bunun için kendine ait olanın kötü olması gerekmez, sadece çok fazla bilinmesi yeterlidir.

Stendhal pek çok şeyden ötürü kıskanılabılır. En çok da ölümünden sonraki gerçek anlamda dışlanması yüzünden.

Her şey çarpıtılacak ve herhangi bir biçimde satışa çıkartılacak. Senin ne düşünmüş olduğun neden önem taşırsın? Hiç, ama hiçbir şey yapmamış olduğun için, düşündüğün de yitip gidebilir. Ama onun daha sonra, değişik bağlamlarda bir şeylere yol açıp açmayacağını bilemezsin. Belki de hiçbir şeye yol açmamalı. Belki de bazı şeyler, sırf kendileri için varolmalı, ama çarpıtılmaksızın, o kadar.

Her insan, özellikle de her yeni insan, seni önceden kestirilemeyecek, tedirgin edici bir biçimde *canlandırıyor*.

Olay, ne isen, hepsinden kurtulmak istemenle ve konuşmakta olduğun, kendini savunamayan kişiye bunlarla saldırmanla başlıyor. Herkese kendinle saldırıyorsun ve ondan sonra korkuyla onun sana yenik düştüğünü görüyorsun. Bu fırtına gibi saldırıdan sonra kendine gelebilmen, çoğu kez bütün bir gece sürüyor.

Kendinden korkuyorsun, çünkü kendinden çok fazla şey buluyorsun. Ötekenden, tepki vermeye neredeyse hiç cesaret edemeyen, seni dinleyen ve her şeyi sanki çok değerliymişçesine aklında tutmaya çalışan ötekenden korkuyorsun. Oysa hiç de değerli değilsin, böyle sayılmaktan tiksiniyorsun, sen sadece 80 yıldır yaşamaktasın ve yaşadıklarının çoğu henüz değerlendirilmemiş olarak içinde duruyor.

Ölüm bilincini güçlendirmek için her şeyi yapıyorsun. Zaten büyük olan tehlikeyi, o tehlikeye ilişkin kafanda canlandırdığını asla yitirmemek için daha da büyütüyorsun. Sen, uyuşturucu haplar alan bir insanın tam tersisin, sana göre korkunç olana ilişkin bilgin asla dinlenmemeli.

Peki ama, ölüme ilişkin bu bilincin sürekli uyanıklığıyla ne elde ediyorsun?

Böylece daha mı güçleniyorsun? Tehlikede olanı böyle yapmakla daha mı iyi koruyorsun? Hep bunu düşündüğün için, *herhangi birine* cesaret mi aşıliyorsun?

Kendine kummuş olduğun bu anormal aygıtın tamamı hiçbir şeye hizmet etmiyor. Kimseyi kurtamıyor. Güce ilişkin yanlış bir görünüm veriyor, boşuna böbürlenmekten başka bir şey değil ve başından sonuna kadar her böbürleniş gibi yararsız.

Gerçek şu ki, doğru, geçerli, insanlara yararlı tutumun hangisi olduğunu daha bulamadın. Hayır demekten ileriye gidemedin.

Ama ben ölümü lanetliyorum. Başka türlü yapamam. Bu yüzden tamamen körleşsem bile, başka türlü yapamam. ölümü geri itiyorum. Onun varlığını tanısaydım eğer, bir katil olurdu.

Yatışmama yarayan tonlarım yok, onlarınki gibi bir kemanım, çekingen sesle çıktığı için kimse tarafından yakınma olduğu

anlaşılamayan, anlatılamaz ölçüde zarif bir dilde söylenen bir yakınmam yok. Yalnızca sarımsı kâğıt üzerindeki bu çizgiler ve sözcükler var; onlar da asla yeni değil, çünkü bütün bir yaşam boyunca hep aynı şeyi söylemekteler.

Sen — ve doktorluk ha! Tek bir hasta yüzünden bile yıkıma sürüklenirdin.

Vay haline olurdu, onu kurtaramasaydın eğer!

Bütün biçimler içersinde aciz kalmamak için, hayvanların biçimlerini gereksiniyor.

Bu biçimlerin nasıl oluştuğunu bilmek istemiyor. Çünkü geçişler siliniyor. Onun sıçramalara gereksinimi var.

Başaklardan oluşma bir insan, ve bütün o başakların eşzamanlı olarak kulak vermek üzere eğilmeleri.

Onun yaşadığına kimseyi inandıramıyorsun. Güneşi biraz olsun kötüleşeydin, o inandırıcı olacaktı. Ama o nasılsa, hep öyleydi, ben onu dört yıl boyunca tanıdım, ve ona ait en ufak bir şeyi not edersem ellerim kurusun.

Ben onu böyle sevdim, elli yıl boyunca sessiz sedasız, bunu ona hiç yazmadım, asla söylemezdim de, ama şimdi bunları damlardaki serçeler ötüşleriyle anlatmaktalar ve son şiiri de *gazetede*, istediğinin tam tersi oldu.

Fakat bana ne yaptığı da açığa çıktı, şimdi onun kim olduğunu başkalarından da öğrendiler, ve benim bir şeyleri sakladığım tarzında yorumlanan tutum, şimdi *onun* *tavrı* diye kanıtlandı; o zamanlar onun hakkında bildiğimden fazlasını söylememiş olmam yüzünden onu anlamış olan kimse beni suçlamayacak.

En kişisel olanı söyle, bunu söyle, önemli olan tek şey budur, utanma, genel olarak söylenebilecekler gazetelerde yazılı.

Son hazırlıklarını yapmıyor. Ölüme bu onuru vermiyor.

Bütün o ilanların ardından, ölüme karşı yazacağın kitabın hazırlıklarında ne kadar ilerledin?

Tam tersini yapmaya çalış: Ölümü yücelt, hemen kendine ve gerçek meselene gelirsın.

Yakıcı adlar.

Yıllardır senin her sözcüğünü tanıyan ve seninle en ufak bir ortak yanı bulunmayan biri.

"İnsan," artık onun için bir mucize değil. Onun için mucize "hayvan."

Suçlama figürleri. Hazır olarak satın alınabilir. Ufacık cesareti-ni onların yardımıyla soğutmak, parçalarını bir yana kaldırmak, sonra özgür olarak yeniden başlamak.

Tek kişi olarak dünyadan kaçmak.

Umudun damla damla yitip gitmezden önce durakladığı günler, mutlu günler.

İncinen kolunu çınar ağacına astı ve kurtuldu.

* * *

Ah, hep ağzı kalabalıktı ve şimdi yalnızca *konusmak* zorunda.

Kimseyi görmüyorum. Körüm. Tehdit altında olanı görüyorum.

Sana en güç gelen şey mi? Herhangi bir son arzu. Sanki söylersen, teslim olmuş olacaksın.

Peki şöyle denseydi: Yalnızca bir saat daha!

Anıtlar. — Kimler için? Kurgu ürünü kişiler için mi?

Yazarlar birbirlerini tutmazlarsa eğer, — onlardan geriye ne kalır?

Kendini sonunda unutulana kadar sakladı.

Ne zamandan beri mitlerden kaçırıyorsun? Korkuyor musun, yoksa onları gereksiz mi buluyorsun?

Günün akışı boyunca büyüyen bir adam, akşam bir dev olarak uykuya yatıyor.

Sabahleyin küçücük, uykuda büzülmüş olarak kalkıyor ve yeniden günlük büyümesine başlıyor.

25 yıl sonra iş buraya vardı ve kendi kitabını bir yabancı olarak okuyabiliyor.

Neden bir şeyin sadece bu kadar yaşlı olması nedeniyle doğru olduğunu düşünüyor?

"Tanrılar" demekten ne kadar da hoşlanıyor, — "Tanrı" dememek için.

Ve bu arada asla köle olmadı. Ama olmak isteyen köleleri izledi, en kötüsü buydu.

Yanlış bir hesap mı? Dünya mı?

* * *

Bir adamın parçaları, kendisinden çok daha değerli.

Dil konusuna gelince, sen bir sofusun. Dilin sana göre dokunulmazlığı var. Dili *araştıranlardan* bile tiksiniyorsun.

En az ondan en sık söz edenlerde bulunan bilinçdışılık.

Günahları bütün ceplerinden dışarı bakmakta. Bugüne kadar kim bilir kaç kez cep ağzılarını diktirdi. Ama bir işe yaramıyor.

"Soluk"¹ sözcüğünün, sanki başka bir dilden geliyormuşçasına yabancı havası. Biraz Mısırcı, biraz da Hintçe çağrışımı var, ama daha çok bir ilkdilden geliyormuş izlenimini bırakıyor.

Almanca'da, bir ilkdili çağrıştıran sözcükleri bulmak. İlk olarak: *Soluk*.

İnsan, yaşamını sözcükler üzerinde meditasyon yaparak noktalamak ve böylece de uzatmak istiyor.

Övgün, herkesin kafasını karıştırıyor. Zarar vermeden övmeyi öğrenemedin.

Saklandığından bu yana, kendisi hakkında daha olumlu bir fikri var.

Hiçbir engelden, onu alıkoymuş olan hiçbir şeyden pişman değil. Eğer 80'ine geleceğini bilseydi, her şeyi daha uzun bekletirdi.

¹ Almanca: "Atem." —çev.

Birbirlerini hiçlik aracılığıyla anlıyorlar ve yaşlılığın mutluluğu içersinde bir arada oturuyorlar.

Parazit kanınla dolduğunda, onu gitsin diye bırakıyorsun.
Kendi kanına el uzatamazsın ya!

* * *

Geri dönüşün kabalığı.

Örnekler olmaksızın yaşamak, 80 yaşında mümkün mü bu? Yeniden hayret et, artık hiçbir şeyi bilme, geçmiş alışkanlığından kurtul, o çok zengin, içinde boğuluyorsun. yeni insanlara bak, senin için artık örnek olamayacak olanlara dikkat et. En çok kullanmış olduğun sözcüğü gerçekleştir: Dönüşüm.

Belki de kimse insanoğlundan senin kadar kuşku duymadı. Belki de bu yüzden umudunun büyük ağırlığı var.

İnsan kendi kendine yanlış anlamaların ne kadar verimli olduğunu söylemeli. Onları aşağı görmemeli.

En bilge insanlardan biri, yanlış anlamaları toplayan kişiydi.

Ceza görmeden tapabileceği bir şey arıyor.

"*David Copperfield*"i okurken eski kişilerle karşılaşmak. Uriah Heep ne oldu, ve gerçekte nasıldı?

Ama bu arada, insanın sanki paltosunun eteğine yapışmışlar gibi ansızın yakaladığı eski kişiler de var: İşte burada, nasıldı, gerçekten o mu, hayır, çok farklı, paltonun eteği tamam, ama palto başkasının sırtında. — O zamanlar, çok gençken, insanı

hiç etkilememiş kişiler var. İnsan bunlara hayret ediyor, aralarında en iyilerinden bazıları da bulunmakta.

Dickens, düzensiz yazarlardan biri, görünüşe bakılırsa büyükler arasında böyleleri en büyükleri oluyor. Romanda düzen, Flaubert'le başlar, onda elekten geçirilmemiş bir şey yoktur. Düzen en yetkin noktasına Kafka'da ulaşır. Kafka'nın etkisi aynı zamanda yaşamı kenirmiş olan pek çok düzenden de kaynaklanır, bu düzenlerin egemenliğini ve üstünlüğünü Kafka'dan olan her şeyde hissederiz. Ancak Kafka'da daha Dos-toyevski'nin itiraf sıcaklığından içe çekilmiş bir soluk vardır, ve onun düzenlerine yaşam veren de bu soluktur. Kafka, ancak bu düzenler yıkılıp gittiğinde ölecektir.

"Dört elle aynı piyanoda çalan iki cimri."

—JULES RENARD, *Günce*.

Anılarla dolu bir hayvan — bütün hayvanların en değerlisi.

Son korkuyu da üstünden çıkardı ve öldü.

Öyle anlaşılıyor ki, en çok saygı duyduğu kafalara cismen rast-lasaydı, onlardan çok sıkıntı duyacaktı.

Gençliğinde üzerlerine bir şeyler okuduğu halkların aradan geçen sürede soyları tükendi.

Eskilerini geri almak için sadece cümleler buldu.

Ruhu hâlâ dokunmalarla sınırlı. Bütünleşmeden hâlâ ürküyor.

Bütününü boşaldığında, artık kendine hiçbir şey kalmadığında, serinkanlılıkla bir kökenin sapına tutundu.

Söyleyecek bir şeyi olmadığında sözcükleri konuşturuyor.

Hiçbir hayvan onu tanımadı. Hiçbir hayvana yakın gelmedi. Herhangi bir hayvanı hizmetlisi yapmayı ret etti.

Hep aynı şey söz konusu, hep aynı, ve aynı olmasına rağmen öylesine yeni ki, her gün sanki rüzgârın çarpmalarına hedef oluyormuşçasına onunla doluyum. Hiçbir zaman daha iyi olmuyor. Hiçbir zaman daha bir yakınlaşmıyor. Hep en kötüsü, ve bunu öyle esirgemeksizin söylüyor ki, bunca anlayış karşısında titriyorum ve kendimi gizliyorum. Ondan sonra yeniden zincirlerimden boşaldığımda ve hayır diye tepinmeye başladığımda, öylesine güçlü ve kararlı oluyorum ki, bundan bir sonuç bekliyorum.

Yolda yeni ayrıntılar var.

Tanıdığı her şeyin kendisine *ait olduğuna* inanıyor. Her şey, bu yanlış olana kadar ona ait.

Çinlilerde ölümsüzlük, uzun yaşamaktır. Söz konusu olan ruhlar değildir. Hafif ve kanatlanmış gibi olsa da, daha önce uzun süre dağlarda gizemli köklerin arayışı içersinde bulunsa da, ortada her zaman bir beden vardır.

Çinliler her şeyi uzun zamandır, eskiden beri bizden önce yaşamış olduklarından, şimdi nasıl da bize yetismeye çalıştıklarını görmek çok daha acı. Çünkü sonunda, bize yetiştiklerinde, bir zamanlar bizden önce oldukları her şeyi yitireceklerdir.

Dostların iki türü vardır ve insan bunları farklı konumlara yerleştirir. Bazıları dostlar olarak *ilan edilir*, insan bunları

herkesten yüceltir, adlandırır ve över, onlara sanki sütunlarmış, özel bir gökyüzünün taşıyıcılarıymış gibi dayanır, hep el atındaymışçasına atıfta bulunur, ve onlar da gerçekten öyledirler. İnsan, onların güçlü yanları kadar zayıf yanlarını da tanır, sanki sarsılmaları olanaksızmışçasına onlardan en ağır olanı bekler, onlar pek çok şey olabilirler, bazen bir kardeşten de daha yakındırlar, aslında bunu başarmaya ehil bulunmasalar bile, bencillikten uzak sayılırlar. Bu dostlar bağlamında belki de en önemli olan şey, birini tanıyan herkesin onları da *bilmesidir*.

Dostların bir başka türü, gizli tutulanlardır. Bunlar *adlandırılmaz*, onlardan konuşulmaktan kaçınılır, onlarla arada mesafe bırakılır, ender görüşülür. Bu dostlar araştırılmazlar, bilinmeyen nitelikleri vardır. Ama insanın (çok açık olmaları nedeniyle) tanıdıkları da kafasını yormaz, dokunulmamış olarak kalırlar, o kadar ki, insanı her yeni karşılaşmada şaşırtabilirler. Onlar, ilan edilmiş dostlardan çok daha enderdir.

Gizli tutulanlara özellikle insan onlardan neredeyse hiçbir şey beklemediği için gereksinim duyulur. Onlar, bir yaşamın son ihtiyatları gibidirler, çünkü insan onlardan bir şey *bekleyebilir*. Konumları sarsılmaz bir konumdur, ama onlar bunun her zaman bilincinde değillerdir. İnsan yine de onlara başvurduğunda, şaşırtabilirler. Verecekleri öğüt belirleyici olabilir, hem de o kadar ki, insan çoğunlukla bundan feragat etmeyi yeğler. Ama yine de onlara doğru nasıl yola koyulduğunu düşünmekten hoşlanır; bu, fazla kolay olmaması gereken, çoğu kez hedcfe varmadan yanda bırakılan, ama asla bir geri çevirmeyle noktalanmaması gereken bir hac yolculuğu gibidir.

Adaylarının suçlanabilmesi için yeterince neden bulunması, ölümsüzlüğün özündendir, aksi takdirde en büyük hizmet bile bir can sıkıntısına dönüşür.

Olmamıştan ötürü yorulmak.

Sözcükler parlamaya başlamadan kendi konuşmasına müdahale ediyor.

Neden herkese dayanıyorsun? Hepsi de burada çok kısa kaldıkları için.

Tanrıları geri kazan, öyle olanları, çok erken tanıdığın, bu yüzden de tanıyamadıklarını.

İnsanlara kendileri hakkında mektuplarda ve güncelerde söylenenler. Karşılaştırın bir!

Bütün başarısızlık sadakatleri üstünden dökülüp gitti.

Hiçbir rüşvetle elde edilemez misin? Verenin nasıl olduğunu da görmek zorunda mısın?

Hiçbir iğrenç inanç, daha iğrenç olan birini engellemez.

* * *

Masallara ilişkin duyarlılığı hiç azalmadı. Ama, çok yeni masallar da söz konusu olsa, çoğu kez bu masalları zaten bildiği duygusundan ötürü rahatsızlık çekiyor. Bunlar onun için bir şeyi onaylıyorlar, ama hiçbir şeyi genişletmiyorlar. Sanki daha önce oynamış olduğu roller buluyormuş gibi. Onların unutulmuş olduğuna inandığı sürece, çekici bir etkileri vardı. Ama belleğinde tazelediğinde, bu çekiciliği yitiriyorlar.

Parçalar halinde olanın korkunçluğu.

Platon'un islâmi biyografisinin sonunda, onun yüksek sesle ağlamasına ilişkin şu pasaj bulunmaktadır:

"İssız açıklık yerlerde yalnız başına olmayı severdi. Nerede olduğu, çoğu kez yüksek sesle ağladığı duyulduğunda anlaşıldı. Ağladığında, ıssız yerlerde sesi iki mil öteden duyulabilirdi. Sürekli ağlardı."

—FRANZ ROSENTHAL'İN ÇEVİRİSİNDEN

Herodotos'a ne borçlu olduğumu daha hiç düşünmedim. Roman döneminde okuduğum Tacitus'a saplanmıştım; o da beni kesin olarak iktidarın pençelerine bırakmıştı.

Çok gençken Herodotos'u okuduğumda, iktidara kuşkuyla bakıyordum, ama benim için iktidar henüz sürekli bir sorun değildi. İlk kez Tacitus'un Tiberius'u ile birlikte soruna dönüştü.

Burada dummuş, ölüme bakıyor. Ölüm ona doğru yaklaşıyor, ama o ölümü geriye itiyor. Ona kendisiyle hesaplaşması onurunu vermiyor. Sonunda kargaşa yine de üstüne çöküyor, — ama ölümün önünde eğilmemiş oluyor. Ölümü adlandırdı, ondan nefret etti, onu itti. Çok az şey başarabildi, ama başarabildiği hiçten daha çoktu.

Göçler. Aynı insan aynı yere sürekli yeniden göç ediyor. Kendini asla bulmuyor, yitip gidiyor ve hep yeniden geliyor.

* * *

Esirgenmiş bilgilerden oluşma bir eser.

Aptal, yıkımı kendine maletti.

Dilenci ona sadaka olarak ekmek verdi ve o da aldı.

Kafada çok fazla ad var, toplu iğneler gibi.

Bir zamanlar Goethe'yi yutmuştu ve bir daha asla çıkarmadı. Şimdi Goethe'yi kendileri yutmak istemiş olanlar öfkeli.

İnsan yeterince yaşlanmalı ki, hak edilmeyen ne varsa alabilsin.

Kendini kendinden kurtarıyor ve rahat bir soluk alıyor. Artık kendisi hakkında asla bir şey bilmek istemiyor.

DİZİN

- Amasis, XXVI. Mısır hanedanının 5. kralı (İ. Ö. 568-526) — Mısır hanedanının 4. kralı olan Apries'e ve Yunanlı paralı askerlerine karşı ulusal bir halk ayaklanması sonucu yönetime gelen general. Amasis, büyük toplumsal reformlar yaptı, 173
- Ariosto, Ludovico (1474-1533) — İtalyan şair, 23
- Aristoteles (İ. Ö. 384-322) — Eski Yunanlı filozof ve doğa bilgini, 21, 151
- Attar, Ferid Al Din (1142-1220) — Ferideddin Ebu Hamid Muhammed olarak da bilinen İran'ın en büyük tasavvuf şair ve düşünürlerinden biri. Manzum yapıtları 45 bin beyit tutmaktadır, 71, 78
- Aubrey, John (1626-1697) — İngiliz yazar, 65, 66
- Babel, Isaak Emmanuiloviç (1894-1941) — Sovyet öykü yazarı. Sovyetlerin kuruluş döneminde yenilikçi olarak tanındı, 112
- Balzac, Honoré de (1799-1850) — *İnsanlık Komedi*si başlığı altında topladığı roman ve öyküleriyle tanınan Fransız yazar, 132, 137
- Broch, Hermann (1886-1951) — Yeni edebiyat tekniklerini ustaca kullanarak insanın deneyimini biyolojiden metafiziğe kadar tüm boyutlarıyla yansıtan Alman romancı, 163
- Burckhardt, Jacob (1818-1897) — İsviçreli tarihçi. Rönesans dönemi kültür tarihi üzerine önemli çalışmalar yapmıştır, 14, 15, 36
- Cervantes Saavedra, Miguel de (1547-1616) — İspanyol romancı, oyun yazarı ve şairi, 23, 121
- Cézanne, Paul (1839-1906) — Yapıtları ve düşünceleriyle 20. yüzyılın birçok sanatçısını ve sanat akımını, özellikle de Kübizmin estetik gelişimini etkileyen Fransız ressamı, 109, 110
- Dandolo, Enrico (1107-1205) — Venedik Cumhuriyeti dükü. İleri bir medeni kanun ve anayasal sistem oluşturarak iç sorunları çözmüştür, 42
- Dickens, Charles (John Huffam) (1812-1870) — Victoria döneminin en büyük yazarı kabul edilen İngiliz romancı. Romanlarında Sanayi Devrimi sırasında geniş kitlelerin yaşadığı acıları ve yoksulluğu gerçekçi bir açıdan anlatmıştır, 184, 185

- Dostoyevski, Fyodor (1821-1881) — Rus romancı, 62, 114, 121, 140, 147, 185
- Ernst, Paul (Karl Friedrich 1866-1933) — Alman şair, denemeci, öykü, roman ve oyun yazarı, 144
- Faulkner, William (Cuthbert) (1897-1962) — A. B. D.'li romancı. 1949'da Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanmıştır, 83
- Flaubert, Gustave (1821-1880) — Fransız romancı. Fransız edebiyatında Gerçekçilik akımını başlatan yazar olarak kabul edilir, 185
- Freud, Sigmund (1856-1939) — Avusturyalı ruhçözümcü, 75
- Gellius, Aulus (İ. S. 2. yy) — Romalı yazar. Günümüze ulaşamayan birçok yapıttan parçalar içeren *Noctes Atticae* (Attika Geceleri) adlı derlemesiyle tanınır, 134
- Goethe, Johann Wolfgang von (1749-1832) — Alman şair, tiyatro yazarı ve romancı, 22, 61, 190
- Gogol, Nikolay Vasilyeviç (1809-1852) — Rus romancı ve oyun yazarı, 100
- Goya (y Lucientes), Francisco (José) de (1746-1828) — İspanyol ressam, 172
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich (1770-1831) — Çağdaş felsefenin son büyük sistem kurucularından Alman idealist filozof, 21
- Herakleitos (İ. Ö. 540-480) — Anadolu filozof, 51
- Herodotos (İ. Ö. 484?- 430) — Yunanlı tarihçi. *Herodot Tarihi*'nin yazarı, 189
- Hohl, Ludwig (1904-1980) — Almanca yazar İsviçreli yazar, 103, 104
- Homeros (İ. Ö. 9. ya da 8. yy) — Eski Yunan'ın en büyük destanları olan *İlyada* ve *Odysseia*'yı yazdığı kabul edilen yazar, 46, 92
- Hyginus, Gaius İulius (İ. S. I. yy.) — Latin yazar ve bilgin. Ovidius'un arkadaşıdır. Vergilius'un şiirleri üzerine incelemeler ve yaşamöyküleri yazdı, 174
- Hız. İsa, 37
- Joseph, Joubert (1754-1824) — Fransız yazarı. Chateaubriand'ın dostu ve danışmanı. Gerek üslubu, gerek edebiyat birikimi ancak 20. yy da yeterince değerlendirilebildi. *Düşünceler* adlı yapıtı 1838'de Chateaubriand tarafından yayımlandı, 31, 77
- Kafka, Franz (1883-1924) — Çek asıllı Avusturyalı yazar, 35, 40, 41, 165, 185
- Keats, John (1795-1821) — İngiliz romantik şair. 25 yaşındayken veremden öldü. *Hyperion* adlı epik şiiri, Titanların tanrılarla savaşını anlatır, 99
- Kraus, Karl (1874-1936) — I. Dünya Savaşı döneminde Almanca yazı-

- lan edebiyatın en önemli adlarından Avusturyalı yazar. Yergici bakış açısı ve dile egemenliğiyle juvenalis ve Swift'le karşılaştırılmış ama eserlerinin başka dillere çevrilmesi çok güç olduğu için ülkesi dışında fazla tanınmamıştır, 27, 28, 29, 30, 31, 160
- Leonardo da Vinci (1452-1519) — İtalyan ressam, mimar, heykeltıraş, mühendis, düşünür ve bilgin, 20
- Lichtenberg, Georg Christoph (1742-1799) — Alman filozof. Aydınlanma felsefesinin öncülerindendir, 153, 159, 175
- Liszt, Franz (1811-1886) — Macar piyano virtüözü ve besteci, 154
- Maistre, Joseph de (1753-1821) — Fransız ahlâkçı düşünür, yazar ve diplomat. Fransız Devrimi'nin ardından sürgüne gitmek zorunda kalmıştır, 76, 77.
- Mann, Klaus, 50, 51
- Mann, Thomas (1875-1955) — 1929 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazanan Alman romancı ve deneme yazarı, 41
- Montaigne, Michel de (1533-1592) — Fransız düşünür, 31, 77
- Montesquieu (ve La Brède Baronu), Charles-Louis de Secondat (1689-1755) — Fransız siyaset felsefecisi ve kuramcısı, 31
- Musil, Robert (1880-1942) — Avusturyalı romancı, 132, 165
- Napoleon I (1769-1821) — Fransa İmparatoru, 23
- Nietzsche, Friedrich (1844,1900) — Alman Filozof, 14, 21, 124, 144, 154, 155, 165
- Nixon, Richard (1913-) — A. B. D.'nin 37. başkanı, 84
- Platon (İ. Ö. 427-348) — Yunanlı filozof, 189
- Plutarkhos (İ. S. 50-125) — Yunanlı yazar, 68
- Polo, Marko (1254-1324) — Venedikli tacir, serüvenci ve ünlü gezgin. Avrupa'dan yola çıkarak tüm Asya'yı dolaşmış. uzun süre Çin'de yaşamıştır, 105
- Polykrates (İ. Ö. 6. yy.) — Ege Denizi'ndeki Samos (Sisam) Adasında hüküm süren tiran, 173
- Prokopios (490-507 arasında doğmuş) — Bizanslı tarihçi. Kitaplarından biri "Gizli Tarih" adını taşır, 122.
- Quevedo y Villages (1580-1645) — İspanyol yazar, 23
- Renard, Jules (1864-1910) — Fransız roman ve oyun yazarı, 185
- Rojas, Manuel (Sepúlveda) 1896-1973) — Şilili romancı ve öykü yazarı, 23
- Rossini, Gioacchino (Antonio) (1792-1868) — Operalarıyla ünlü İtalyan besteci, 23
- Rulfo, Juan (Perez) (1918-1986) — Latin-Amerika romanında "büyülü gerçekçilik" okulunun gelişmesinde önemli payı olan Meksikalı yazar, 145

- Sallustius (İ. Ö. 86-34) — Romalı tarihçi ve yazar, 47
- Schopenhauer, Arthur (1788- 1860) — Alman filozof, 14, 143, 144, 178
- Shakespeare, William (1564-1616) — İngiliz şair ve oyun yazarı, 86, 87, 88
- Sokrates (İ. Ö. 470-399) — Yunanlı filozof, 165
- Solon (İ. Ö. 640-558) — Atinalı devlet adamı, 23
- Sophokles (İ. Ö. 496- 406) — Eski Yunan'ın üç büyük tragedya yazarından biri, 79, 81
- Soutine, Chaimi (1893- 1943) — Litvanya kökenli Fransız ressam, 145, 146
- Stendhal, Henri Beyle (1783-1842) — Fransız yazarı, 22, 23, 77, 131, 132, 178
- Tacitus (56-120) — Romalı hatip ve devlet görevlisi. En büyük Latin tarihçisi ve Latince düz yazı ustalarından biri olarak kabul edilir, 47, 189
- Thukydides (İ. Ö. 460-395) — Yunanlı tarihçi, 15
- Tiberius (İ.Ö. 42- İ. S. 37) — İkinci Roma İmparatoru. Augustus'un oluşturduğu İmparatorluk sınırlarını ve kurumlarını korumaya çalışmış, son yıllarında teröre dayalı bir tiranlık yönetimi kurmuştur, 189
- Tolstoy, Lev Nikolayeviç (1828-1910) — Rus yazar, 106
- Unamuno (y Jugo), Miguel de (1864-1936) — Denemeleriyle 20. yüzyıl başında İspanya'da çok etkili olan İspanyol yazar ve düşünür, 23
- Walser, Robert (1878-1956) — Almanca yazan İsviçreli yazar. Melankoliye yatkın bir yapısı vardı. 1929'da akıl hastanesine kapatıldı ve 1933'te tüm yazınsal etkinliğine son verdi. 40, 41
- Wittgenstein, Ludwig (Joseph Johann) (1889-1951) — Avusturya asıllı filozof, 60
- Zola, Émile (1840-1902) — Edebiyatta doğalcılığın kurucusu Fransız romancı, 110

ELIAS CANETTI

ELIAS CANETTİ *İnsanın Taşrası ve Saatin Gizli Yüreği* adıyla 2 cilt olarak yayımladığımız notlar için şöyle diyor: "Notlar, insanın içinden geldiği gibi kaleme alınan, birbiriyle çelişen yazılardır. Kimi zaman dayanılmaz bir gerilimden, ama çoğu kez de aşırı bir hafife almaktan kaynaklanan esintileri içerir... İnsan çok yönü, binlerce yönü bulunan bir varlıktır – en büyük şansı ve mutluluk kaynağı da budur; ve insan ancak belli bir süre sanki böyle bir varlık değilmiş gibi yaşayabilir. Kendini amacının kölesi gibi hissettiği anlarda, insana yardımcı olabilecek tek çare vardır: Eğilim ve yeteneklerinin çokyönlülüğüne boyun eğip, kafasından geçenleri hiçbir ayıklama yapmaksızın kâğıda dökmek. Sanki hiçbir yerden gelmiyormuş, hiçbir yere de götürmüyormuş gibi çıkmalıdır bunlar ve yazılanlar çoğunlukla kısa, ani, denetimden uzak; işlenmemiş, iddiasız ve amaçsız olacaktır. Başka zamanlar bir sıkıdüzen içinde çalışan kalem sahibi kısa bir süre için esintilerinin gönüllü oyuncuğu olur. Kendisinden kaynaklanabileceğini asla akla getirmedeği, geçmişine, inançlarına, dahası biçimine, utanma duygusuna, gururuna ve başka zamanlar büyük bir dirençle savunduğu doğruluğuna ters düşen şeyler vapar. Sonunda, bütün bunları başlatmış olan baskı kalkar ve insan hafifleyip, zihinsel biçimde not yazmaya başlar. Bu biçimde not yazmak hiç göz önünde tutulmayan bir şeydir. Her şeyi başarılabilen insan bu tür notlar yazarak kendisini eslemediği güveni korumuş olur; çünkü notları tutmak da artık bir işe yarama

